

Universiteit Utrecht

DE RANDSTAD - DEMOCRATIE?

Een onderzoek naar de geografische
diversiteit van de Nederlandse kabinetten
sinds de Tweede Wereldoorlog

Axel Philip Varenhorst

Studentnummer: 3908070

Scriptiebegeleider: Dr. Koen Damhuis

Tweede lezer: Prof. Dr. Margo Trappenburg

Datum: 24 juni 2019

Abstract

Deze thesis onderzoekt de (ontwikkeling van de) geografische diversiteit van Nederlandse regeringen sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Voor alle kabinetsleden is de fysieke omgeving onderzocht waarbinnen vier levensfasen hebben plaatsgevonden, te weten de plaats van geboorte, middelbare school, studie en van de laatste professionele leefomgeving.

Het Nederlandse staatsbestel maakt gebruik van de principes van de representatieve democratie. Deze principes volgen de kerngedachte dat een democratie enkel functioneert wanneer deze representatief (en daarmee legitiem) is. Echter, een onderzoek in de aanloop naar de meest recente Tweede Kamerverkiezingen toonde aan dat het binnen de kandidatenlijsten van politieke partijen ontbreekt aan geografische representativiteit. Dit terwijl zowel binnenlandse als buitenlandse onderzoeken hebben aangetoond dat het van belang is dat perifere regio's worden vertegenwoordigd door vertegenwoordigers afkomstig uit deze regio's zelf. Bovenstaande vindt plaats in een tijdperk waar (wereldwijd) de perifere regio's zich lijken te roeren. Hoewel er (überhaupt) al weinig aandacht lijkt te zijn voor deze geografische component van diversiteit, is er al helemaal weinig empirische kennis beschikbaar over de geografische diversiteit van Nederlandse regeringen.

Dit onderzoek toont aan dat het niet goed gesteld is met de geografische diversiteit van de onderzochte Nederlandse regeringen. De meeste kabinetsleden blijken geboren en getogen te zijn in de Randstadprovincies. Aan de andere kant blijken kabinetsleden die zijn geboren buiten de Randstad juist vanaf hun studiefase of daarna richting de Randstad te vertrekken. Ook is aangetoond dat kabinetsleden bijna alleen maar zijn gerekruteerd vanuit een baan in de *Haagse Vierkante Kilometer*. Wanneer er al *extern* werd gerekruteerd kwamen kabinetsleden nauwelijks van buiten Zuid-Holland, laat staan van buiten de Randstadprovincies. Ten slotte is aangetoond dat de Randstad steeds specifiekier gedefinieerd kan worden. Oftewel, ook binnen de Randstadprovincies ontstaan perifere regio's.

De Nederlandse kabinetten vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn gedomineerd door mensen wiens leven zich (bijna) volledig heeft afgespeeld binnen de Randstad. Daarnaast lijkt het erop dat de Randstad eerder dominantier wordt, dan minder dominant. Het is daarom ook van belang dat er meer (academische) aandacht komt om beter te begrijpen wat de oorzaken zijn van de toenemende Randstedelijke dominantie binnen Nederlandse regeringen en wat de consequenties hiervan kunnen en/of zullen zijn.

Inhoudsopgave

Abstract	1
Voorwoord	5
H.1 Introductie: De periferisering van de proteststem	7
1.1 <i>Randstedelijke dominantie in het Nederlandse parlement</i>	7
1.2 <i>“Randstedelijke” dominantie over de grens</i>	10
1.3 <i>De geografische diversiteit van regeringen</i>	11
1.4 <i>Probleemstelling</i>	12
1.5 <i>Relevantie van dit onderzoek</i>	13
1.6 <i>Leeswijzer</i>	14
H.2 Theoretisch kader	15
2.1 <i>Kloven in de samenleving</i>	15
2.2 <i>Democratie en diversiteit</i>	19
2.3 <i>De Professionalisering van de politiek: Pathways to the Cabinet</i>	21
2.4 <i>Het Partijpolitieke perspectief: Diversiteit van politieke partijen</i>	23
H3. Onderzoekopzet	27
3.1 <i>Datacollectie</i>	27
3.2 <i>Onderzoeksdesign & Operationalisatie</i>	32
3.3 <i>Validiteit en betrouwbaarheid</i>	35
3.4 <i>Data-analyse</i>	38
H4. De geografische spreiding van de vier variabelen over Nederland	43
4.1 <i>De geografische spreiding van plaatsen van geboorte over Nederland</i>	43
4.2 <i>Geografische diversiteit van middelbare scholen</i>	46
4.3 <i>Geografische diversiteit van de plek van studie</i>	47
4.4 <i>Geografische diversiteit van de Laatste Professionele leefomgeving</i>	49
4.5 <i>Belangrijkste bevindingen</i>	51

H.5	De verwantschap tussen de geografische variabelen	53
5.1	<i>Verwantschap: Geboren in de Randstad betekent blijven in de Randstad.....</i>	53
5.2	<i>Score van Randstedelijkheid.....</i>	55
5.3	<i>Belangrijkste bevindingen</i>	57
H.6	De geografische diversiteit per politieke partij	59
6.1	<i>Geografische spreiding van geboorteplekken per politieke partij.....</i>	59
6.2	<i>De geografische spreiding van middelbare scholen per politieke partij.....</i>	60
6.3	<i>De geografische spreiding van studie per politieke partij</i>	61
6.4	<i>De geografische spreiding van werkplekken per politieke partij.....</i>	62
6.5	<i>Individuele score van Randstedelijkheid per politieke partij</i>	63
6.6	<i>De belangrijkste bevindingen</i>	64
H.7	Conclusie en discussie	65
7.1	<i>De conclusie op de centrale onderzoeksvraag.....</i>	66
7.2	<i>Waarom geografische diversiteit meer aandacht nodig heeft.....</i>	67
7.3	<i>Discussie</i>	68
7.4	<i>Perspectieven en aanbevelingen voor verder onderzoek</i>	69
	Literatuurlijst.....	72
	Appendices.....	77
	<i>Appendix I – De NIDI-verdeling</i>	77
	<i>Appendix II – Ontwikkeling van diploma's onder Nederlandse regeringen.</i>	78
	<i>Appendices van Analyse</i>	79

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek *'De Randstad-democratie? Een historisch onderzoek naar de geografische diversiteit van de Nederlandse kabinetten sinds de Tweede Wereldoorlog.'*

Met deze thesis rond ik mijn master, tevens mijn studentenleven af aan de universiteit waar het ooit begon. Ik kijk terug op een zeer leerzaam jaar waarin het omgaan met academische vaardigheden hand-in-hand zijn gegaan met professionele vaardigheden.

Met veel plezier kijk ik terug op een lange, intensieve en zeer interessante thesisperiode. Niet op de laatste plaats omdat het onderwerp mij persoonlijk, als jongen die is opgegroeid in de provincie, zeer interesseert. Anderzijds vond ik het belangrijk om een onderwerp te kiezen dat ook voor niet-bestuurskundigen gemakkelijk te begrijpen (en herkenbaar) is, waardoor veel interessante onderwerpen en discussies zijn ontstaan. 'Men weet in Den Haag echt niet wat hier speelt' en 'Ze zijn hier nog nooit zelf geweest' zijn geluiden die ik meermaals persoonlijk, of via de media heb gehoord. Deze geluiden hebben mij getriggerd om hier gericht onderzoek naar te doen.

Een speciaal *merci* gaat uit naar mijn scriptiebegeleider Koen Damhuis. Vanwege de positieve vibe die onder de inhoudelijk zeer sterke begeleiding zat heb ik mijn scriptie met veel plezier naar een hoog plan kunnen tillen. De snelle reacties per mail waren fantastisch en de middagen waren gevuld met veel humor en onze gemeenschappelijke deler, *La France*. *C'était un grand plaisir!*

Verder gaat mijn dank uit naar mijn vriendin Eszter, familie en vrienden. De steun die ik tijdens mijn gehele studentenperiode heb ontvangen is mij zeer dierbaar. Ze motiveerden mij wanneer ik dat nodig had, maar hebben mij ook meermaals weer terug op de grond gezet als ik dreigde te gaan zweven.

Axel Philip Varenhorst
24 juni 2019

H.1 Introductie: De periferisering van de proteststem

1.1 Randstedelijke dominantie in het Nederlandse parlement

Een onderzoek van RTL Nederland in de aanloop naar de meest recente Tweede Kamerverkiezingen liet zien dat het Nederlandse platteland “slecht vertegenwoordigd” is op de kandidatenlijst van de Tweede Kamer (Bakker, 2017). Zo bleken er relatief erg veel kandidaten woonachtig te zijn in de provincie Noord-Holland, in vergelijking met de meeste Nederlandse grensprovincies (op de provincie Drenthe na). Waar in de provincie Noord-Holland 9 op de 100.000 inwoners kandidaat stond, gold dit in de provincies Limburg en Overijssel voor slechts 4 op 100.000 inwoners (appendix 1 laat de tabel zien). Daarbij, hoewel de provincies Drenthe en Zeeland relatief veel kandidaten leverden (respectievelijk 8,5 en 8,4), gaf dit nog geen realistisch beeld van de verhoudingen op de kieslijst. In het onderzoek van RTL Nederland werd namelijk ook gekeken naar het aantal kandidaten op verkiesbare plekken per provincie en toen bleken de verschillen pas echt duidelijk te worden. Zo maakte 1 op de 76.000 inwoners uit Noord-Holland een realistische kans om verkozen te worden, tegenover een kans van 1 op de 380.000 inwoners uit Zeeland, wat neerkomt op de gehele Zeeuwse bevolking (Bakker, 2017).

Onderzoek van onder andere Kristinsson (1999) onderstreept het belang van het vertegenwoordigen van perifere regio's door volksvertegenwoordigers uit de regio's zelf. Zijn onderzoek toonde namelijk aan dat volksvertegenwoordigers uit perifere regio's meer bereid bleken om perifere regio's en gemeenschappen te beschermen tegen het wegtrekken van mensen, industrie en werkgelegenheid, dan vertegenwoordigers van het district van de hoofdstad Reykjavik (Kristinsson, 1999, p. 160). De Staatscommissie Remkes, die onderzoek deed naar het Nederlandse parlementaire stelsel en de houdbaarheid van diens huidige vorm, kwam tot vergelijkbare inzichten. Van de Tweede Kamerleden woonachtig in Randstadprovincies vindt een minderheid van 45% het “tamelijk tot zeer belangrijk” om de eigen provincie (of regio) te vertegenwoordigen, tegenover een absolute meerderheid (86%) van de Tweede Kamerleden die woonachtig zijn buiten Randstedelijke provincies (Commissie Remkes, 2018, p. 86). Het “beter faciliteren van regionale voorkeuren van de kiezers” is dan ook een van de aanbevelingen uit het rapport van de Commissie Remkes, die onderzoek deed

naar het Nederlandse parlementaire stelsel en de houdbaarheid van diens huidige vorm (Commissie Remkes, 2018, p. 106).¹

Electoraal geograaf Josse de Voogd stelt dat er te weinig aandacht is voor de geografische component van diversiteit. In een interview met de Telegraaf stelt hij dat in het nationale debat “de Randstedelijke opinie overheerst” waardoor het gevaar ontstaat dat veel Nederlanders zich er steeds minder in gaan herkennen (Duk, 2017). Dit beeld wordt ondersteund door een onderzoek dat is uitgevoerd en gepubliceerd door Karel Smouter van *De Correspondent* in 2017 (Smouter, 2017). Volgens Smouter bestaat er een *Mediakloof* in Nederland omdat bijna alle (journalistieke) “meningen en analyses zijn bedacht in Randstedelijke huizen, geredigeerd op Amsterdamse redacties en gedrukt in Amsterdamse media” (Smouter, 2017). Op basis van het ledenbestand van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) concludeerde Smouter (2017) dat “ruim twee derde van alle (NVJ-)journalisten woont in de Randstad, één op de vier in Amsterdam (13.393) en bijna de helft in een van de vier grote steden.” In relatieve termen (per 10.000 inwoners) werden de verschillen nog duidelijker: de top-vijf bestond uit Amsterdam (17/10.000), Utrecht (15,7/10.000), Hilversum (14,5/10.000), Bussum (13,4/10.000) en Haarlem (10,5/10.000). Pas op plaats zeven vertegenwoordigt Tilburg (9,1/10.000) de eerste stad buiten de Randstad (Smouter, 2017)².

Josse de Voogd stelt in het rapport “Zicht op verschil” dat Nederland “een klein land is met een grote regionale diversiteit” waarbinnen belangrijke historisch-culturele verschillen bestaan (de Voogd, 2017, p. 4). Dit lijkt zich onder andere te uiten in de steeds meer zichtbaar wordende tegenstellingen tussen de grotere steden en de periferie in Nederland. Zo wijzen academici, journalisten en (lokale) overheden op de toenemende (gevoelens van) sociale ongelijkheid tussen de Randstad en de streken daarbuiten, als gevolg van beleid dat zich te veel op de Randstad richt (onder andere Hilbers et al.; Latten et al.; Raspe et al.; Venhorst et

¹ Zo blijkt het Nederlandse kiesstelsel unieke kenmerken te omvatten die nadelig kunnen zijn voor geografische diversiteit. Nederland is samen met Israël de enige democratie in de wereld die een kiesstelsel hanteert met een enkelvoudig/nationaal kiesdistrict (Bogdanor, 2016), waarbij het voor de kiezer vrij is om op elke kandidaat te stemmen, ongeacht zijn of haar woonplaats. Het meer gebruikelijke, tegenovergestelde systeem staat bekend als het districtenstelsel. In een districtenstelsel zijn kiezers gebonden aan de kandidaten uit zijn of haar district, wat betekent dat de kandidaat uit een veel (geografisch-)specifieker electoraat voldoende steun moet zien te vergaren (Colomer, 2011). Dit betekent dus ook dat een districtenstelsel veel sterkere institutionele stimulansen kent om de geografische diversiteit te waarborgen (Latner & McGann, 2005, p. 710).

² In zijn artikel in *De Correspondent* ondersteunt en visualiseert Smouter (2017) zijn betoog. Met tabellen legt hij ook uit wat de gevolgen zijn van het gebrek aan geografische diversiteit in de journalistiek. Daarom: voor meer informatie: <https://decorrespondent.nl/7655/zo-dichten-we-de-kloof-tussen-de-randstad-en-de-rest/568973185-24084dfb>

al. 2010 & 2011; de Voogd, 2015; Bock et al., 2017).³ Jonge en ambitieuze mensen trekken massaal naar de stad, waardoor in “de periferie een concentratie van kwetsbare groepen dreigt te ontstaan” (Bock, et al., 2017). Eelco Harteveld, politicoloog aan de Universiteit van Amsterdam, stelt dat inwoners van verschillende krimpregio’s zich in toenemende mate tekortgedaan voelen door *Den Haag* (Rutten, 2019). Dit wordt onderschreven door een onderzoek van I&O Research in samenwerking met (en gepubliceerd door) het Algemeen Dagblad en meerdere regionale kranten, waarin een soort ‘regionaal chagrijn’ wordt omschreven (Kok, 2017). Uit hun onderzoek ‘Kiezen in stad en land’ over scheidslijnen in Nederland bleek dat 60% van de ondervraagden die woonachtig zijn in plattelandsgebieden – en zelfs 75 procent van de ondervraagden uit Drenthe – vindt dat de “landelijke politiek niet begrijpt wat er in hun regio leeft.” Daarnaast geeft meer dan de helft van de “*Provincialen*” aan nog nooit een politicus in levenden lijve te hebben gezien, tegenover 39 procent van de ondervraagden uit de Randstad (Kok, 2017). Onderzoeksleider Peter Kanne constateert dat “het politiek cynisme in de provincie en op het platteland beduidend groter is dan in de Randstad en in de grote steden” (Kok, 2017).

Het aardbevingsprobleem in Groningen als gevolg van de gaswinning leent zich als goed voorbeeld van zulk regionaal chagrijn. Hierbij wordt meer dan eens de afstand naar Den Haag aangehaald als oorzaak voor het niet en/of niet-tijdig herkennen en oplossen van de lokale consequenties van de gaswinning (dat van nationaal belang is). Althans, dat valt bijvoorbeeld af te lezen uit de woorden van voormalig CDA-leider Sybrand van Haersma Buma. Tijdens een lijsttrekkersdebat in Groningen, in de aanloop van de eerder aangehaalde verkiezingen in 2017, stelde hij dat de gaskraan allang dichtgegaan was “als het gas onder Den Haag had gezeten” (Kester, 2017). Josse De Voogd wijst er op dat dergelijke tegenstellingen zich ook laten vertalen in de verkiezingsresultaten, gezien de toenemende populariteit van rechts-populistische partijen met een “anti-stedelijk discours” in de perifere regio’s (de Voogd, 2015, p. 10).

³ (Hilbers, Snellen, Daalhuizen, de Jong, Ritsema, van Eck & Zondag, 2011; Latten, Kooiman & Bontje, 2017;; Raspe, van Oort & de Bruijn 2004; Venhorst, van Dijk & van Wissen, 2010 & 2011; De Voogd, 2015; Bock, Schouten, Eikenaar, Kramer, Van Der Maas, & Prevoo, 2017)

1.2 “Randstedelijke” dominantie over de grens

Dergelijke ontwikkelingen zijn overigens niet alleen in Nederland zichtbaar. Er lijkt sprake van een grotere, wereldwijde trend waarin de voorheen ondergesneeuwde stem van de periferie nu steeds belangrijker begint te worden (Becket, 2016). De Voogd spreekt van een zogenaamde “*periferisering van de proteststem*” en onderkent ook de wereldwijde trend (de Voogd, 2017, p. 15). Zo bleek het winnende *Leave*-kamp bij het Brexit-referendum van het Verenigd Koninkrijk (VK) in 2016 met name sterk te zijn in de relatief dunbevolkte gebieden (Green, 2017). Denk in het VK ook aan een politieke partij zoals de Scottish Nationalists, die vanaf de jaren 1970 de “perifere regio” van Schotland in het Britse parlement vertegenwoordigt (Rennie Short, 1993, pp. 121-122). Verder is de verkiezing van Donald J. Trump als president van de Verenigde Staten (VS) in 2016 veelal verklaard door de clash tussen de inwoners van de grote steden en *het achterland*. De steun voor Trump leek met name sterk in de zogenaamde *fly-over states*, zoals de centraal gelegen, dunbevolkte staten van de VS veelal worden genoemd door de mensen in de kustgebieden (Monnat, 2016, p. 6). Trumps campagneteam zag de potentie van de fly-over states vroegtijdig in. Met succes, want de *turnout* onder kiezers van deze staten bleek significant hoger te liggen dan voorgaande verkiezingen en zij steunden met een overweldigende meerderheid Donald Trump (Bottemiller Evich, 2016). De opkomende rechtse, euro-sceptische bewegingen in de Visegrad passen ook in deze lijn. Zo blijkt dat voor zowel de Hongaarse regeringspartij Fidesz als de Poolse regeringspartij PiS geldt dat zij hun steun met name uit het platteland halen, terwijl beiden in hun eigen hoofdstad nog altijd geen voet aan de grond kunnen krijgen (Goclowski & Barteczko, 2018).

In Frankrijk deed het boek *La France périphérique : Comment on a sacrifié les classes populaires* van Christophe Guilluy veel stof opwaaien. Hierin wordt een tweedeling in Frankrijk beschreven tussen de heersende klasse in de succesvolle wijken in de Franse metropolen enerzijds tegenover de zogenaamde *Petits Blancs* anderzijds (*De kleine blanken*: een soort Franse equivalent van *White Trash* in Amerika waarmee de witte Amerikaanse onderklasse wordt aangeduid), die overblijven op plattelandsgebieden waar de vooruitgang van de moderne tijd aan voorbij is getrokken (Guilluy, 2014).

1.3 De geografische diversiteit van regeringen

Wat opvallend is in de gehele discussie over geografische diversiteit is dat er vrij weinig tot geen informatie bekend is over de geografische diversiteit van regeringen. Waar Minister-President Mark Rutte zich wel moest verdedigen voor het gebrek aan genderdiversiteit in het nieuwe kabinet, is er in de media eigenlijk nauwelijks aandacht voor deze component van diversiteit. Een uitzondering op de regel was te vinden in het Leidsch Dagblad, dat een artikel schreef over de afkomst van de bewindslieden. Hierin werd gesteld dat de (Randstad-) regio Leiden de grootste leverancier was van bewindslieden aan kabinet Rutte III (Simons, 2017). Dit terwijl de voormalig CDA-leider Sybrand van Haersma Buma in zijn toenmalige rol als lid van de oppositie hier wel een punt van maakte bij het voorgaande kabinet. Tijdens het partijcongres van het CDA in november 2014 stelde Sybrand van Haersma Buma namelijk dat het toenmalige VVD-PVDA-kabinet Rutte II een “Randstad-kabinet was dat niet verder kijkt dan de Haagse kaasstolp” (NOS, 2014). Niet alleen in de media wordt er nauwelijks gesproken over de geografische diversiteit van regeringen, ook in de wetenschap is er nog altijd weinig tot geen data hierover te vinden, zowel in binnen- als in buitenland. Terwijl het belang van verschillende andere vormen van diversiteit in de regering veelvuldig wordt onderkend en terwijl de tegenstellingen tussen de Randstad en de periferie steeds zichtbaarder lijken te worden, lijkt de geografische diversiteit van de Nederlandse regering de *blindspot in de blindspot* van het (Nederlandse) diversiteitsdebat te zijn.

Om meer te weten te komen over de geografische diversiteit van regeringen is een historisch perspectief van belang. Wanneer enkel de geografische diversiteit van de huidige regering zou worden onderzocht, kan niet met zekerheid worden vastgesteld of deze resultaten incidenteel zijn of deel uitmaken van een patroon.

1.4 Probleemstelling

Deze thesis onderzoekt de ontwikkeling van de geografische diversiteit van de Nederlandse regeringen vanaf het eerste democratische kabinet na de Tweede Wereldoorlog. De hoofdvraag waar deze thesis zich op richt is de volgende:

Hoe heeft de geografische diversiteit van de Nederlandse regeringen zich vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld?

In deze thesis wordt de geografische diversiteit van Nederlandse regeringen gemeten door de *geografische achtergrond* van individuele kabinetsleden in kaart te brengen. In dit onderzoek wordt de geografische achtergrond opgedeeld in (1) plaats van geboorte; (2) plaats van middelbare school; (3) plaats van studie; en (4) plaats van laatste werkplek.⁴ Met de volgende vier deelvragen wordt de geografische achtergrond van kabinetsleden gemeten:

1. Hoe geografisch-verspreid liggen de geboorteplaatsen van kabinetsleden (van Nederlandse regeringen vanaf de Tweede Wereldoorlog) over Nederland?
2. Hoe geografisch-verspreid liggen de plaatsen van de middelbare scholen van kabinetsleden (van Nederlandse regeringen vanaf de Tweede Wereldoorlog) over Nederland?
3. Hoe geografisch-verspreid liggen de plaatsen van studie van kabinetsleden (van Nederlandse regeringen vanaf de Tweede Wereldoorlog) over Nederland?
4. Hoe geografisch-verspreid liggen de "laatste" leefomgevingen van kabinetsleden (van Nederlandse regeringen vanaf de Tweede Wereldoorlog) over Nederland, op het moment *voordat* zij lid werden van het kabinet?

⁴ In hoofdstuk twee wordt behandeld waarom deze vier variabelen worden meegenomen voor het onderzoek. Verder wordt ook in hoofdstuk drie hierbij tijdens de operationalisatie stil gestaan.

Het is ook interessant om de *totale* geografische achtergrond van kabinetten en kabinetsleden te meten. Hierbij wordt allereerst verkend in hoeverre de variabelen zich onafhankelijk van elkaar bewegen, of dat er een bepaalde afhankelijkheid bestaat. Daarnaast wordt verkend hoe Randstedelijk elk individueel kabinetslid scoort waarmee een soort levenspad kan worden gecreëerd voor elk kabinetslid. Daarom zijn de volgende twee deelvragen opgesteld:

5. Hoe verhouden de bovenstaande geografische variabelen zich tot elkaar?
6. Op hoeveel van de vier geografische variabelen scoren de individuele kabinetsleden *Randstedelijk*?

Om de geografische diversiteit van regeringen beter te begrijpen, wordt onderzocht of er verschillen in geografische diversiteit waar te nemen zijn tussen politieke partijen. Daarvoor is de volgende deelvraag opgesteld:

7. Hoe verhoudt de geografische diversiteit van de Nederlandse regeringen zich tot de politieke partijkleur?

1.5 Relevantie van dit onderzoek

Dit onderzoek is exploratief van aard omdat er nog nauwelijks onderzoek blijkt te zijn gedaan naar de geografische diversiteit van Nederlandse (of zelfs buitenlandse) kabinetten. Dit onderschrijft de wetenschappelijke relevantie van deze thesis. Hoewel er bijvoorbeeld met de Diplomademocratie van Bovens & Wille (2010, later meer) wetenschappelijke aandacht is gekomen naar het belang van (de hoogte van) diploma's in een democratie, lijkt er nauwelijks aandacht te zijn naar de afkomst van iemand binnen het land zelf. Dat is opvallend gezien de nog altijd grote regionale diversiteit in Nederland en de belangrijke historisch-culturele verschillen (de Voogd, 2017, p. 4). Al met al, er is geen wetenschappelijk onderzoek bekend over de geografische diversiteit van Nederlandse kabinetten, in een tijd waarin tegenstellingen binnen Nederland steeds duidelijker worden. Het is daarom van belang om meer kennis over en meer inzicht te vergaren in de geografische diversiteit van Nederlandse kabinetten.

De maatschappelijke relevantie komt al voor een belangrijk deel naar voren in de inleiding. Enerzijds krijgt het onderwerp diversiteit steeds meer maatschappelijke aandacht. Men lijkt steeds meer het belang van diversiteit in organisaties in te zien. Deze thesis brengt de tamelijk onderbelichte geografische component van het diversiteitsdebat onder de

aandacht. Anderzijds lijken tegenstellingen binnen landen overal ter wereld steeds zichtbaarder te worden. Ook in Nederland laat de provincie steeds meer van zich horen maar de vraag is in hoeverre dit geluid ook voldoende wordt gehoord in *Den Haag*.

1.6 Leeswijzer

Deze thesis gaat in hoofdstuk 2 verder met de theoretische onderbouwing. Hierbij wordt stil gestaan bij (geografische) kloven in de samenleving. Tevens zullen hier drie werkdefinities van de Randstad worden gepresenteerd die in dit onderzoek zullen worden gebruikt. In dit hoofdstuk wordt verder uiteengezet wat er al bekend is over (het belang van) geografische diversiteit, hoe geografische diversiteit in deze thesis wordt gemeten en er wordt stil gestaan bij het rekruteringsproces van politieke partijen. In het hierop volgende hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet gepresenteerd waarin wordt stil gestaan bij het onderzoeksproces zelf, dit bevat onder andere een discussie over de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. In de hoofdstukken vier tot en met zes worden de resultaten van de analyse gepresenteerd en bediscussieerd. Hoofdstuk vier geeft antwoord op de eerste vier deelvragen, hoofdstuk vijf geeft antwoord op de deelvragen vijf en zes en hoofdstuk zes geeft antwoord op de laatste deelvraag (zeven). In de appendices is een speciaal subhoofdstuk aangebracht voor de tabellen en grafieken die de resultaten ondersteunen en/of visualiseren. Tot slot volgen in het laatste hoofdstuk (hoofdstuk 7) de conclusies waarin de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek zullen worden gepresenteerd. Verder bevat dit hoofdstuk onder andere een kritische discussie over de toegevoegde waarde van dit onderzoek voor de academische wereld, wat resulteert in een drietal aanbevelingen voor verder onderzoek.

In deze thesis is de nummering van de (sub)hoofdstukken logisch opgebouwd. Het eerste getal staat voor het hoofdstuk, het tweede getal staat voor het subhoofdstuk en het derde getal staat voor de sectie binnen een bepaald subhoofdstuk. Met andere woorden, met sectie 3.4.3 wordt bedoeld de derde sectie van het vierde subhoofdstuk van hoofdstuk drie.

H.2 Theoretisch kader

Dit hoofdstuk richt zich op het theoretisch kader van deze scriptie en bestaat uit vier subhoofdstukken. Gezien het exploratieve karakter van dit onderzoek zijn geen hypothesen opgesteld: er is geen eerder onderzoek bekend waardoor er niet vanuit algemene kennis hypothesen te deduceren zijn.

Het eerste subhoofdstuk beschrijft de geografische kloof in de (Nederlandse) samenleving. Het zet verder uiteen op welke manieren de Randstad (versus de rest) in deze thesis wordt gedefinieerd. Het tweede subhoofdstuk gaat over (de representativiteit van) de democratie en welke rol diversiteit hierbij speelt. Ook wordt in dit hoofdstuk uitgelegd waarom kan worden verwacht dat de diplomademocratie nadelig is voor de geografische diversiteit. Daarmee kan dit deelhoofdstuk worden gelinkt aan de derde deelvraag. Het derde subhoofdstuk gaat over de professionalisering van de politiek. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd waarom verwacht kan worden dat de professionalisering van de politiek gevolgen heeft voor de geografische diversiteit. Daarmee kan dit deelhoofdstuk worden gelinkt aan de vierde deelvraag. Ten slotte behandelt het vierde subhoofdstuk de rol van de politieke partijen. Hierbij wordt ingegaan op het rekruteringsproces bij politieke partijen (en hoe pogingen om dit proces te veranderen niet altijd het gewenste doel halen). Vervolgens wordt uitgelegd waar verondersteld kan worden dat politieke partijen hun geografische focus op hebben liggen. Daarmee kan dit deelhoofdstuk worden gelinkt aan deelvraag zeven.

2.1 Kloven in de samenleving

Binnen een staat bestaan verschillende situaties waarin de bevolking zich naar gelang hun identiteit verdeelt in blokken van voor-of tegenstanders van een bepaald onderwerp (Bornschieer, 2009). Deze staan beter bekend als kloven in de samenleving. De opkomst van de natiestaat wordt gezien als oorzaak van een kloof die beter bekend staat als de *Centre-Periphery Cleavage* van Lipset & Rokkan (1967). Lipset en Rokkan (1967) worden gezien als pioniers op het gebied van deze kloven sinds zij in 1967 vier kloven onderscheidden die in Westerse maatschappijen veelal voorkomen: de *Center-Periferie* kloof (voor dit onderzoek relevant), de *Staat-Kerk* kloof, de *Land-Industrie* kloof en de *Eigenaar-Arbeider* kloof.

Met de *Center-Periferie* kloof beschrijven Lipset & Rokkin vrij vertaald de conflictsituatie binnen een land tussen enerzijds nationale belangen en keuzes en anderzijds

de lokale oppositie hiertegen vanuit bevolkingsgroepen die afwijken op bijvoorbeeld etnisch, linguïstisch of cultureel gebied binnen een bepaalde staat (Lipset & Rokkan, 1967, p. 10). Het denken in kloven heeft veel navolging gekregen. Zo toonde vervolgonderzoek van Rose & Urwin (1975) aan dat dergelijke kloven zich ook vertaalden in verschillende politieke voorkeuren. Recenter onderzoek van Cutler en Jenkins (2000) toonde een *Urban-Rural* kloof aan in Canada, dat zich uit in electorale steun voor sociale of juist conservatieve stromingen.

2.1.1 Definities: De Randstad in Nederland

Het dichotome karakter van de Center-periferie kloof staat overigens ter discussie. Zo vonden de vervolgonderzoekers Rose & Durwin (1975) het al niet wenselijk om regio's slechts volgens de center-periferie dimensie te onderscheiden omdat landen vaak meerdere centra en daardoor ook meerdere periferieën hebben (Rose & Urwin, 1975, p.7-9 in Knutsen, 2007, p.5).

In Nederland bestaat er een discussie over wat er überhaupt met de Randstad wordt bedoeld. Het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) maakt gebruik van de "typologie van gemeenten op basis van mate van stedelijkheid en geografische ligging, Nederland, 2015" (de Beer, Ekamper, & van der Gaag, 2018). Volgens deze verdeling bestaat er een Randstedelijk gebied, een intermediair gebied en de echte periferie (zie appendix I voor de precieze indeling) (de Beer, Ekamper, & van der Gaag, 2018). Hierbij worden de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht als het Randstedelijk gebied beschouwd. Musterd & de Pater (1994) hanteren krappere definities van de Randstad/het centrum (versus de periferie). Zo onderscheiden zij een brede definitie waarin het Randstedelijk gebied wordt aangeduid met een Noordvleugel (Haarlem-Zaanstad-Amsterdam-Utrecht) en een Zuidvleugel (Dordrecht-Rotterdam-Den Haag-Leiden). Verder definiëren zij een krappe definitie van de Randstad. Hieronder vallen enkel de agglomeraties van de vier grote steden (G4) Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (Musterd & de Pater, 1994, pp. 68-69). Voor deze scriptie worden daarom drie definities van de Randstad gehanteerd, in volgorde van schaalgrootte: de Randstad als de Randstadprovincies N-Holland, Z-Holland en Utrecht, de Randstad als de Noord- en Zuidvleugel (de brede definitie) en de Randstad als de G4 (de krappe definitie). Hoewel dit onderzoek zich focust op een periode van meer dan zeventig jaar, lijken dit drie veilige definities. Deze provincies en specifieke steden hebben namelijk de afgelopen decennia (zo niet eeuwen) een belangrijke rol gehad in Nederland.

2.1.2 De fysieke aspecten van de (politieke) identiteit van mensen

Volgens de *Place-Identity* theorie van Proshansky, Fabian & Kaminoff (1983) bestaat er een directe link tussen iemands identiteit en de fysieke aspecten van zijn of haar leefomgeving. Verschillende omgevingen vragen immers om het aannemen van verschillende rollen en houdingen omdat elke omgevingen zijn eigen typische eigenschappen (samengevat in de cultuur) hebben. Calhoun (1994) stelt dat identiteit altijd sterk locatie-gebonden is – zelf wanneer men ernaar streeft om een identiteit te creëren die niet locatie-specifiek is – aangezien identiteiten nog altijd zullen ontstaan in een bepaald geografisch veld van gedeelde relevantie (Calhoun, 1994, p. 25). Academics linken de ontwikkeling van iemands identiteit ook aan de ontwikkeling van zijn of haar politieke standpunten, politieke bril en ideologie (Oowell & Cowart, 2013; Glasberg & Shannon, 2011). Het is volgens bovenstaande denkwijze daarom relevant dat er in een kabinet mensen zitten uit verschillende delen van het land.

2.1.3 De variabelen van geografische diversiteit (in dit onderzoek)

Het is van belang om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van iemands achtergrond (en het liefst op basis van objectieve en vergelijkbare variabelen) en daarom dient verder gekeken te worden dan bijvoorbeeld slechts de plaats van geboorte. Immers, de regio waarin iemand is geboren is niet (meer) automatisch de plaats waar hij of zij altijd blijft leven. Daarom wordt de geografische achtergrond van een kabinetslid in dit onderzoek gemeten door vier levensvormende fases te onderscheiden, namelijk de kindfase, de adolescentfase, de professionele vormingsfase en de huidige leefomgeving.

De kindfase begint bij de geboorte. Volgens Ventura (2016, p. 686) wordt deze fase bewust dan wel onbewust voor een belangrijk deel beïnvloed door de (politieke) identiteit van de ouders (en andere naaste familie). De (toenmalige) leefomgeving van de ouders beïnvloedt daarom indirect voor een belangrijk deel de vorming in deze fase.⁵ De plaats van geboorte is de enige variabele waarop het kabinetslid met enige zekerheid geen enkele invloed heeft gehad.⁶ Tijdens de adolescentfase beïnvloeden ook andere sociale omgevingsfactoren – bijvoorbeeld de middelbare school – in toenemende mate het opgroeiproces (Little &

⁵ Blijkend uit de huidige leefomgeving, dit wordt verderop uitgelegd.

⁶ Daarom zou in deze levensfase veel diversiteit verwacht mogen worden.

McGivern, 2013). Het is daarom van belang om ook de adolescentfase te onderscheiden en te onderzoeken waar deze levensfase van een kabinetslid zich heeft afgespeeld.

Tijdens de professionele vormingsfase worden keuzes gemaakt die cruciaal zijn voor het verdere verloop van iemands (professionele) leven (Little & McGivern, 2013). De professionele vorming wordt voor een belangrijk deel bepaald door de studiekeuze. De persoon bereidt zich voor op zijn of haar toekomstige rol in de maatschappij (Little & McGivern, 2013). Naast deze professionele vorming bepaalt de huidige leefomgeving voor een belangrijk deel iemands (politieke) identiteit. Het zijn de belangen in iemands directe omgeving die keuzes en voorkeuren sterk beïnvloeden.⁷ De werkomgeving is hierbij een belangrijke actor (Little & McGivern, 2013). In dit onderzoek zegt de *Laatste Professionele Leefomgeving* daarnaast ook iets over de geografische locatie waarvandaan het kabinetslid is gerekruteerd/geselecteerd (in sectie 3.2.2 worden deze begrippen geoperationaliseerd).

Hoewel erkend dient te worden dat er ook (levensvormende) gebeurtenissen kunnen plaatsvinden tussen bijvoorbeeld de fase van studeren en de huidige levensfase, worden door het definiëren van voorgaande vier levensfasen vergelijkbare ijkpunten gecreëerd. Dit maakt het voor het onderzoek mogelijk om een veertigjarig kabinetslid te vergelijken met bijvoorbeeld een zeventig jaar oud kabinetslid. In hoofdstuk drie zal dieper worden ingegaan op de operationalisatie (en de keuzes die hierin zijn gemaakt) van de vier variabelen.

⁷ Denk bijvoorbeeld aan het onderzoek van Kristinsson (1999) waaruit bleek dat het voor IJslandse perifere regio's van belang is om "mensen van hen" in de nationale politiek te hebben (zie introductie p.5).

2.2 Democratie en diversiteit

Net als veel andere landen kent Nederland een stelsel van representatieve democratie. Een representatieve democratie is een regeringsvorm waarin “bronnen van politieke macht – de demos – en het gebruik van deze politieke macht door volksvertegenwoordigers tegelijkertijd gelinkt en onderscheiden worden” (Maravall & Sánchez-Cuenca, 2008, p. 12). Volksvertegenwoordigers worden namelijk door de demos bevoegd om hun belangen te verdedigen, maar de demos houden hen tegelijkertijd direct verantwoordelijk voor hun acties (Alonso, Keane, & Merkel, 2011, p. 7). Alonso et al. (2011) stelt dat een representatieve democratie de enige manier van regeren is waarin diversiteit in de samenleving ook kan worden vertaald in het overheidshandelen (Alonso et al., 2011, p.5). Echter, dit kernprincipe lijkt steeds meer onder druk te staan doordat de belangen van sommige groepen beter lijken te worden vertegenwoordigd dan anderen. Veel academici waarschuwen voor het uithollende effect hiervan op de democratie (Crouch, 2004; Dahl, 1989).

Deze kritiek kan worden begrepen vanuit de school van het *Sociological Institutionalism*. Dit perspectief beoordeelt het functioneren van een representatieve democratie op basis van haar legitimiteitsaspecten⁸ (Dahlberg & Holmberg, 2014, pp. 515-516). Volgens dit perspectief dient de legitimiteit van het systeem als voorwaarde voor diens effectiviteit (Schmelze, 2012; Levi & Sacks, 2009). Een goed werkende Nederlandse representatieve democratie moet dus legitiem zijn. Het verbeteren van representativiteit van een regering (de legitimiteitskant) versterkt de slagvaardigheid van een regering (de effectiviteitskant). Gehoord worden in Den Haag is daardoor niet alleen van belang voor de burger, maar zeker ook voor regeringen.

Volgens Scharpf (1997 & 1999) is democratische legitimiteit een tweedimensionaal concept, waarbij zowel naar de input als naar de output gekeken dient te worden. Met inputlegitimiteit wordt bedoeld dat de politieke beslissingen in lijn liggen met de voorkeuren van de burger, terwijl outputlegitimiteit wordt behaald wanneer de doelen worden bereikt die de burger belangrijk vindt (Boedeltje & Cornips, 2004, p. 2)

⁸ In tegenstelling tot de andere school die Dahlberg & Holmberg (2014, p. 515) onderscheiden, namelijk het Rational Choice Institutionalism, ook wel bekend als het *state-building perspective*. Vanuit dit perspectief ligt de nadruk op het verbeteren van de effectiviteit van het systeem. Het Sociological Institutionalism staat ook wel bekend als het *democracy-promotion perspective* (Dahlberg & Holmberg, 2014, pp. 515-516).

2.2.1 De Diplomademocratie: Diversiteit in opleidingsniveau

Ook het begrip *diplomademocratie* (o.a. Bovens & Wille, 2010 & 2017A) maakt gebruik van het bovenstaande *Sociological Institutionalism*. Met de diplomademocratie beschrijven zij hoe de Nederlandse democratie steeds meer wordt gedomineerd door hoogopgeleide mensen (Bovens, 2006). Waar vroeger met name afkomst en bezittingen de basis vormden voor politieke macht blijkt dat nu in toenemende mate de hoogte van de genoten opleiding te zijn (Bovens, 2006, p.3). In hun boek wijzen Bovens en Wille (2010, p.9) erop dat slechts één parlementslid in de Tweede Kamer na de verkiezingen van 2010 laagopgeleid was en dat bijna 90 procent een academische bul of HBO-diploma in zijn of haar bezit had. Zij wijzen erop dat politieke ambten de enige functies in Nederland zijn waar officieel geen diploma voor nodig is, ook wel aangeduid als een lekenbestuur (Bovens & Wille, 2010, p. 1). De opkomst van de diplomademocratie staat daarmee op gespannen voet met dit principe van lekenbestuur, en daarmee met de representatieve democratie (Bovens, 2006). Zo voorziet de diplomademocratie niet in evenwichtige representativiteit en belangenbehartiging, wat ertoe leidt dat problemen van lager opgeleiden niet of pas laat op de politieke agenda terecht komen (Bovens, 2006, p. 12 & 13). Ook waarschuwt Bovens (2006) ervoor dat de (diploma)democratie uiteindelijk haar legitimiteit kan verliezen omdat er te veel op outputlegitimiteit wordt gestuurd, ten koste van de inputlegitimiteit (Bovens, 2006, p. 14).

Een belangrijke kanttekening voor dit onderzoek is dat Bovens & Wille (2010) stellen dat onder Nederlandse regeringen de diplomademocratie al veel langer een (constant) gegeven is. Bovens & Wille (2010, p. 65) laten zien dat “al vanaf 1940 (..) een academische bul in feite een *“conditio sine qua non”* (een noodzakelijke voorwaarde) is voor het ministerschap.” Zo blijkt uit Appendix II dat het percentage ministers met bijvoorbeeld een universitaire bul al vanaf 1940 redelijk constant rond de 83% schommelt.

2.2.2 De politiek-geografische dimensie van diploma's

Werk van onder andere Chen & Rosenthal (2018) laat zien dat met name hoger opgeleiden de laatste decennia steeds vaker verhuizen richting de grote steden vanwege hun werk. Daarom kan verwacht worden dat wanneer er meer hoger opgeleiden in het kabinet zitten, dit ten koste zal gaan van de geografische diversiteit van het kabinet. Bovenstaande leidt tot de verwachting dat de geografische diversiteit juist is afgenomen sinds 1946 omdat diploma's belangrijker worden (en deze gediplomeerden naar de stad vertrekken).

2.3 De Professionalisering van de politiek: Pathways to the Cabinet

Lieven de Winter toonde met het onderzoek *Pathways to the Cabinet* (1991) aan dat driekwart van alle (toenmalige) West-Europese ministers lid waren van het parlement voordat zij deel gingen uitmaken van de regering (de Winter, 1991). Dergelijke regeringen staan ook wel bekend als *parlementaire kabinetten* omdat het parlement veel invloed heeft op de samenstelling van deze kabinetten.⁹ De conclusie die daarmee getrokken kan worden is dat een parlementaire achtergrond voor veel ministers een belangrijke voorwaarde is om de positie te bemachtigen (de Winter, 1991).

Het is daarom ook van belang om te begrijpen hoe politieke carrières zich in het parlement afspelen. Bovens & Wille stellen dat politici de afgelopen decennia in toenemende mate het zogenaamde para-politieke carrière-pad hebben doorlopen. Hiermee bedoelen zij de niet-politieke functies die wel gelieerd zijn aan de politiek¹⁰ & ¹¹ (Bovens & Wille, 2017B). Politici met para-politieke achtergronden worden uit de ‘Haagse vijver gevist’ en staan meestal hoog op de kandidaatslijsten zodat zij een grote kans maken om gekozen te worden. Het grote nadeel hiervan is volgens Bovens & Wille (2017B) dat politieke partijen hiermee een “closed shop, alleen toegankelijk voor eigen mensen” dreigen te worden, waardoor ervaring uit andere maatschappelijke sectoren steeds meer ontbreekt. Bovens & Wille (2017B) stellen dat het werven van para-politici op de korte termijn voordelig is voor politieke partijen omdat dit het risico op “politieke brekebenen” verlaagt: “Ze snappen hoe de hazen lopen, ze zijn gesocialiseerd in het politieke bedrijf en zeer loyaal aan de partij”.

Het voorkomen van fouten is daarmee steeds belangrijker geworden in de hedendaagse politiek en dit lijkt het gevolg te zijn van een professionaliseringslag van het Nederlands Kamerlidmaatschap. Volgens Franssen (1989, p. 165 in Eke, 2016, p. 10) moet deze professionaliseringslag worden gezien als een van de belangrijkste veranderingen van de parlementaire geschiedenis vanaf de Tweede Wereldoorlog. Het bracht namelijk een

⁹ Hiertegenover staan zogenaamde zakenkabinetten, die geheel of vrijwel geheel bestaan uit niet-politieke personen, bijvoorbeeld ambtenaren en ondernemers. Een zakenkabinet is sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer voorgekomen (Parlement.com, Z.J.).

¹⁰ Zoals paramedici bijvoorbeeld geen artsen zijn, maar deze wel ondersteunen. Denk hierbij aan lobbyisten, fractiemedewerkers, politiek assistenten en denktanks (Bovens & Wille, 2017B)

¹¹ Onderzoek in 1992 (Hillebrand, 1992, p.431) concludeerde dat ook partijachtergrond een belangrijke factor in het kandidaatstellingsproces speelde: de meeste kandidaten die een plek op de nationale lijst behaalden, waren op een of andere wijze actief geweest binnen hun partij.

omslag in de Tweede Kamer teweeg van een “vertegenwoordiging van de georganiseerde samenleving tot een werkplaats van beroepspolitici” (Koole, 1992, 306 in Eke, 2016, p. 10). Voorheen was het Kamerlidmaatschap voor de meeste politici een van de vaak vele nevenfuncties (Van den Berg, 1983, p. 199 in Eke, 2016, p. 10), terwijl politiek nu iets werd waar “politici niet alleen voor leefden (passie), maar ook van” (Bovens & Wille, 2017, p. 125).

Al met al, uit bovenstaande blijkt enerzijds dat ervaring in de *Haagse Vierkante Kilometer* (in de inleiding door voormalig CDA-leider Buma de *Haagse Kaasstolp* genoemd) steeds belangrijker is geworden. Anderzijds toonde De Winter (1991) aan dat een Kamerlidmaatschap een belangrijke *pre* lijkt te zijn om minister te worden.

2.4 Het Partijpolitieke perspectief: Diversiteit van politieke partijen

Dit subhoofdstuk ligt in het verlengde van het vorige subhoofdstuk omdat het de rol van politieke partijen in het wervingsproces uiteenzet. In het voorgaande subhoofdstuk werd geconcludeerd dat ervaring in de *Haagse Vierkante Kilometer* een belangrijke *pre* is om in het parlement, en daarmee in de regering te belanden.

Om de geografische diversiteit van regeringen te begrijpen, is het daarom van belang om het rekruteringsproces van politieke partijen nader te bekijken. Immers, de weg naar het kabinet verloopt dus meestal (maar niet altijd) via het parlement en “de weg naar het parlement verloopt via verkiezingen en politieke partijen” (Verleden, 2013, p. 2). Hiermee is het rekruteren van “politiek personeel” geworden tot een van de kerntaken van een politieke partij en vormen politieke partijen een brugfunctie “tussen de samenleving en de politieke instellingen van de staat” (Verleden, 2013, p. 2, zie ook onder andere Hillebrand, 1992 p. 331 en Koole, 1992, p. 279). In dit subhoofdstuk wordt daarom eerst stil gestaan bij hoe het rekruteringsproces bij politieke partijen is georganiseerd. Hierbij wordt de PvdA als case gebruikt waarin duidelijk wordt dat het creëren van een representatieve lijst in de praktijk, ondanks inspanningen om het te verbeteren, uiteindelijk erg lastig blijkt te zijn. Vervolgens wordt de link gelegd tussen geografische diversiteit en politieke partijen door te kijken naar hun (traditionele) electorale bolwerken.

2.4.1 Het rekruteringsproces van politieke partijen

Hazan en Rahat stellen dat de omvang van het *selectoraat*¹² en de mate van centralisering belangrijke (en aan elkaar gerelateerde) dimensies zijn in de kandidatenselectie. Meestal wordt de kandidatenselectie uitgevoerd door een zeer selecte en centrale elite binnen de politieke partij (Hazan & Rahat, 2010, in Verleden, 2013, p.4). De procedure waarmee kandidaten worden geselecteerd is beschreven door Gallagher & Marsh (1988, in Verleden, 2013, p.4) en staat bekend als *The Secret Garden of Politics*. In deze geheime tuin ligt vast welke personen aan de vraagzijde hun “voorkeuren kunnen laten gelden.” Daardoor concluderen Gallagher en Marsh (1988, p. 277, in Verleden, 2013, p. 5) dat de groep geselecteerde kandidaten de machtsverhoudingen binnen een partij weerspiegelt. Deze

¹² Hazan & Rahat definiëren het *selectoraat* als de groep mensen binnen een partij die de kandidaten selecteert voor *public office* (Hazan & Rahat, 2010, Chapter 3, p.1)

machtsverhoudingen zijn overigens lastig te veranderen: de geselecteerden zullen “niet happig zijn om de regels zo aan te passen dat ook andere groepen een kans maken” (Verleden, 2013, p. 4). Daarmee hebben de interne machtsverhoudingen van politieke partijen ook een (in)directe invloed op de samenstelling van de regering.

Hazan & Rahat stellen dat een gedecentraliseerde kandidatenselectie in een betere geografische diversiteit kan resulteren. Immers, hierdoor worden de kandidaten vanuit lokale afdelingen naar voren geschoven, waardoor een betere band kan bestaan tussen de volksvertegenwoordiger en de kiezer (Hazan & Rahat, 2010, p. 118 in Verleden, 2013, p. 5; en Visscher, 1991 p. 299). Hazan & Rahat (2010, p. 118 in Verleden, 2013, p. 5) waarschuwen dat het door een decentrale kandidatenselectie weer lastiger wordt om andere vormen van representativiteit (bijvoorbeeld opleidingsniveau) na te streven.

Dit is in Nederland ook terug te zien: in de jaren 1960 en 1970 vonden dergelijke decentraliseringsprocessen van de kandidaatstellingsprocedures bij Nederlandse politieke partijen plaats, met name bij de PvdA (Koole, 1992, p. 123 in Eken, 2016, p. 11). Doel hiervan was om enerzijds de macht van het exclusieve en centraal-georganiseerde selectoraat te doorbreken. Anderzijds wilden zij hiermee de nadruk leggen op de relatie tussen vertegenwoordiger en kiezer (Visscher, 1991, p.299 in Eken, 2016, p.11). Echter, verschillende academici stellen dat hierdoor voornamelijk academici en andere hoogopgeleiden hoog op de lijst terecht kwamen (onder andere Van den Berg, 1989, p. 210 en Hillebrand, 1992, p. 341). Opvallend was verder dat Hillebrand (1992) stelt dat deze decentralisatie van de kandidatenprocedure het probleem met de (perceptie van) geografische diversiteit niet oploste. Zo vonden niet-succesvolle kandidaten (zij die niet op de lijst terecht waren gekomen) dat er te weinig regionale vertegenwoordigers op de lijst stonden (Hillebrand, p. 239). Daarnaast waren de Hollandprovincies oververtegenwoordigd voor wat betreft de regionale herkomst van Kamerleden, en leverden daarnaast stedelijke gebieden naar verhouding meer Kamerleden dan plattelandsgebieden. Met andere woorden: de kandidaten verhuisden richting *Den Haag* toen zij eenmaal als Kamerlid verkozen waren (Van den Berg, 1989, p. 230 in Hillebrand, 1992, p. 249).

2.4.2 De relatie tussen geografische diversiteit en politieke partijen: electorale bolwerken

Wanneer de relatie tussen geografische diversiteit en partijpolitieke kleur aan de orde is, is het van belang om te kijken naar de electorale bolwerken van NL partijen vanuit een geografisch perspectief. Immers, politieke partijen zullen logischerwijs extra aandacht en belang hechten aan plaatsen en regio's waar zij traditioneel veel steun vandaan halen.

De Nederlandse traditionele politieke partijen zijn enigszins in te delen op basis van hun geografische oriëntatie. Hieronder volgt een kort overzicht van de vier "traditionele" Nederlandse regeringspartijen en hun electorale bolwerken vanuit een geografisch perspectief. In totaal hebben acht verschillende partijen sinds 1946 het land in verschillende combinaties geregeerd, te weten: ARP, CHU, KVP (allen opgegaan in:) CDA, CU, D66, DS'70 LPF (beiden opgeheven) PPR (NU: GL), PvdA en VVD. De hierna uitgelichte partijen hebben voor een langere periode geregeerd en ze hebben in meerdere kabinetten zitting genomen. Daarom hebben ze ook de meeste kabinetsleden voortgebracht en is het relevant om juist deze partijen uit te lichten. Een overzicht geeft een indicatie van de electorale bolwerken over de plaatsen in Nederland waar deze partijen historisch gezien een sterke focus op hebben liggen.

Confessionele partijen scoorden tussen 1945 en 2000 traditioneel hoog in plattelandsgebieden. De Christelijk-Historische Unie (CHU) en de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) domineerden "het overwegend protestantse noorden" en het zuiden werd gedomineerd door de Katholieke Volkspartij (KVP) (van der Heijde, 2011, p. 27). Bij het samengaan van deze partijen in het CDA werd dit meermaals bevestigd door bijvoorbeeld de decennialange "claim van het CDA als regeringspartij op het Ministerie van Landbouw en Visserij" (van der Heijde, 2011, p. 27). De focus van het CDA ligt daarmee sterk op de niet-stedelijke, perifere en intermediaire regio's.

De partij D66 is met name sterk in "studentensteden en andere steden waar veel hoger opgeleide mensen wonen", als ook in "omringende groene gemeenten met een grote welvaart en een hoogopgeleide bevolking, zoals Bunnik, Zeist en Renkum" (de Voogd, 2013, p. 20).

De Partij van de Arbeid (PvdA), daarentegen richtte zich in de vorige eeuw "traditioneel sterk op het verstevigen van haar positie in de steden" (Depla, 1999, p. 220), met meestal goede resultaten tijdens de Tweede Kamerverkiezingen, maar met veel minder positieve resultaten tijdens bijvoorbeeld de Statenverkiezingen. Dit duidt er daarmee ook op dat de

PvdA haar electorale *stronghold* met name heeft zitten in de stedelijke gebieden. Een uitzondering is Noord-Nederland, waar de PvdA ook traditioneel op veel steun kan rekenen (de Voogd, 2013).

Vanaf de jaren zestig kwam de VVD sterk op in “suburbane randgemeenten met veel forensen” (de Voogd, 2013, p. 1). Het rechtse politieke geluid is traditioneel sterk in de suburbane gebieden in het westen van Nederland, in “traditionele elitegemeenten als Wassenaar en Laren, forensengemeenten als Haarlemmermeer en Lansingerland en ondernemersgemeenten als Westland en Zandvoort” (de Voogd, 2013, pp. 15-16). Verder zijn rechtse bolwerken ook te vinden in “het westen van Brabant, de Betuwe en het midden van Limburg” (de Voogd, 2013, pp. 15-16).

H3. Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet gepresenteerd. In het eerste subhoofdstuk wordt uiteengezet hoe het proces van dataverzameling heeft plaatsgevonden en welke keuzes daarbinnen zijn gemaakt. Het tweede subhoofdstuk bevat een uitleg over het gebruikte onderzoeksdesign en de operationalisatie van de (vier variabelen van) geografische diversiteit. Het derde subhoofdstuk bevat een kritische analyse over de validiteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek. Tot slot wordt in het vierde subhoofdstuk uitgelegd hoe de data-analyse is uitgevoerd en welke keuzes er tijdens de analyse zijn gemaakt.

3.1 Datacollectie

Dit onderzoek maakt gebruik van *Total Population Sampling* (TPS). Dit is een datacollectie methode waarin “de gehele populatie die voldoet aan bepaalde criteria wordt meegenomen in het onderzoek” (Alkassim, Etikan, & Musa, 2016, p. 3). Daarmee is *TPS* een voorbeeld van *Purposive sampling*, waarin de deelnemers in een onderzoek niet random maar gericht geselecteerd worden (Bryman, 2012, p. 418). *TPS* staat ook wel bekend als *census* onderzoek: een complete opsomming van de gehele populatie (Bryman, 2012, p. 187). In dit onderzoek worden namelijk alle Nederlandse kabinetsleden in kabinetten, die vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog naar aanleiding van verkiezingen zijn gevormd, meegenomen.

3.1.1 De kabinetten die zijn meegenomen in dit onderzoek

Dit onderzoek heeft de kabinetten meegenomen vanaf het Kabinet Beel I. Dit is het eerste kabinet is na de Tweede Wereldoorlog dat door middel van nationale verkiezingen tot stand is gekomen. Het voorgaande Schermerhorn/Drees kabinet was een zogenaamd noodkabinet (Parlement.com, z.j.). Zowel ministers als staatssecretarissen zullen worden meegenomen in dit onderzoek omdat beiden tot het kabinet behoren.

De kabinetten Drees II, Beel II, Cals, Zijlstra, van Agt III en Balkenende III zijn *niet* meegenomen in het onderzoek. De reden dat deze kabinetten niet zijn mee genomen in het onderzoek is dat het hier demissionaire kabinetten betreft. Demissionaire kabinetten zijn daardoor op basis van dezelfde verkiezingen (en daarmee dus een (voldoende) identieke opmaak van het parlement) als hun voorganger verkozen en zijn meestal identiek aan hun

voorganger, op slechts kleine wijzigingen na. In onderstaande tabel zijn de kabinetten opgesomd die onderdeel uit maken van dit onderzoek, met links ervan de regeerperiode.

De kabinetten die zijn meegenomen in dit onderzoek			
Kabinet Beel I	1946-1948	Kabinet Lubbers I	1982 - 1986
Kabinet Drees I	1948 - 1951	Kabinet Lubbers II	1986 - 1989
Kabinet Drees III	1952 - 1956	Kabinet Lubbers III	1989 - 1994
Kabinet Drees IV	1956 - 1958	Kabinet Kok I	1994 - 1998
Kabinet de Quay	1959-1963	Kabinet Kok II	1998 - 2002
Kabinet Marijnen	1963-1965	Kabinet Balkenende I	2002 - 2003
Kabinet Cals	1965-1967	Kabinet Balkenende II	2003 - 2006
Kabinet De Jong	1967 - 1971	Kabinet Balkenende IV	2007- 2010
Kabinet Biesheuvel I&II	1971 - 1973	Kabinet Rutte I	2010 - 2012
Kabinet Den Uyl	1973 - 1977	Kabinet Rutte II	2012-2017
Kabinet Van Agt I	1977 - 1981	Kabinet Rutte III	2017- heden
Kabinet Van Agt II	1981 - 1982		

3.1.2 Beschrijving van de database

De gebruikte database voor dit onderzoek is opgebouwd in een MS Excel sheet en bevat verschillende onderdelen die zijn gegroepeerd in de onderdelen *beschrijvend* (naam, leeftijd, geslacht, naam van kabinet, regeerperiode); het type bestuurder (functie, ministerie, partijnaam en duiding); de sociaaleconomische achtergrond van de bestuurder (laatste functie en opleidingen); en de geografische achtergrond (plaats, gemeente, regio, provincie en landsdeel van geboorte (kindfase), middelbare school (opgroefase), studie en laatste werkplek (laatste professionele leefomgeving waaruit men gerekruteerd is als kabinetslid)). In de andere tabbladen zijn onder andere de geraadpleegde bronnen en de logboeken van de steekproef van dertig gebruikte Wikipedia-pagina's te vinden. Wanneer data niet beschikbaar was, is dit kenbaar gemaakt door de tekst "Onbekend."

De database telt in totaal 646 *rijen* bestaande uit 417 individuele kabinetsleden: 264 respondenten hebben eenmalig in een kabinet gezeten, 102 respondenten hebben tweemaal in het kabinet gezeten, 31 respondenten drie keer en 20 respondenten vier keer of vaker. Met zes deelnames heeft Joseph Luns het vaakst deelgenomen aan het kabinet, op de voet gevolgd door Minister-President Mark Rutte. De 647 respondenten gelden in dit onderzoek wel allemaal als uniek omdat zij voor ieder kabinet opnieuw zijn geselecteerd.

3.1.3 Databronnen

Dit onderzoek maakt gebruik van open data. Het voordeel van open dataonderzoek is volgens Openaccess.nl dat het a) “de zichtbaarheid van de onderzoeksresultaten” vergroot, b) de data citeerbaar en daarmee herleidbaar is en c) dat daarmee de data ook gemakkelijk hergebruikt kan worden “voor nieuwe onderzoeksvragen en verificatie” (Openaccess.nl, Z.J.). Het doel van dit onderzoek is om een database te vergaren waarmee meer inzicht wordt gegeven in de mate van (onder)vertegenwoordiging van de verschillende delen van het land door de tijd en in vergelijking met andere variabelen. Alle data (data voor 650 ministers en staatssecretarissen in totaal) is “met de hand” vergaard. Er was nog geen openbaar-toegankelijke lijst beschikbaar.

De meeste data is afkomstig van het publiek-toegankelijke gedeelte van www.parlement.com. Echter, www.parlement.com heeft sinds enige tijd een deel van haar informatie uit het publieke domein gehaald en daarom is voor dit onderzoek noodgedwongen uitgeweken naar andere soorten van datavergaring. De data die niet publiekelijk beschikbaar was gesteld door www.parlement.com had betrekking op de plaatsen van studie en middelbare school. Het *Biografisch Woordenboek van Nederland 1880-2000* van het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis bood voor met name de eerste 50 jaar vaak uitkomst. Voor de *nieuwe tijd* hebben onder andere de persoonlijke *LinkedIn*pagina's en websites een belangrijke rol gespeeld. Daarnaast is gebruik gemaakt van documenten van de Rijksoverheid, *in memoriam* berichten van onder andere de Eerste Kamer der Staten-Generaal (in de vorm van speeches) en nieuwssites. Verder is gebruik gemaakt van (auto)biografieën en van interviews in onder andere de NRC, de Volkskrant, Het Parool, De Groene Amsterdammer, de Telegraaf en regionale kranten.

3.1.4 Het gebruik van Wikipedia-bronnen

Wanneer geen van bovenstaande nieuwsbronnen alle informatie kon brengen is uitgeweken naar Wikipedia. In 126 (individuele) gevallen is Wikipedia gebruikt als naslagwerk of als bron voor data. De database (met verwijzing naar de gebruikte bronnen) is op aanvraag in te zien. Opvallend is dat bijna alle Wikipedia-pagina's verwezen naar www.Parlement.com (of een equivalent hiervan, zoals www.Europa.nu). Veelal stond bij deze informatie de volgende opmerking vermeld: “*De informatie op deze pagina, of een eerdere versie daarvan, is geheel of gedeeltelijk afkomstig van www.parlement.com. Overname was tot 1 februari 2016*”

toegestaan met bronvermelding” (bijvoorbeeld op de Wikipediapagina van Joop Haex). Ook werd vaak verwezen naar andere bronnen, zoals het hierboven vermelde Biografische Woordenboek van het Huygens Instituut. Opvallend was overigens dat met name de Duitstalige Wikipedia-pagina’s vaak meer informatie over met name de plaats van middelbare school vermeldden dan de Nederlandse.

Er bestaat een brede (academisch) discussie over de betrouwbaarheid van Wikipedia. Zo concludeerde het Academisch tijdschrift *Nature* in 2005 dat wetenschappelijke artikelen van Wikipedia dichtbij het accurate niveau kwamen van *Encyclopædia Britannica*, met een vergelijkbaar aantal ‘serieuze fouten’ (Giles, 2005). Dit werd echter door *Encyclopædia Britannica* betwist. Er bestaat een artikel op Wikipedia genaamd ‘*Wikipedia: Wikipedia is not a reliable source*’.¹³ Hierin wordt gesteld dat Wikipedia door iedereen kan worden aangepast en dat daarmee de informatie niet vandalisme-*proof* is, of nog onder constructie is. In dit artikel wordt onder andere gewaarschuwd voor biografieën van levende personen. Het artikel raadt aan om te kijken naar de wijze van refereren en om ook de *editing history* van de artikelen te bekijken. Dit is in lijn met een studie van Adam Wilson & Gene Likens (2015) die aantoonde dat Wikipedia-pagina’s over controversiële onderwerpen veel *dynamischer* waren dan onderwerpen waar minder over wordt gesproken. Het is overigens maar de vraag in hoeverre de plaats van studie en middelbare school van een (meestal) Nederlandse ex-politicus zo controversieel is dat de informatie hierover op Wikipedia aan veel veranderingen onderhevig is. Daarnaast bleek in de gevallen dat er een biografie beschikbaar was van het eerder aangehaalde *Biografisch Woordenboek van Nederland*, de plaats van middelbare school dezelfde te zijn als op Wikipedia.¹⁴

Toch dient er voorzichtig om te worden gegaan met het gebruik van secundaire bronnen zoals Wikipedia. Voor deze thesis is daarom zo min mogelijk gebruik gemaakt van Wikipedia-bronnen (zie bovenstaande opsomming van andere bronnen) en diende het alleen als laatste reddingsboei. Wikipedia-pagina’s zonder enige vorm van bronverwijzing zijn überhaupt overgeslagen. De bronnen waar de Wikipediapagina’s aan refereren zijn gecheckt (deze waren dus meestal www.parlement.com of een equivalent hiervan) en wanneer daar de benodigde informatie ook niet beschikbaar was, is de Wikipedia-bron gebruikt. Daarnaast

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedia_is_not_a_reliable_source

¹⁴ Vergelijk bijvoorbeeld de biografie van Isaäk Arend Diepenhorst met zijn [Duitstalige](#) Wikipedia pagina

is achteraf bij een dertigtal Wikipedia-bronnen de *editing history* geanalyseerd op aparte/grote/opvallende wijzigingen sinds februari 2016 (het jaar dat www.parlement.com 'op slot ging'). In de database (Excelsheet, op aanvraag) is een apart blad gereserveerd met de logboekgegevens van dertig random geselecteerde Wikipedia-pagina's (vanaf 2016), die zijn gebruikt als naslagwerk of bron voor dit onderzoek. Hier zijn verder geen aparte veranderingen gevonden die relevant zijn voor het onderzoek: data over middelbare school of studie was niet veranderd. Hoewel dit niet iets zegt over de betrouwbaarheid van de geraadpleegde bronnen, is er veel aandacht besteed aan het controleren van de betrouwbaarheid van deze secundaire bronnen.

3.2 Onderzoeksdesign & Operationalisatie

3.2.1 Onderzoeksdesign

Het onderzoeksdesign dat het meest overeenkomt met dit onderzoek is een *longitudinal study*. Een longitudinaal onderzoek kan worden gezien als een “extensie van een *survey* (of *cross-sectional*) *study*” (Bryman, 2012, p. 63), dat wil zeggen: er is sprake van een “groot aantal vergelijkbare onderzoeksobjecten” waarover op een “systematische wijze gegevens verzameld” zijn (Vennix, 2011, p. 81). Longitudinaal onderzoek is de variant die het mogelijk maakt om uitspraken te doen over hoe een bepaald gegeven – in dit geval geografische diversiteit van Nederlandse kabinetten – zich heeft ontwikkeld over tijd (Bryman, 2012, p. 63). Omdat er nog vrijwel niets bekend is over dit onderwerp, heeft dit onderzoek naar de (ontwikkeling van de) geografische diversiteit van Nederlandse regeringen vanaf 1946 een exploratief karakter.

3.2.2 De operationalisatie van de (vier variabelen van) geografische diversiteit

In hoofdstuk 2.1.1 is uitgelegd dat iemands achtergrond wordt gemeten door vier ijkpunten te onderscheiden, die staan voor vier levensvormende fases, te weten de kindertijd, de adolescentfase, de (professionele vorming door) studie en de werkplek (de laatste professionele leefomgeving). Deze sectie zet uiteen hoe deze variabelen zijn gemeten en welke keuzes er zijn gemaakt tijdens het proces van datacollectie. De tabel in Appendix III toont het aantal missings per variabele. Een meer uitgebreide discussie over de missings zal plaatsvinden in sectie 3.3.1.

De kindfase: De plaats van geboorte

Hierbij is gekeken naar de geboorteplek van de persoon. De geboorteplek is een startpunt van de kindfase, er bestaat er maar één van en het kabinetslid heeft er geen enkele invloed op gehad. In een eerder subhoofdstuk is al verteld dat er geen missings zijn als het gaat om de geboorteplek. Daarmee is de plaats van geboorte (en de uitspraken die daarover gedaan worden) de minst arbitraire variabele van de vier variabelen: er is informatie over beschikbaar voor alle 646 kabinetsleden en er is er maar één van.

De Adolescentfase: (Middelbare) school als belangrijke omgevingsfactor

Hierbij is ervoor gekozen om de plaats in te vullen van de middelbare school waaraan men *afstudeerde*. In een (niet bijgehouden) aantal gevallen hadden kabinetsleden meerdere dependances of zelfs scholen bezocht in hun middelbareschooltijd. Het invullen van meerdere locaties was niet mogelijk in de database, omdat dit ten koste ging van de vergelijkbaarheid: wanneer het ene kabinetslid slechts één middelbare school heeft bezocht en de andere drie is het lastig om dit op een vergelijkbare manier in de database op te nemen. In een heel enkel geval is de locatie van de middelbare school voorspeld. Een voorbeeld om dit toe te lichten: Een kabinetslid is geboren en groeide op in Rotterdam en studeerde na het volgen van de HBS (locatie niet gegeven) Economie aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam. In zo'n geval heeft de onderzoeker de vrijheid genomen om bij de middelbareschooltijd *Rotterdam* in te vullen.

De studiefase: de professionele vorming

Hierbij is gekozen voor de eerste studie die is afgerond, zoals bijvoorbeeld de bachelor fase op de universiteit en het HBO. Wanneer iemand studies op meerdere plaatsen heeft gevolgd is dit wel getracht mee te nemen. Echter, enerzijds verschilden de types secundaire studie te veel van elkaar (bijvoorbeeld: een master, een post-doctoraal of een Erasmusstudie in verschillende plaatsen of zelfs landen) en anderzijds waren er niet voldoende om er iets zinnigs mee te kunnen doen. Indien een kabinetslid wel was begonnen met studeren, maar geen enkele studie heeft afgemaakt, is alsnog gekozen om de eerste studie mee te nemen. Uiteindelijk heeft die persoon wel op deze plek gestudeerd, was de studie blijkbaar het vermelden waard voor deze persoon en beperkt dat het aantal missings.

De laatste (professionele) leefomgeving: de werkplek

Voor de huidige leefsituatie had er ook voor gekozen kunnen worden om de woonplaats te onderzoeken. Echter, het was onmogelijk om de toenmalige woonplaats te achterhalen voor meer dan 600 kabinetsleden, zeker voor de vroegere kabinetten. Daarnaast is het ook maar de vraag of en hoeveel dagen per week het kabinetslid verbleef in die woonplaats. Zo is het algemeen bekend dat veel *Haagse* politici uit andere streken van Nederland een dependance

aanhouden in Den Haag en omstreken.¹⁵ Aangezien ook werk een belangrijke sociale omgevingsfactor is in iemands huidige leefwereld is daarom hiervoor gekozen. Daarnaast is het kabinetslid gerekruteerd toen hij of zij deze baan had. Het is dan ook interessant om te kijken waar in Nederland de banen zich bevinden die een opstap kunnen bieden voor het werk als kabinetslid. Daarmee geeft deze variabele ook meer inzicht in de reikwijdte van het rekruteringsproces. Soms is gekozen om een eerdere baan aan te houden als laatste baan. Zo waren er veel voorbeelden waarin iemand voor twee of drie maanden (en meestal in de zomermaanden tijdens reces) in het parlement zitting nam alvorens hij of zij lid van het kabinet werd. Dit is opgevat als de overbruggingstijd tussen de verkiezingen en het afronden van de coalitieonderhandelingen.

¹⁵ Daarnaast is in sectie 2.4.1 verteld dat veel kandidaten verhuisden naar Den Haag toen zij Kamerlid werden. Het zou daarmee ook geen verrassing zijn dat zoiets dergelijks ook gebeurt met kabinetsleden, zeker gezien de rol van het parlement als belangrijke springplank naar het kabinet.

3.3 Validiteit en betrouwbaarheid

3.3.1 Validiteit

Validiteit is volgens Bryman (2012, p. 47) een van de belangrijkste criteria van onderzoek omdat “het gaat over de integriteit van de conclusies.” Met validiteit wordt bepaald of, en in welke mate het onderzoek vrij is van systematische fouten (Verhoeven, 2011, p. 197). Verschillende literatuur verwijst naar verschillende namen en soorten van validiteit.

Volgens Bryman, 2011, p. 47) verdient bij kwantitatief onderzoek de *Measurement validiteit* (ook wel construct of inhoudsvaliditeit) aandacht. Hierbij gaat het erom dat het concept dat wordt gemeten ook daadwerkelijk wordt gemeten met de methode waarmee het gemeten wordt. Hiervoor dient het begrip (in dit geval de (geografische) achtergrond van kabinetsleden vanaf 1946) zo nauwkeurig mogelijk te worden geoperationaliseerd. Vennix (2011, p. 184-185) stelt dat de nauwkeurigheid wordt vergroot door enerzijds het begrip te operationaliseren op basis van literatuurstudie en/of anderzijds het meetinstrument door anderen te laten beoordelen (ook wel *Face-validity*: vragen om hun indruk). In deze scriptie is gebruik gemaakt van theorieën die aantonen dat identiteit geografisch gebonden is en er is vervolgens gebruik gemaakt van theorieën die uiteenzetten uit wat voor levensfasen de identiteitsopbouw bestaat. Er is getracht om iemands achtergrond meerdimensionaal vorm te geven om zo nauwkeurig mogelijk, maar ook zo vergelijkbaar mogelijk de achtergrond van elk kabinetslid weer te geven. Door de interactie met de scriptiebegeleider (en tweede lezer) is de inhoudsvaliditeit ook extern beoordeeld. Als suggestie uit deze interactie is onder andere voortgekomen dat de middelbare school (de adolescentfase) is toegevoegd aan de geografische variabelen. De reden hiervoor was dat daarmee de opgroeifase duidelijker gemeten kan worden dan wanneer deze slechts zou worden gemeten met de plaats van geboorte.

Qua interne validiteit gaat de aandacht uit naar de cases waarover geen informatie beschikbaar was voor dit onderzoek. Bij alle respondenten is de geboorteplaats gevonden. Appendix III geeft daarom in een tabel de missings van de overige drie variabelen. De variabele Middelbare School bevat de meeste missings met 20 procent en de variabele Studie heeft 9,6 procent missing. Hierbij is opvallend dat alle kabinetten van de jaren 1970 en begin jaren 1980 (van Biesheuvel tot en met Lubbers II) veel missing data bevatten. Daarbinnen zijn het met name de kabinetten Den Uyl en Van Agt I, maar ook de kabinetten Biesheuvel en Van Agt II die veel missing data bevatten. Daarnaast blijkt uit Appendix III ook dat er met name in de

kabinetten Den Uyl en Van Agt veel kabinetsleden zijn waarvan zowel plaats van Middelbare School, als van Studie missen (respectievelijk 24 en 30 procent). Conclusies over (kabinetten van) de jaren 1970 dienen daarom met de nodige voorzichtigheid te worden beschouwd. Over twee kabinetsleden is geen betrouwbare informatie gevonden voor elk van de drie variabelen. Dit betreft voormalig staatssecretaris van Sociale Zaken Louw de Graaf (Van Agt I) en voormalig minister van Binnenlandse Zaken Piet Witteman (Beel I).

Met externe validiteit wordt nagegaan of de *respondenten* (in dit geval de kabinetsleden) een juiste afspiegeling vormen van de gehele populatie (Verhoeven, 2011, p. 198). Daarmee wordt dus gekeken of de resultaten en conclusies van het onderzoek generaliseerbaar zijn voorbij de specifieke context waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden (Bryman, 2011, p. 47). Het antwoord hierop is tweeledig. Aangezien in dit onderzoek gebruik wordt gemaakt van de *TPS*-methode, kan worden gesteld dat de conclusies die getrokken worden voor de gehele populatie gelden. Anderzijds vallen met de resultaten van dit onderzoek geen conclusies te trekken over andere kabinetten die buiten bijvoorbeeld de tijdspanne, of landfocus van dit onderzoek vallen: er zijn geen conclusies te trekken over bijvoorbeeld de Thorbecke-regering en evenmin over de huidige Spaanse regering. Hierbij dient nogmaals opgemerkt te worden dat niet voor alle vier de variabelen alle informatie beschikbaar was voor dit onderzoek.

3.3.2 Betrouwbaarheid

Met de betrouwbaarheid wordt gekeken naar de mate waarin het onderzoek vrij is van toevallige fouten. De belangrijkste vraag die wordt gesteld omtrent de betrouwbaarheid is in hoeverre de resultaten van het onderzoek herhaalbaar zijn (o.a. Bryman, 2011 p. 46, Verhoeven, 2011, pp. 194-195 & Vennix, 2011, pp 186-187). Volgens Bryman (2011, p. 46) is de betrouwbaarheid met name belangrijk in kwantitatief onderzoek omdat het hierbij belangrijk is dat het meetinstrument stabiel is. Bryman (2011, p. 47) stelt verder dat betrouwbaarheid heel dichtbij een ander criterium staat van onderzoek, namelijk de herhaalbaarheid van het onderzoek en daarom worden deze gezamenlijk behandeld. Voor de herhaalbaarheid van het onderzoek is het volgens Bryman (2011, p. 47) van belang dat de onderzoeker de gehanteerde onderzoeksprocedure zo nauwkeurig mogelijk uiteenzet.

In dit onderzoek is de data verzameld in een database die voor iedereen (in principe) toegankelijk kan worden gemaakt. Hiermee is het mogelijk voor andere onderzoekers om het

onderzoek nogmaals uit te voeren en (naar verwachting) met dezelfde resultaten te komen, of voort te bouwen op de kennis die voortvloeit uit dit onderzoek. In het volgende subhoofdstuk (3.4) wordt de gehanteerde onderzoeksprocedure zo nauwkeurig mogelijk uiteengezet ter bevordering van de herhaalbaarheid van dit onderzoek.

De onderzoeker was genoodzaakt om de database zelf op te bouwen. Het voordeel hiervan is dat de datacollectie *warmer* wordt: tijdens het verzamelen van de data was voor bijna alle kabinetsleden een biografie beschikbaar, waardoor al lezende een beeld van de context werd gevormd. Daaruit kon soms informatie worden afgeleid die niet letterlijk beschikbaar was (zie voor meer uitleg subhoofdstuk 3.2.2). Nadelig was dat de datacollectie hierdoor een arbeidsintensief proces was, waardoor incidentele menselijke fouten niet op voorhand uit te sluiten zijn. Daarbovenop komt dat er voor delen gebruik moest worden gemaakt van andere (en soms secundaire) bronnen waardoor de mogelijkheid van eventuele toevallige fouten niet met 100% zekerheid mag worden uitgesloten. Echter, door het systematisch verzamelen van de data in de Excelsheet (volgens een vaste volgorde), door het automatiseren van de gegevens waar mogelijk (bijvoorbeeld het aggregeren van data) en door het naderhand (meermaals) nakijken en corrigeren van opgemerkte *toevallige* fouten, heeft de onderzoeker er alles aan gedaan om de database zo betrouwbaar mogelijk te maken, en daarmee de resultaten.

3.4 Data-analyse

In dit subhoofdstuk wordt ingegaan op de wijze waarop de data is verwerkt en geanalyseerd. In de eerste sectie wordt uitgelegd op welk meetniveau (het plaatsniveau) de data is verzameld en waarom. De tweede sectie zet uiteen hoe de data van het plaatsniveau is geaggregeerd naar andere niveaus (zoals regio, provincie en Randstad-versus provincie) en met welke methode dat gebeurde. De laatste sectie (3.4.3) behandelt de data-analyse zelf en zet uiteen hoe en waarom de data eerst op meta-niveau en vervolgens op individueel niveau wordt geanalyseerd.

3.4.1 Meetniveau

Het meten van geografische diversiteit vindt plaats op *plaatsniveau* (bijvoorbeeld: het dorp Velp, dat binnen de gemeente Rheden valt). Er dient altijd een afweging te worden gemaakt tussen een voldoende mate van specificiteit en de haalbaarheid van een onderzoek. Het plaatsniveau is daarom gekozen omdat dit het meest specifieke meetniveau is dat met openbare data beschikbaar is. Daarnaast is het plaatsniveau specifiek genoeg om relevante uitspraken te doen over de (ontwikkeling van de) geografische diversiteit van regeringen. Uitspraken op een lager niveau (op wijkniveau), zullen minder relevant zijn vanuit de nationale context omdat verschillen tussen wijken met name een lokale aangelegenheid is. Omgekeerd, wanneer er minder specifiek wordt gekeken naar het provincie- of gewestniveau, kan het risico ontstaan dat er belangrijke informatie wordt weggelaten. Al met al is het plaatsniveau het laagste geografische niveau dat zowel haalbaar als relevant voor dit onderzoek is. Het meetniveau is voldoende specifiek, maar laat zich tegelijkertijd prima lenen voor het maken van geaggregeerde analyses.

3.4.2 Aggregeren van data

Het aggregeren van de data verloopt in de volgorde: plaats (initieel) - gemeente – regio – provincie – landsdeel (Oost, West, Noord, Zuid). Het duiden van de Randstad, dan wel centrum, ten opzichte van de periferie verloopt volgens de in hoofdstuk 2 (Theoretisch Kader) aangehaalde verdelingen volgens het NIDI en Musterd & de Pater (1994) in sectie 2.2.2. Uit de inleiding en het theoretisch kader komt naar voren dat met name de tegenstelling Randstad versus provincie interessant is. Daarom ligt hier extra nadruk op.

Het aggregeren van de data is automatisch via Excel uitgerekend. Hiervoor is per case naast de plaats ook de gemeente opgezocht (zoals het voorbeeld in 3.4.1). Op *Regioatlas.nl*¹⁶, een site van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, staan de gemeentes ingedeeld per regio, waaruit ook de provincie en het landsdeel zijn af te leiden. Van deze indeling is op één onderdeel afgeweken: gemeenten in de provincie Zeeland vielen volgens deze verdeling onder het westelijk landsdeel maar deze provincie is ondergebracht bij het zuidelijke landsdeel. Hiertoe is besloten omwille van twee redenen. Enerzijds zijn de twaalf Nederlandse provincies hiermee eerlijk in drietallen verdeeld over de vier landsdelen. Anderzijds staat hiermee het westelijk landsdeel gelijk aan de provincies waarmee volgens één van de werkdefinitie (zie hoofdstuk 2) in dit onderzoek de Randstad wordt bedoeld.

3.4.3 Het analyseren van de data

In dit onderzoek worden analyses uitgevoerd op meta-niveau, tussen de variabelen (verwantschap) en op partijniveau. In deze sectie wordt uitgelegd hoe de analyses zullen worden uitgevoerd.

1: Analyse op meta-niveau van de geografische spreiding van de vier variabelen

In het eerste subhoofdstuk van de analyse wordt gekeken naar de geografische spreiding van elk van de vier variabelen apart. Dit verloopt volgens een vaste volgorde.

Allereerst wordt er per provincie gekeken naar hoeveel kabinetsleden per onderzochte levensfase (de geografische variabelen representeren een levensfase) hier hebben doorgebracht. Een analyse van de betrouwbaarheid (met het oog op het aantal missings) vindt hierbij plaats bij alle variabelen behalve die van geboorte (aangezien hier geen missing data van is). Met deze analyse wordt gekeken of er regio's zijn waar bijvoorbeeld meer of minder mensen zijn geboren.

Vervolgens wordt door middel van de grafiekmethode *Choropletenkaart* van het programma Excel een kaart van Nederland gegenereerd waarmee in één oogopslag duidelijk wordt hoe het is gesteld met de geografische spreiding van de onderzochte variabele. De kaarten worden (in de lopende tekst) voor de variabelen Geboorte en Middelbare School op provincieniveau weergegeven. De reden hiervoor is dat er heel veel verschillende plaatsen

¹⁶ https://www.regioatlas.nl/indelingen/indelingen_indeling/t/nuts_3_regio_s

van *Geboorte* en *Middelbare School* zijn, waardoor het gebruik van provincieniveau de kaart overzichtelijker maakt. Visualiseren op regioniveau was hier misschien nog beter geweest, maar dit was niet mogelijk in deze grafiekfunctie: de specifieke regio's binnen een provincie worden (nog) niet (h)erkend.¹⁷ De kaarten voor de variabelen Studie en Laatste Professionele Leefomgeving worden daarentegen enkel op gemeenteniveau weergegeven omdat specifieke gemeenten heel vaak zijn voortgekomen. Wanneer dit zou zijn geaggregeerd naar provincieniveau zou dit geen recht doen aan de werkelijkheid, omdat er buiten de (grote) steden nauwelijks data voorkwam.

Ten slotte wordt de geografische spreiding geanalyseerd per kabinet. Dit is relevant omdat dit een ontwikkeling laat zien. Immers, de kabinetten volgen elkaar op in volgorde van tijd. Deze analyse verloopt langs de tegenstelling Randstad versus niet-Randstad, waarbij een analyse plaatsvindt voor elk van de eerdergenoemde Randstad-definities. Er zijn meerdere redenen ten behoeve van deze analyse te kiezen voor deze tegenstelling. In de eerste plaats vormt uiteindelijk de tegenstelling Randstad versus *Provincie* (of: niet-Randstad) de rode draad voor deze thesis. Daarnaast komt het de leesbaarheid (en de omvang) van de analyse ten goede en ten slotte bleek het vaker voor te komen dat bepaalde provincies helemaal geen kabinetslid leverden voor een van de variabelen. Een bijkomend voordeel van het gebruik maken van de drie verschillende definities van de Randstad, is dat het daarmee mogelijk werd om binnen de Randstad redelijk nauwkeurige uitspraken te doen op regioniveau. Immers, de G4 is een onderdeel van de Noord/Zuidvleugel, die weer een onderdeel is van de Randstadprovincies. Wanneer iets bijvoorbeeld voor 40% voorkwam in de Randstad en voor 21% in zowel de Noord/Zuidvleugel als de G4, kon daarmee geconcludeerd worden dat dit enkel voorkwam in de G4, en niet in de Noord/Zuidvleugel.

Voor de analyse van de plaatsen van studie is er een element toegevoegd aan de analyse, te weten de analyse van plaatsen van academische en van niet-academische studies. De reden hiervoor is dat het overgrote deel van de kabinetsleden aan een Nederlandse universiteit heeft gestudeerd, waardoor deze een te grote invloed hadden terwijl deze maar

¹⁷ In de bijlage (4.1.1B) is een extra kaart te vinden voor de geografische spreiding van de plaatsen van geboorte op gemeenteniveau. Hiervoor is gekozen omdat uiteindelijk is gebleken dat de provincie-kaart toch niet het gehele verhaal vertelde. Zo was het Noord-Hollandse Amsterdam de grootste gemeente qua geboorte en dat kwam te weinig over het voetlicht.

op een beperkt aantal plaatsen in Nederland stonden (waarvan de grootste(n) en oudste in de Randstadprovincies). Voor de analyse van plaatsen van laatste professionele leefomgeving is het element van type werk toegevoegd aan de analyse. Hiervoor is gekozen omdat een overgroot deel binnen de *Haagse Vierkante Kilometer* was gerekruteerd. Het is daarom ook interessant om te onderzoeken waar de aandacht op lag wanneer men een extern iemand rekruteerde.

2. Analyse betreffende de verwantschap tussen de variabelen en analyse van de scores van Randstedelijkheid

In het tweede subhoofdstuk van de analyse wordt de verwantschap tussen de variabelen geanalyseerd. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van *Chi-square tests of Independence*. Chi-square testen zijn uitgevoerd omdat dit de enige test is die (on)afhankelijkheid kan testen tussen twee categorische (ook wel nominale) variabelen (naar: Bryman, 2011, pp. 340-341 & 349). Met Chi-square testen kan worden aangetoond hoe zeker we er van zijn dat er een relatie bestaat tussen twee variabelen in de populatie (Bryman, 2011, p. 349). Een chi-square toets uitkomst toont slechts aan of er een relatie bestaat tussen de twee variabelen, maar toont daarbij op zichzelf geen *richting van de afhankelijkheid* aan (Bryman, 2011, p. 349). Toch kunnen er in dit onderzoek conclusies worden getrokken over de richting van de interactie omdat het hier variabelen betreft die elkaar volgens een vaste volgorde van tijd opvolgen.¹⁸ In dit verband dient er gesproken te worden over een interactie (of associatie) tussen de variabelen en bijvoorbeeld niet een correlatie omdat er voor het aantonen van correlaties gebruik moet worden gemaakt van interval/ratio en/of ordinale variabelen (Bryman, 2012, p. 710). Dat is niet het geval in dit onderzoek.

In het tweede deel van dit onderzoek worden de geografische variabelen op individueel niveau bij elkaar opgeteld om zo tot een score van Randstedelijkheid te komen. Door zo'n score te creëren kan een soort levenspad per kabinetslid wordt gecreëerd. Deze *score van Randstedelijkheid* is bepaald op basis van de drie gehanteerde definities van de Randstad (Provincies, Noord/Zuidvleugel en G4). Een kabinetslid verkrijgt een score van plus één (+1) per geografische variabele die voldoet aan het kenmerk *Randstad* en verkrijgt een

¹⁸ De geboorte vindt altijd eerder plaats dan het naar school gaan en men bepaalt niet zijn of haar geboorteplaats op basis van de plaats van middelbare school

score van 0 per geografische variabele die niet voldoet aan het kenmerk Randstad. Daarmee zijn vier categorieën gecreëerd: Niet Randstedelijk (wanneer voor een kabinetslid geen enkele variabele Randstedelijk is); Nauwelijks Randstedelijk (wanneer voor een kabinetslid één van de variabelen Randstedelijk is); enigszins Randstedelijk (wanneer twee van de vier variabelen Randstedelijk is); zeer Randstedelijk (bij drie van de vier variabelen); en zuiver Randstedelijk (bij vier van de vier variabelen). In deze analyse zijn 490 (83,5%) kabinetsleden meegenomen, omdat van deze kabinetsleden alle informatie over de vier geografische variabelen bekend was.

3. Analyse betreffende de geografische diversiteit per politieke partij

In het derde subhoofdstuk van de analyse wordt de geografische diversiteit van de vier traditionele partijen CDA, D66, PvdA en VVD geanalyseerd. Dit is in feite een (gedeeltelijke) herhaling van de vorige subhoofdstukken, maar in dit deel wordt per partij geanalyseerd hoeveel geografische spreiding zij onder hun kandidaten hebben.

De beweegreden om alleen de bovenstaande vier traditioneel partijen mee te nemen in de analyse zijn identiek aan die van het vorige hoofdstuk bij het overzicht van de electorale bolwerken van politieke partijen: deze partijen hebben over meerdere jaren, in meerdere kabinetten geregeerd en hebben daarom ook voldoende kabinetsleden zodat *toevalstreffers* een minder doorslaggevende rol spelen. Zo heeft de partij *DS'70* bijvoorbeeld maar vier kabinetsleden geleverd. Wanneer één van hen niet in Randstad was geboren, scheelt dat 25%, terwijl dat bij het CDA 1/304e scheelt. Er is daarom gekozen om partijen mee te nemen die ten minste dertig kabinetsleden hebben geleverd. De 34 kabinetsleden die D66 had geleverd waren daarmee net voldoende om deze mee te nemen in drie analyses.

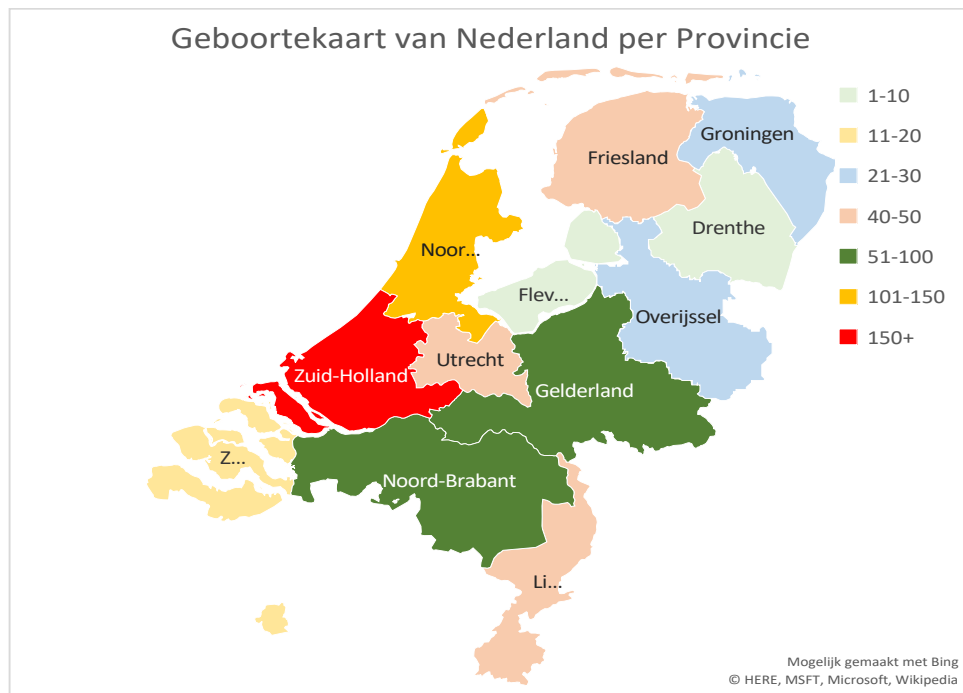
Vanwege een te hoog aantal missings in de variabele middelbare school per politieke partij was het niet mogelijk om betrouwbare conclusies te genereren. Dit gaat met name over de missings bij CDA (32%) en D66 (38%).

H4. De geografische spreiding van de vier variabelen over Nederland

In dit hoofdstuk zullen de belangrijkste resultaten worden gepresenteerd omtrent de geografische diversiteit van Nederlandse kabinetten. Voor elk van de vier variabelen van diversiteit zal een aparte analyse plaatsvinden. Daarmee beantwoordt dit hoofdstuk de eerste vier deelvragen. Eerst wordt de geografische spreiding per provincie en per gemeente in totaal gegeven. Vervolgens zal door de geografische spreiding per kabinet te analyseren de ontwikkeling van de geografische spreiding per variabele over tijd worden weergegeven. Ter bevordering van de leesbaarheid zijn bijna alle tabellen en grafieken als bijlage toegevoegd. Deze zijn geordend per subhoofdstuk en op volgorde (bijvoorbeeld: Appendix 4.1A is de eerste bijlage van subhoofdstuk 4.1).

4.1 De geografische spreiding van plaatsen van geboorte over Nederland

Appendix 4.1A geeft een tabel met frequentie van het aantal geboren kabinetsleden per provincie. In de provincies Noord- en Zuid-Holland zijn respectievelijk 17,8% (115) en 26,6% (172) van alle kabinetsleden geboren. Gezamenlijk met Utrecht zijn in de “Randstadprovincies” zelfs 51,2% van alle kabinetsleden geboren. Daarmee is de kans om volksvertegenwoordiger te worden groter wanneer de wieg in de “Randstadprovincies” heeft gestaan. Dit wordt duidelijk zich op de bijgevoegde kaart op de volgende pagina. Opvallend is dat er in de provincies Noord-Brabant (69), Limburg (47) en Gelderland (55) meer kabinetsleden zijn geboren dan in de provincie Utrecht (44). Het algemene beeld laat daarmee zien dat de meeste mensen in de Holland-provincies zijn geboren, terwijl de provincies Overijssel (27), Drenthe (9), Groningen (27), Flevoland (2) en Zeeland (20) de periferie vormen qua aantal geboren kabinetsleden. Hierbij moet wel verteld worden dat de provincie Flevoland pas sinds 1967 bewoond is.

Hoewel Zuid-Holland als provincie domineert qua aantal geboorteplaatsen, is het de gemeente Amsterdam waar de meeste kabinetsleden (69) zijn geboren. De top-5 wordt gecompleteerd met Rotterdam (53), Den Haag (49), Utrecht (22) en *Het Buitenland* (19) of Breda (17). De Kaart van Nederland zou er dan uitzien volgens Appendix 4.1B. Wat hierbij opvalt zijn de vele grijze gebieden in bijvoorbeeld het midden van Overijssel, het noorden van Friesland en Groningen en het zuiden van Noord-Brabant en dat Noord-Holland ten noorden van Amsterdam ook nauwelijks kabinetsleden heeft geleverd.

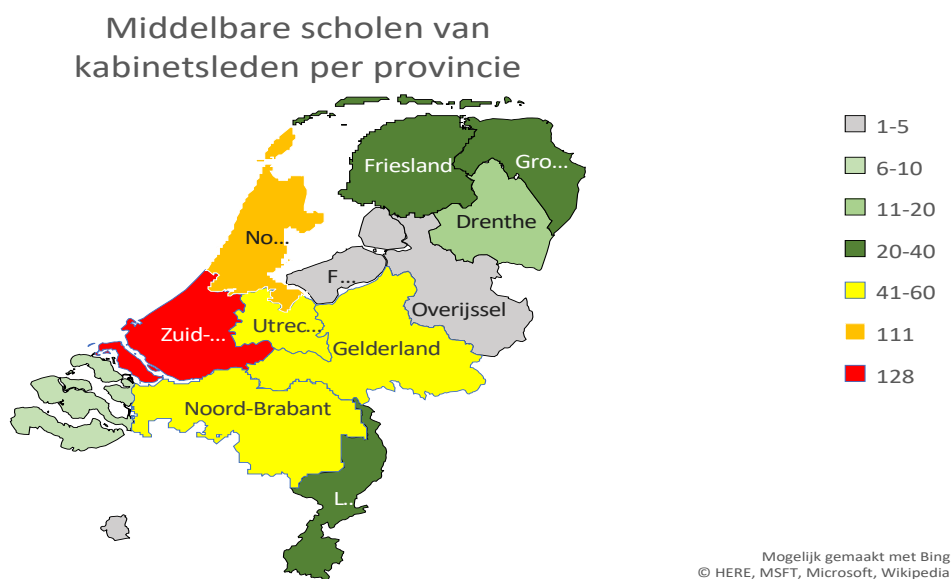
Per Kabinet

Uit appendix 4.1C blijkt het percentage kabinetsleden per kabinet dat is geboren in de Randstadprovincies. Hieruit komt naar voren dat er met name in het eerste Kabinet Kok veel kabinetsleden in de Randstad waren geboren, specifiek in de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad. Dit is opvallend omdat het Kabinet Kok I het eerste kabinet was sinds 1918 (Het Oorlogskabinet *Cort van der Linden*) waaraan geen confessionele partijen meededen (Parlement.com, Z.J.). Te meer omdat het Kabinet Kok I het CDA-PvdA-Kabinet Lubbers III opvolgde, dat juist een van de minst sterke Randstedelijke profielen qua geboorte heeft en dat het percentage in de opvolgende Balkenende-kabinetten (met het CDA) juist weer omlaag is gegaan. Verder blijkt dat voor de Randstad als geboorteplek vanaf Kabinet Drees III (1952-1956) tot en met Kok I (1994-1998) vrijwel constant kan worden gedefinieerd volgens de Brede Definitie. Dat wil zeggen, in deze periode kunnen de Randstad-geboorteplekken van

bijna alle kabinetsleden gereduceerd worden tot de Noord- of Zuidvleugel. Oftewel, buiten de Noord- en Zuidvleugel waren er nauwelijks plekken in de Randstadprovincies waar kabinetsleden geboren zijn. De kabinetten Rutte zijn steeds Randstedelijker geworden. Opvallend hierbij is de Randstad-geboorteplekken in de Kabinetten Rutte, met name Rutte I en III, zelfs gereduceerd kunnen worden tot de smalle definitie van de G4.

4.2 Geografische diversiteit van middelbare scholen

De conclusies van deze sectie dienen te worden gelezen met enige voorzichtigheid gezien het eerder vermelde aantal van 130 missings (20% in totaal). In de tabel van Appendix 4.2A wordt weergegeven hoeveel kabinetsleden per provincie naar de middelbare school gingen. Op basis van de overige 516 kabinetsleden (80%), is de hieronder ingevoegde kaart van Nederland getekend. Op basis van deze kaart kan geconcludeerd worden dat de meeste kabinetsleden hun middelbareschooltijd hebben doorgebracht in de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland en nauwelijks in de provincies Overijssel, Zeeland en Flevoland. Verder zijn ook de provincies die aan Zuid-Holland liggen relatief sterk.

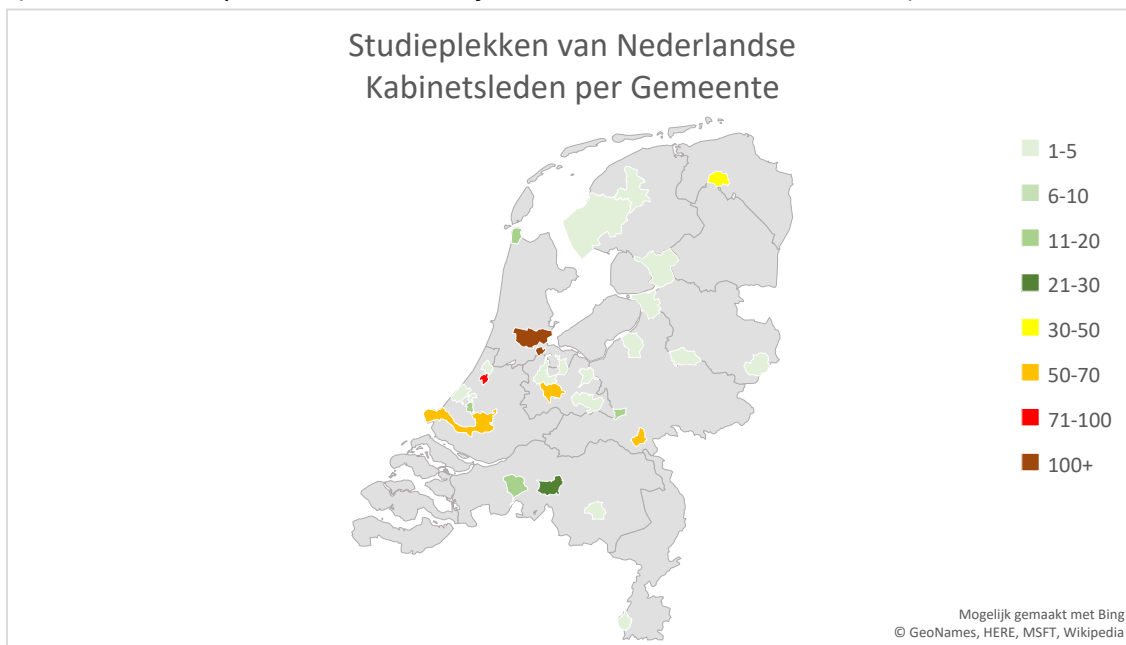

Per Kabinet

De grafiek in tabel 4.2B laat zien hoe de geografische spreiding van de plaats van middelbare zich heeft ontwikkeld over de jaren. Zoals eerder aangegeven dient hierbij de kanttekening te worden gegeven dat de data voor de kabinetten van Biesheuvel tot en met Lubbers I (en met name de kabinetten Den Uyl en Van Agt I) veel missings bevatten. De conclusies over de geografische spreiding van de middelbare scholen is nagenoeg identiek aan die over voorgaande geografische spreiding van geboorteplekken.

4.3 Geografische diversiteit van de plek van studie

In de hieronder bijgevoegde kaart wordt de geografische spreiding van plaats van studie weergegeven. Uit de tabel in appendix 4.3A blijkt dat de meeste kabinetsleden hebben gestudeerd in de provincies Noord- en Zuid-Holland. Samen zijn ze goed voor 54,1% van alle *gevonden*¹⁹ studieplaatsen van kabinetsleden. Dit is op zichzelf geen gek gegeven aangezien de provincies Noord- en Zuid-Holland respectievelijk twee en drie universiteiten tellen, waarvan de grootste van Nederland (UvA) en de oudste van Nederland (Universiteit van Leiden). In de provincies Drenthe, Flevoland en Zeeland hebben helemaal geen kabinetsleden gestudeerd, wat ook niet vreemd is omdat er geen universiteiten in deze provincies gehuisvest zijn (behalve een dependance van de Rijksuniversiteit Utrecht in Zeeland).

De geografische spreiding van academische en niet-academische studies

Uit de tabel van Appendix 4.3B blijkt dat 494 van de 591 kabinetsleden (de kabinetsleden van wie de plaats van studeren is gevonden) een opleiding hebben gevolgd aan een universiteit en twaalf aan het HBO. Daarmee hebben de academisch-geschoolde kabinetsleden een te sterke invloed op de totale geografische spreiding van plaatsen van studie. Aangezien universiteiten maar op een gering aantal plekken in Nederland staan, waarvan de grootsten en de oudsten in de Randstad, geeft bovenstaande kaart daarom niet het complete verhaal. Om betere uitspraken te doen over de geografische spreiding van studieplekken van de

¹⁹ Van 62 kabinetsleden kon de plaats van studie niet worden gevonden. Dit komt neer op een missing van 9,6%

kabinetsleden, volgt hierbij een aparte analyse van de geografische spreiding van academisch geschoolde kabinetsleden en van niet-academisch geschoolde kabinetsleden

Van 485 van de 646 (75,1%) kabinetsleden is bekend dat zij aan een Nederlandse universiteit hebben gestudeerd.²⁰ Appendix 4.3C geeft aan hoe de Nederlandse Universiteiten zich tot elkaar verhouden als het gaat om het leveren van kabinetsleden. Dit leidt dan tot een geografische spreiding van academische studies over Nederland zoals deze is weergegeven in Appendix 4.3D. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de meeste kabinetsleden in Amsterdam hebben gestudeerd (zij het over twee universiteiten verspreid), maar dat regionaal Groningen en Nijmegen ook redelijk sterk aanwezig zijn.

De geografische spreiding van plaatsen van niet-academische studies over Nederland

Waar de universiteiten zelf vooral in de Randstad staan, zijn overige opleidingsplekken overal in Nederland te vinden. Het is daarom ook interessant om te kijken waar de niet-academisch geschoolde kabinetsleden zijn opgeleid. Appendix 4.3E toont een kaart waarop de gemeenten staan waar de niet-academisch geschoolde kabinetsleden hun professionele vorming hebben gehad. Weer is er geen informatie beschikbaar dat er kabinetsleden in Zeeland en Drenthe hebben gestudeerd en heeft er bijna niemand aan (of bij) de Duitse grensregio gestudeerd. De gele plekken in Den Helder en Breda duiden op militaire opleidingen voor respectievelijk de Marine en de Landmacht. Wanneer deze militaire opleidingen buiten beschouwing worden gelaten, kan worden geconcludeerd dat niet-academisch geschoolde kabinetsleden hun studies toch vooral binnen de driehoek Amsterdam-Utrecht-Rotterdam doorliepen.

Per Kabinet

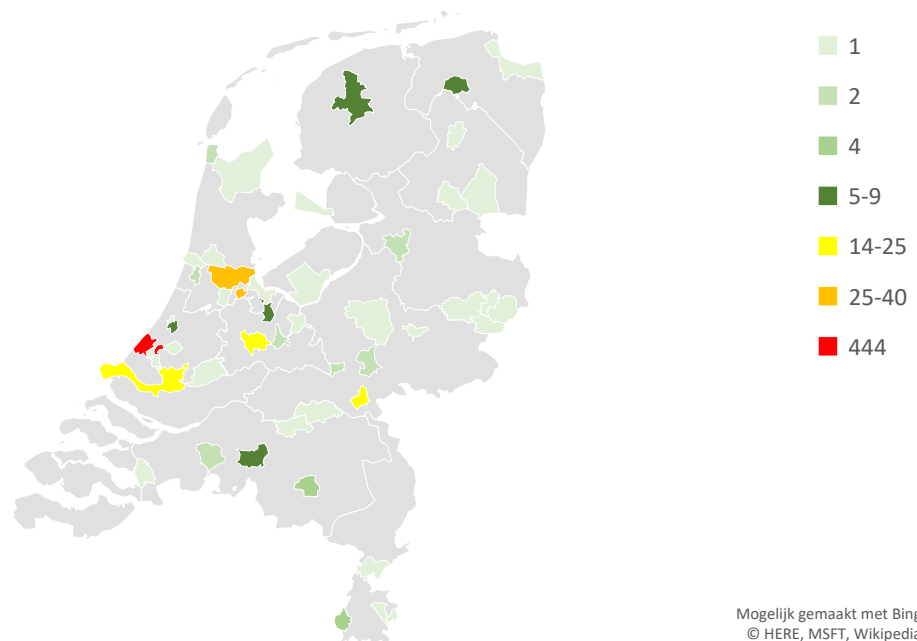
De grafiek in Appendix 4.3F laat zien hoe de geografische spreiding van de plaatsen van studeren in de kabinetten zich heeft ontwikkeld over de jaren. Opnieuw dient hierbij de kanttekening te worden gemaakt dat met name de kabinetten Den Uyl en Van Agt I (zie Appendix III) veel missings (meer dan 30%) bevatten. Geconcludeerd kan worden dat de kabinetsleden meer in de Randstad zijn gaan studeren, alhoewel er geen grote verschillen te zien zijn.

²⁰ Het verschil van 9 met de tabel in 4.1.3B is te verklaren doordat deze 9 kabinetsleden hun studie in het buitenland hebben gevolgd.

4.4 Geografische diversiteit van de Laatste Professionele leefomgeving

In deze sectie wordt de laatste professionele leefomgeving van de kabinetsleden geanalyseerd om er daarmee achter te komen óf, en zo ja wáár er in Nederland regio's zijn waarvandaan veel kabinetsleden zijn gerekruteerd. Maar liefst 85% van alle kabinetsleden had een baan in de Randstadprovincies en voor ruim 82% van alle kabinetsleden geldt dat hun laatste professionele leefomgeving zich bevond in de G4 (Zie Appendix 4.4A). Bijgevoegde kaart visualiseert bovenstaande en laat zien dat het binnen de G4 vooral Den Haag is waar kabinetsleden hun laatste baan hadden.

Kaart van Nederland van gemeenten van laatste werkplekken

De geografische spreiding per type functie

De tabellen en grafieken in Appendix 4.4B laten zien dat de meeste kabinetsleden zijn geworven vanuit een publieke functie (85,9%) terwijl slechts 4,8% uit de private sector kwam. Daarnaast is 60,9% van de Kabinetsleden geworven vanuit een eerder kabinet of vanuit het parlement als volksvertegenwoordiger en was 64,7% van de kabinetsleden werkzaam in de “Haagse vierkante kilometer” (Oftewel: Volksvertegenwoordiger in de 1^e of 2^e kamer, lid van het voorgaande kabinet of werkzaam bij een ministerie). Dit bevestigt de conclusie van Lieven de Winter (1991) dat ervaring in de “Haagse vierkante kilometer” een belangrijke voorwaarde is om lid van een regering te worden. Echter, dit vertelt niet het gehele verhaal. Wat opvalt is dat Zuid-Holland niet alleen het vaakst voorkomt als laatste werkplek wanneer het een publieke functie betreft, maar ook bij private en semipublieke banen (hoewel hier Utrecht,

Noord-Holland en in mindere mate Gelderland ook een bijdrage leveren). De dominantie van Zuid-Holland kan daarom niet enkel verklaard worden door te wijzen naar de belangstelling in ervaring met *de Haagse Vierkante Kilometer*.

De grafiek in Appendix 4.4C laat zien dat meer dan 35% van de kabinetsleden die waren gerekruteerd uit het lokale bestuur ook afkomstig was uit Zuid-Holland, gevolgd door lokale besturen uit Noord-Holland met bijna 25%.²¹ Vanuit de Provinciale Staten van Zuid-Holland, daarentegen, is nog nooit iemand geworven als kabinetslid. Echter, het totale aantal provinciebestuurders is zo klein dat “toevalstreffers” een te grote invloed hebben, waardoor het geen nut heeft om hier conclusies aan te verbinden.³ Daarom kan geconcludeerd worden dat de focus tijdens het werven van kabinetsleden bijna alleen op Zuid-Holland en de aanverwante regio's lijkt te liggen, zelfs wanneer er *extern* (buiten de *Haagse Vierkante Kilometer*) werd geworven.

Per Kabinet

De grafiek in Appendix 4.4D laat zien hoe de geografische spreiding van de plaatsen van studeren in de kabinetten zich heeft ontwikkeld over de jaren. Geconcludeerd kan worden dat het aantal kabinetsleden dat is geworven vanuit een baan in de Randstadprovincies redelijk stabiel is gebleven en meestal rond de 80% en 90% schommelt. De focus op de *Haagse Vierkante Kilometer* was dus al groot en is niet/nauwelijks toegenomen.

De grafiek in Appendix 4.4E geeft de ontwikkeling van de Laatste Professionele leefomgeving van de *extern-gerekruteerden* (oftewel: mensen van buiten de *Haagse Vierkante Kilometer*). Dit levert een vrij grillige grafiek op waarbij het aandeel *extern-gerekruteerden* binnen de Randstadprovincies meestal rond de 40% schommelt. Vanaf het kabinet Balkenende II zijn alle *extern-gerekruteerde* kabinetsleden van binnen de Randstad gerekruteerd vanuit werkplekken binnen de G4. Over de ontwikkeling van de regio's van deze *extern-gerekruteerden* zijn geen zinnige conclusies te trekken omdat deze zeer grillig blijkt te zijn. Wel blijkt dat de Randstedelijk-externen vanaf kabinet Balkenende II enkel uit de G4 gerekruteerd zijn.

²¹ In totaal zijn 62 kabinetsleden geworven vanuit het lokale bestuur en veertien (14) vanuit Provinciale Staten.

4.5 Belangrijkste bevindingen

De geografische spreiding van plaatsen van geboorte

In Hoofdstuk 3 is gesteld dat het meten van geografische diversiteit van de geboorteplaats van een kabinetslid de minst arbitraire variabele van de vier variabelen is. Immers, de geboorteplaats (wat in dit onderzoek de kindfase representeert) is de enige variabele waarop het kabinetslid met enige zekerheid geen enkele invloed heeft gehad. Een evenwichtige verdeling over Nederland zou hierom niet onlogisch moeten zijn. Toch blijkt uit de analyse dat er enorme verschillen bestaan tussen de provincies in het aantal kabinetsleden dat daar geboren is. Zo zijn er 172 kabinetsleden geboren in Zuid-Holland, tegenover (slechts) negen in de provincie Drenthe. Wat hierbij opvalt is dat Zuid-Holland – de provincie waar de regering zetelt - en alle provincies die daaraan grenzen (behalve Zeeland) opvallend sterk worden vertegenwoordigd, terwijl er nauwelijks mensen zijn geboren in de drie noordelijke grensregio's (en Zeeland), die het verst van *Den Haag* afliggen. De enige uitzondering is Limburg, waar (als perifere grensregio) meer mensen zijn geboren dan in de provincie Utrecht. Tussen de kabinetten, en dus over tijd, kan geconcludeerd worden dat er in principe niet hele grote verschillen waar te nemen zijn in geografische diversiteit, behalve dat de Randstad over de tijd heen gespecificeerd kan worden tot de Grote Vier. Oftewel, het aantal mensen dat in de Randstadprovincies is geboren is stabiel gebleven, terwijl het aantal kabinetsleden dat daarbinnen specifiek in de Grote Vier is geboren relatief vaker voorkomt.

De geografische spreiding van plaatsen van middelbare school

Hoewel hier de kanttekening bij geplaatst dient te worden dat het gaat om een steekproef van zo'n 80% van de populatie, kan worden geconcludeerd dat ook de omgeving waarbinnen de adolescentfase van de kabinetsleden plaatsvond, steeds meer gedomineerd wordt door de Randstad. Deze variabele lijkt zich hetzelfde te gedragen als die van plaats van geboorte.

De geografische spreiding van de plaatsen van studie

De geografische spreiding van plaatsen waar de kabinetsleden hun professionele vormingsfase hebben doorgemaakt wordt ook gedomineerd door de Randstadprovincies. Daarnaast blijkt het aantal kabinetsleden dat in de Randstad heeft gestudeerd iets te zijn toegenomen over de jaren. De dominantie is deels te verklaren doordat veel kabinetsleden een academische studie hebben gevolgd en dat de grootste en de oudste universiteiten van

Nederland zich in deze provincies bevinden. Echter, ook dit vertelt niet het gehele verhaal omdat de professionele vormingsfase ook voor de niet-academisch opgeleide kabinetsleden bijna alleen binnen de driehoek Amsterdam-Utrecht-Rotterdam heeft plaatsgevonden. Dit is opvallend omdat niet-academische opleidingen overal in Nederland worden aangeboden (immers: zo zijn er al 50 ROC's en zeker 36 Hogescholen in Nederland, verspreid over het gehele land). Mensen met een opleiding in de Randstad hebben daarom meer kans op een plaats in het kabinet en dit lijkt ook toe te nemen.

De geografische spreiding van de laatste werkplek

Het interessante aan deze variabele is dat het een inzicht geeft waar de focus ligt tijdens het rekruteren van kabinetsleden. Immers, dit was de laatste (professionele) leefomgeving waarin de persoon zich bevond voordat hij of zij kabinetslid werd.

Geconcludeerd kan worden dat de Randstadprovincies en met name de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland de Nederlandse regeringen domineren. Dit is op zichzelf geen verrassing omdat Bovens & Wille (2017B) stellen dat politieke partijen er ook in het parlement veel voor over hebben om politieke brekebenen buiten de poort te houden. Dit blijkt alleen niet te zijn toegenomen: het aantal *intern-gerekruteerden* blijkt over de gehele periode redelijk stabiel om en nabij de 80-90% per kabinet te liggen. Wanneer de mate van professionaliteit in de politiek wordt gemeten aan de hand van het aantal intern-gerekruteerden, moet worden geconcludeerd dat dit al eerder moet hebben plaatsgevonden in regeringen. Ervaring binnen de *Haagse Vierkante Kilometer* blijkt (altijd al) een belangrijk voorwaarde, waarmee de conclusies van het onderzoek van Lieven de Winter (1991) in principe worden (her)bevestigd. Echter, dit vertelt niet het gehele verhaal. Zo blijken ook de extern-gerekruteerde kabinetsleden vooral uit de Randstadprovincies (en met name uit Zuid-Holland) te komen. Daarnaast blijken de *externe-Randstedelijke* kabinetsleden vanaf het kabinet Balkenende II alleen vanuit een baan in de G4 zijn gerekruteerd.

H.5 De verwantschap tussen de geografische variabelen

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de verwantschap tussen de variabelen, waardoor een antwoord zal worden gegeven op de vijfde en zesde deelvraag. In de eerste subhoofdstuk worden de resultaten gedeeld van de Chi-square toetsen van (on)afhankelijkheid, waarbij (op macroniveau) wordt onderzocht hoe de plaats van geboorte (wel of niet in de Randstad) zich verhoudt tot de andere drie geografische variabelen. In het tweede subhoofdstuk vindt een analyse op individueel niveau plaats waarbij door middel van een score van Randstedelijkheid een soort levenspad is gecreëerd (dit is uiteengezet in sectie 3.4.3).

5.1 Verwantschap: Geboren in de Randstad betekent blijven in de Randstad

Er zijn statistisch significante interacties gevonden tussen de plaats van geboorte (wel of niet in de Randstad) en de plaats van middelbare school, van studie en van laatste professionele leefomgeving (wel of niet in de Randstad). Allereerst is er een statistisch significante interactie gevonden tussen de plaats van geboorte en de plaats van middelbare school (zie Appendix 5.1A voor de testresultaten). De Chi-square test was statistisch significant voor zowel de Randstadprovincie-definitie ($\chi^2(1) = 240.62$, $N=520$, $p < .05$), de Brede Randstad-definitie ($\chi^2(1) = 228.06$ $N=520$, $p < .05$) als voor de Smalle Randstad-definitie ($\chi^2(1) = 215.51$ $N=520$, $p < .05$). De verwantschap tussen de twee variabelen is verder sterk, blijkend uit de Phi scores, respectievelijk .680; .662 en .644. Uit de *Crosstabs* blijkt verder dat voor kabinetsleden die geboren zijn in de Randstad geldt dat zij ook hun middelbareschooltijd in de Randstad hebben gevolgd, en vice versa voor de kabinetsleden die zijn geboren buiten de Randstad.

Ten tweede is er een (Pearson's) Chi-square test of Independence uitgevoerd tussen geboren zijn in de Randstad en studeren in de Randstad (zie Appendix 5.1B voor de testresultaten). De Chi-square test was statistisch significant voor zowel de Randstadprovincie-definitie ($\chi^2(1) = 88.36$, $N=565$, $p < .05$), de Brede Randstad-definitie ($\chi^2(1) = 82.69$ $N=520$, $p < .05$) als voor de Smalle Randstad-definitie ($\chi^2(1) = 23.23$ $N=520$, $p < .05$). De verwantschap tussen de twee variabelen is echter minder sterk, blijkend uit de Phi scores, respectievelijk .395; .383 en .203. Uit de *Crosstabs* blijkt dat deze verschillen kunnen worden verklaard doordat een grote groep van kabinetsleden (49,8%) die niet zijn geboren in de Randstad, uiteindelijk zijn gaan studeren in de Randstad. Van de Kabinetsleden die zijn geboren in de Randstad kan worden verwacht dat zij ook bijna altijd in de Randstad blijven

studeren, blijkende uit nagenoeg dezelfde verhoudingen in de *crosstabs* (bijvoorbeeld: 86,7 % van de kabinetsleden die zijn geboren in de Randstadprovincies, gingen naar school in de Randstadprovincies en 86,6% studeerde vervolgens ook in de Randstadprovincies).

Ten slotte is er een Pearson's Chi-square test of Independence uitgevoerd tussen geboren zijn in de Randstad en werken in de Randstad (zie Appendix 5.1C voor de testresultaten). De Chi-square test was statistisch significant voor zowel de Randstadprovincie-definitie ($\chi^2(1) = 14.83$, $N=637$, $p < .05$) en de Brede Randstad-definitie ($\chi^2(1) = 8.65$, $N=637$, $p < .05$). De verwantschap tussen de twee variabelen is zwak, blijkend uit de Phi scores, respectievelijk .153 en .117. Dit wordt verklaard doordat de kabinetsleden die niet in de Randstad zijn geboren uiteindelijk ook naar de Randstad zijn vertrokken.

Daarmee kan geconcludeerd worden dat voor de meeste kabinetsleden die in de Randstad zijn geboren, de andere drie levensfasen (de andere drie variabelen) ook hebben plaatsgevonden in de Randstad. Andersom kan geconcludeerd worden dat het voor veel kabinetsleden die buiten de Randstad zijn geboren belangrijk is geweest om vroeg of laat, meestal vanaf de studietijd, richting de Randstad te trekken (en daar te blijven).

5.2 Score van Randstedelijkheid

Zoals aangegeven in het methodologisch kader zijn voor deze analyse 490 (83,5%) kabinetsleden meegenomen, omdat van deze kabinetsleden informatie over alle vier de variabelen beschikbaar was. Appendix 5.2A geeft de algehele score en laat zien dat respectievelijk 95.8%, 94.3% en 93.3% (naar gelang de definitie van de Randstad) van de kabinetsleden op minimaal één variabele Randstedelijk heeft gescoord. Dat is niet verrassend aangezien al eerder was aangetoond dat een baan in de Randstad, en met name een baan in de *Haagse Vierkante Kilometer* een belangrijke pre is om te worden geworven voor een baan in het kabinet. Bij respectievelijk 72.9%, 69.2% en 60% van de kabinetsleden komt een Enigszins Randstedelijk profiel naar voren, wat er meestal op neerkomt dat hun studie en laatste professionele leefomgeving zich bevond in de Randstad. Verder blijkt dat meer dan de helft (54.9%) van alle kabinetsleden drie of alle levensfasen doorbracht in de Randstadprovincies. Hierbij dient opgemerkt te worden dat deze bevinding nog specifiek kan worden teruggebracht tot de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad (gezien de kleine marge tussen de Randstadprovincies [54.9%] en de Noord- en Zuidvleugel [49.2%]). Met andere woorden: binnen de Randstadprovincies zijn er ook regio's (de regio's buiten de Noord- en Zuidvleugel om) die nauwelijks gerepresenteerd zijn in het kabinet.

5.2.1 Score van Randstedelijkheid per geboorteprovincie

De tabel in Appendix 5.2B geeft de Randstadscore per geboorteprovincie, wat inzicht verschaft in de meest voorkomende levenspaden per geboorteprovincie. Hieruit kunnen enkele conclusies worden getrokken. Allereerst kan worden geconcludeerd dat voor kabinetsleden geboren in de provincies Groningen, Friesland, Flevoland, Drenthe en Noord-Brabant enkel de G4 als de Randstad telt, omdat hun scores tussen de drie definities van de Randstad niet tot nauwelijks verschillen. Voor de provincies Overijssel, Limburg en Zeeland telt enkel de Noord/Zuidvleugel vanwege dezelfde reden. Voor de provincies Flevoland en Drenthe zullen in deze analyse geen uitspraken worden gedaan. Van deze twee provincies was voor minder dan tien kabinetsleden informatie beschikbaar (respectievelijk twee en zes kabinetsleden), waardoor *toevalstreffers* een te grote invloed kunnen hebben.

De drie grafieken in Appendix 5.2B visualiseren de bovengenoemde tabel. Uit deze grafieken kan worden afgelezen dat veel kabinetsleden (71%) die in het buitenland zijn geboren de andere drie levensfasen doorbrachten in de Randstadprovincies. De (licht)groene

vlakken geven aan hoeveel procent van de kabinetsleden respectievelijk in hun geboorteprovincie zijn gebleven (lichtgroen) en hoeveel slechts hun middelbareschooltijd niet in de Randstad hebben doorgemaakt (donkergroen). Hieruit kan geconcludeerd worden dat (van de kabinetsleden geboren in Nederland) de kabinetsleden die in de provincie Overijssel zijn geboren het minst zijn blijven hangen (18% bleef na de middelbareschoolfase) in hun geboorteprovincie. Dit geldt in mindere mate voor Zeeland (29%). Met andere woorden: een langer levenspad (richting het kabinet) in deze (geboorte)provincies lijkt volgens deze gegevens tot een minder grote kans op een plaats in het kabinet.

Voor kabinetsleden geboren in Groningen en in mindere mate Noord-Brabant en Limburg lijkt het tegenovergestelde waar: respectievelijk 78%, 69% en 71% van deze groepen kabinetsleden scoorden niet of nauwelijks *Randstedelijk* op de vier variabelen. Meestal bevond alleen de laatste professionele leefomgeving zich in Randstedelijke provincies. Dit wijst erop dat mensen die zijn geboren in Groningen, Noord-Brabant en Limburg zich van alle niet-Randstadprovincies het minst hoeven te laten *zien* in de Randstad om toch in een kabinet terecht te komen.

5.2.2 De scores van Randstedelijkheid per kabinet

De grafieken Appendix 5.2C laten zien hoe de mate van Randstedelijkheid zich heeft ontwikkeld gedurende de onderzochte periode. Hierbij tonen de (licht)groene vlakken het percentage kabinetsleden per kabinet dat *niet* en *nauwelijks* Randstedelijk heeft gescoord, tonen de oranje vlakken de *Enigszins-scores* en tonen de (licht)rode vlakken de *zeer en zuivere* scores. Hieruit blijkt dat de mate van Randstedelijkheid sterk is toegenomen in het kabinet. Als er wordt gekeken naar de Randstadprovincies valt op dat vanaf Kabinet Marijnen het percentage *Zeer tot Zuiver Randstedelijk* bijna structureel meer dan 50% bedraagt. Verder blijkt dat ook de Randstad zelf steeds nauwer gedefinieerd kan worden: waar er bij de eerste kabinetten nog een behoorlijk verschil zichtbaar is tussen de Randstadprovincie-grafiek en de Randstad Brede definitie-grafiek, is dat verschil de laatste jaren steeds kleiner geworden. Dit duidt erop dat men steeds vaker afkomstig is van de Noord- en Zuidvleugel, oftewel het stedelijk gebied van de Randstad.

5.3 Belangrijkste bevindingen

Door middel van Chi-square toetsen van (on)afhankelijkheid is er een interactie aangetoond tussen het wel of niet geboren zijn in de Randstad en de andere drie geografische variabelen. Tussen de plaats van geboorte en de plaats van middelbare school is de sterkste interactie gevonden en deze werkte tweezijdig: mensen geboren binnen de Randstad gingen ook binnen de Randstad naar school en vice versa. Tussen geboorte en studie zijn ook significante interacties aangetoond voor alle drie de definities. Deze zijn minder sterk, wat te verklaren is doordat veel kabinetsleden die buiten de Randstad zijn geboren, wel in de Randstad zijn gaan studeren. Hetzelfde geldt, in versterkte mate, tussen de plaats van geboorte en de plaats van de laatste professionele leefomgeving. Daarmee kan worden geconcludeerd dat mensen die in de Randstad zijn geboren, daar ook blijven, terwijl mensen die buiten de Randstad zijn geboren vroeg of laat meestal ook naar de Randstad zijn getrokken nog vóórdat zij deel gingen uitmaken van het kabinet.

De scores van Randstedelijkheid geven een (geaggregeerd) inzicht in het levenspad van elk individueel kabinetslid. Uit de analyse is gebleken dat voor minder dan vijf procent (4.2%) van alle kabinetsleden geldt dat de onderzochte levensfasen zich volledig buiten de Randstadsprovincies hebben afgespeeld. Hiertegenover staat een groep van meer dan de helft (54,9%) waarvan drie fasen of álle fasen in de Randstadprovincies hebben plaatsgevonden. Binnen de groep *zeer tot zuiver Randstedelijke* kabinetsleden blijkt dat voor 89,6% alle fasen hebben plaatsgevonden in de Noord/Zuidvleugel.²² Verder blijkt uit de gegevens dat met name in de provincie Overijssel de trek naar de Randstad zeer vroeg wordt ingezet en dat dit in mindere mate geldt voor de provincie Zeeland. Daar staan de provincies Groningen en in mindere mate Noord-Brabant en Limburg tegenover waarvan grote meerderheden niet of nauwelijks Randstedelijk hebben gescoord. Bijna structureel vanaf het kabinet Marijnen (1963-1965) scoorde meer dan vijftig procent van de kabinetsleden per kabinet *Zeer tot Zuiver Randstedelijk*. Verder kan de Randstad over tijd steeds specifieker gedefinieerd worden.

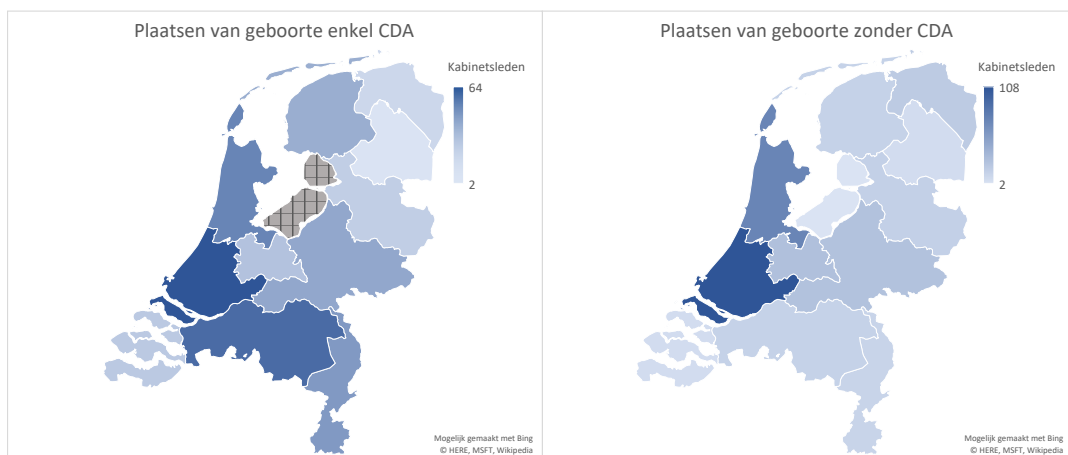
²² 49,2% (Noord/Zuidvleugel-definitie) gedeeld door 54,9% (Provincie-definitie)

H.6 De geografische diversiteit per politieke partij

In dit hoofdstuk volgt een analyse van de geografische diversiteit van de vier traditionele regeringspartijen. Dit hoofdstuk heeft daarmee betrekking op de zevende deelvraag. Uit Appendix 6.1A blijkt dat deze database in totaal acht regeringspartijen bevat. Het CDA is een echte regeringspartij. Het CDA leverde bijna 50% van alle kabinetsleden (304 in totaal), zij het tot 1980 in de partijvormen CHU, ARP en KVP. De PvdA (136), de VVD (134) en D66 (34) volgen op gepaste afstand.

6.1 Geografische spreiding van geboorteplekken per politieke partij

Appendix 6.1B laat zien hoe de geboorteplekken zijn verdeeld onder de vier traditionele regeringspartijen. Uit Appendix 6.1B blijkt dat met name de VVD en PvdA een sterk Randstedelijk profiel hebben tegenover het CDA, dat een meer-provinciaal profiel heeft. Met name wanneer de Randstad is gedefinieerd als *Randstadprovincies* is er een verschil waar te nemen van 24 procentpunt (CDA vs. VVD) en 23 procentpunt (CDA vs. PvdA). Dit duidt er op dat PvdA- en VVD-kabinetsleden veel vaker in Noord-Holland, Zuid-Holland of Utrecht zijn geboren dan CDA-kabinetsleden. Onderstaande kaarten van Nederland met de geboorteplaatsen van CDA-kabinetsleden enerzijds (links) en van alle andere kabinetsleden anderzijds (rechts) bevestigt bovenstaand beeld.²³ Op de linker kaart is de provincie Noord-Brabant (54 CDA'ers) donkerder gekleurd dan Noord-Holland (43 CDA'ers) en zijn onder andere Friesland, Gelderland en Limburg ook sterk aanwezig. Bij de rechterkaart daarentegen zijn het vooral de Hollandprovincies (en met name Zuid-Holland) die donkergekleurd zijn en geeft de schaal een bijna twee keer hogere waarde aan (108 kabinetsleden tegenover 64).

²³ Beide kaarten bevatten informatie over ongeveer evenveel kabinetsleden: CDA bevat 304, Niet-CDA bevat 342

De kleine verschillen in Appendix 6.1B bij het CDA tussen de drie provincies wijzen er echter wel op dat dat CDA'ers die in de Randstadprovincies zijn geboren meestal in of rondom de G4 zijn geboren. In totaal zijn 64 kabinetsleden van het CDA in de Randstadprovincies geboren. Het Randstad-gebied van de CDA'ers is al met al veel meer geconcentreerd wanneer het gaat om de geboorteplek. Dit leidt tot de conclusie dat de geografische spreiding van de plaatsen van geboorte zonder CDA-kabinetsleden nog minder was dan dat al eerder bleek uit hoofdstuk vier. Binnen de Randstadprovincies zorgen CDA-kabinetsleden echter voor een mindere geografische spreiding van plaatsen van geboorte, omdat de meeste geboorteplekken binnen de Randstadprovincies zijn te specificeren tot aan de G4.

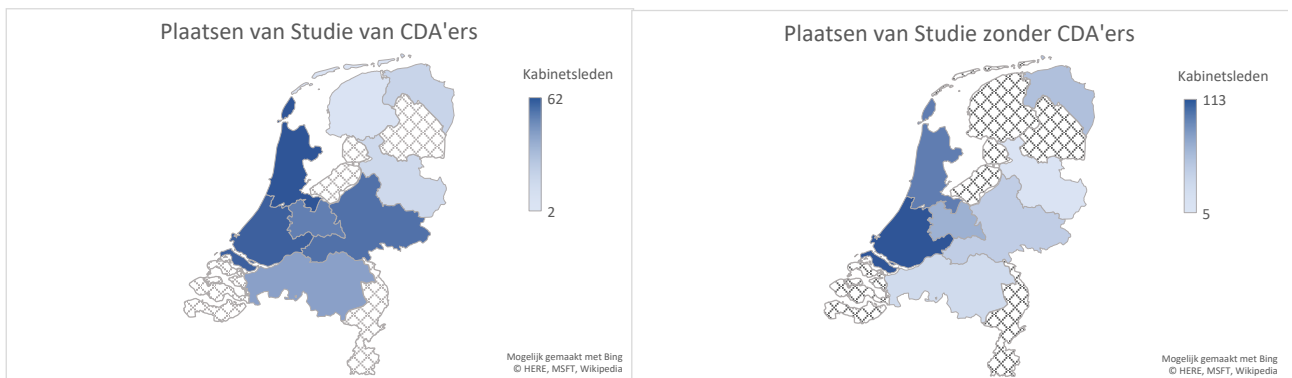
6.2 De geografische spreiding van middelbare scholen per politieke partij

De grafiek van Appendix 6.2A laat zien hoeveel kabinetsleden per traditionele politieke partij (CDA, D66, PvdA en VVD) er in de Randstad op de middelbare school hebben gezeten. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de grafiek voor het CDA en D66 veel missings bevat.²⁴ De grafieken voor CDA, PvdA en VVD komen redelijk overeen met die van 6.2B. Gezien de (dubbelzijdige) verwantschap die is aangetoond tussen de plaats van geboorte en de plaats van middelbare school zijn de grafieken voor deze drie partijen redelijk betrouwbaar. Er worden geen conclusies getrokken uit de grafiek van de D66 omdat deze als enige sterk afwijkt van de voorgaande grafiek. Uit de grafiek komt wederom naar voren dat de PvdA, en VVD een sterker *Randstedelijk profiel* hebben dan het CDA. CDA'ers hebben (wederom) vooral op middelbare scholen in de G4 gezeten. Andere conclusies zijn niet met zekerheid te trekken. Zo hebben volgens deze gegevens meer PvdA'ers in de Randstadprovincies op de middelbare school gezeten en zijn er beduidend minder VVD'ers in de G4 naar school gegaan (ten opzichte van de plaats van geboorte). Het is niet met zekerheid te zeggen of het hier gaat om ontwikkelingen of dat deze verschillen het resultaat zijn van de missings.

²⁴ De dekking is tussen haakjes weergegeven achter de naam in de grafiek.

6.3 De geografische spreiding van studie per politieke partij

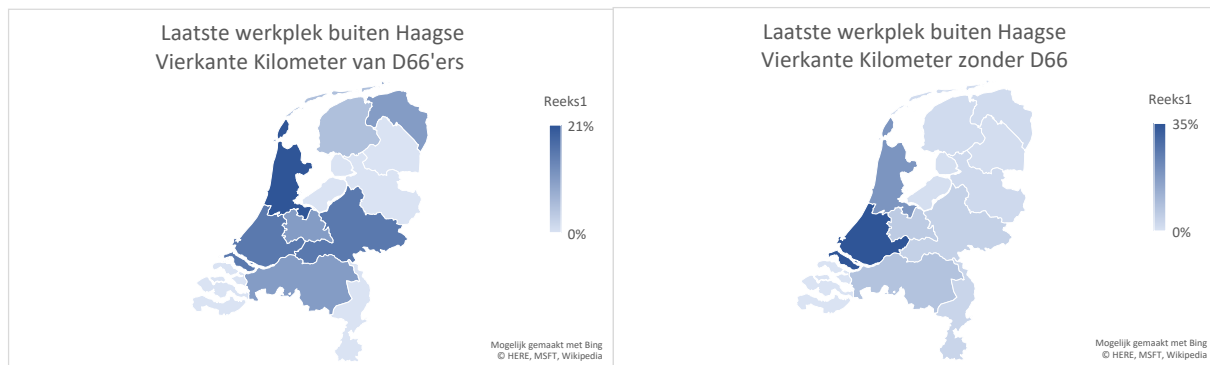
De grafiek in Appendix 6.3A laat zien hoeveel procent van de kabinetsleden per kabinet in de Randstad hebben gestudeerd. De informatie over plaatsen van studie is goed gedekt: er is informatie beschikbaar van rond de 90% van de kabinetsleden per partij. Uit de grafiek kan worden geconcludeerd dat het overgrote deel van de PvdA'ers en VVD'ers in de Randstad hebben gestudeerd en dat dit bij VVD'ers met name de Noord/Zuidvleugel betreft. Kijkende naar de universiteiten die zich in de Noord/Zuidvleugel bevinden, maar niet in de G4 betekent dit dat VVD'ers met name hebben gestudeerd aan de Rijksuniversiteit Leiden en (een enkeling) de Technische Universiteit Delft. CDA'ers en D66'ers hebben (relatief) aanzienlijk minder vaak in de Randstad gestudeerd. CDA'ers die in de Randstad hebben gestudeerd deden dat het vaakst in de G4, D66'ers iets vaker in de Noord/Zuidvleugel. Onderstaande kaarten van Nederland laten de plaatsen van studie zien van CDA'ers (links) en hoe de kaart eruit zou zien zonder CDA'ers (rechts). Hieruit kan geconcludeerd worden dat ook binnen het CDA veel kabinetsleden in de Randstadprovincies hebben gestudeerd, maar dat zonder de groep CDA'ers bijna alle kabinetsleden in de Randstad hebben gestudeerd. Buiten de Randstad hebben de andere partijen wel een belangrijke bijdrage geleverd aan hoeveel kabinetsleden in de provincie Groningen hebben gestudeerd.²⁵

²⁵ Er hebben acht CDA'ers in Groningen gestudeerd op een groep van 39 in totaal.

6.4 De geografische spreiding van werkplekken per politieke partij

De grafiek in Appendix 6.4A laat zien hoeveel procent van de kabinetsleden per kabinet in de Randstad hebben gestudeerd. Bijna alle data is beschikbaar voor de vier partijen (blijkend uit de hoge *dekkingspercentages*). Uit de grafiek kan worden geconcludeerd dat voor alle vier de partijen het overgrote deel van de kabinetsleden zijn of haar laatste werkplek in de Randstad had liggen, nog specifiek de G4. De extra (oranje) rij die is ingevoegd laat zien hoeveel procent van de kabinetsleden hun laatste baan in de gemeente Den Haag hadden. Bij het CDA en de VVD verschillen de rijen van de G4 en Den Haag minder dan 10%, wat er op duidt dat de meeste kabinetsleden van deze twee partijen hun laatste baan binnen de omgeving/gemeente Den Haag hadden. Bij met name D66 (18% verschil) en in mindere mate de PvdA (14% verschil) is ook een grote groep kabinetsleden gerekruteerd vanuit banen in de rest van de G4. Verder valt op dat D66 de minste mensen heeft gerekruteerd vanuit de Randstad. Echter, dit blijkt niet uit de kaart in Appendix 6.4B waarbij de geografische spreiding van de plaats van laatste professionele leefomgeving wordt gevisualiseerd. Dit wordt veroorzaakt door de vele kabinetsleden die van binnen de *Haagse Vierkante Kilometer* zijn gerekruteerd. Wanneer er wordt gekeken naar de geografische spreiding van de laatste professionele leefomgeving van extern-gerekruteerde kabinetsleden, komen de verschillen wel zeer duidelijk (en alleen bij D66) naar voren.²⁶

²⁶ D66 scoort verder het hoogst op het aandeel extern-gerekruteerde kabinetsleden: 19 van de 34 (56%) D66-kabinetsleden had een baan buiten de *Haagse Vierkante Kilometer*. Dit aandeel is aanzienlijk hoger dan bij het CDA (33%), de PvdA (35%) en de VVD (29%).

6.5 Individuele score van Randstedelijkheid per politieke partij

Ten slotte, in de tabellen van Appendix 6.5A wordt de Randstedelijkheidscore van de kabinetsleden per politieke partij weergegeven.²⁷ Hieruit kan geconcludeerd worden dat de VVD de meest Randstedelijke partij is, gevolgd door de PvdA. Uit de kleine verschillen tussen de grafieken voor de Randstadprovincie en de Noord-Zuidvleugel kan verder worden geconcludeerd dat kabinetsleden van deze twee partijen met name zijn *opgegroeid* in de Noord- en Zuidvleugel van de Randstad. Het CDA is de minst Randstedelijke partij maar wordt kort gevolgd door de D66. De twee partijen behaalden nagenoeg dezelfde scores onder de *Zeer* en *Zuiver Randstedelijke* scores. Daarnaast geldt dat de verschillen tussen de drie grafieken voor het CDA miniem zijn. Dit duidt erop dat voor CDA'ers de Randstad slechts lijkt te bestaan uit de G4. De scores voor *Zeer* en (met name) *Zuiver Randstedelijk* bij de VVD tussen de *Provincie*-definitie en de *Vleugel*-definitie vertoont aanzienlijke verschillen. Binnen de VVD lijkt er daarom het meeste sprake van mobiliteit binnen de Randstadprovincies. Een grote groep kabinetsleden (70%) scoort drie of meer van de variabelen in de Randstadprovincie, maar dat geldt voor een kleiner deel (60%) binnen de Noord/Zuidvleugel definitie en voor een minderheid (40%) in de G4-definitie. Met andere woorden: een overgroot deel van de VVD'ers is geboren in de Randstadprovincies en is daarna, meestal vanaf hun studiefase, richting de Noord/Zuidvleugel getrokken.

²⁷ Tussen haakjes is de N per politieke partij weergegeven

6.6 De belangrijkste bevindingen

In deze sectie zullen de belangrijkste bevindingen van dit subhoofdstuk worden gepresenteerd. Om te beginnen heeft het CDA de meeste geografische spreiding qua plaats van geboorte over Nederland. De *bijdrage* van het CDA aan de geboortespreiding is vooral te zien in de zuidelijke provincies van Nederland enerzijds en de provincie Friesland anderzijds. Hoewel het CDA binnen Nederland zorgt voor meer geografische spreiding van geboorteplaatsen, is het tegendeel waar binnen de Randstadprovincies. De meeste CDA'ers die in de Randstad zijn geboren, zijn geboren in de G4. De betrouwbaarheid van de conclusies over de geografische spreiding van de middelbare scholen kan niet worden gegarandeerd vanwege het grote aantal missings. Het CDA zorgt ook voor een *betere* geografische spreiding over Nederland qua plaatsen van studie. Zonder de CDA-kabinetsleden zouden bijna alle kabinetsleden in de Randstadprovincies gestudeerd hebben. Een relatief grote groep CDA'ers heeft met name in Gelderland en in mindere mate in Noord-Brabant gestudeerd. Echter, de andere partijen zijn (gezamenlijk) meer verantwoordelijk voor de provincie Groningen als plek voor studie. Ten slotte blijken de meeste kabinetsleden van alle vier de partijen te zijn gerekruteerd vanuit een baan in de Randstadprovincies. Wel blijkt dat het aandeel extern-gerekruteerde kabinetsleden bij D66 het hoogst is en dat onder deze groep externen de D66'ers ook de meeste geografische spreiding vertonen.

Uit de scores van Randstedelijkheid per kabinetslid per partij kan geconcludeerd worden dat VVD'ers het meest Randstedelijk zijn, gevolgd door de PvdA, en dat deze levensfasen met name hebben plaatsgevonden in de Noord- en Zuidvleugel. Binnen de Randstad vertoont de VVD de meeste mobiliteit. CDA'ers zijn het minst Randstedelijk, kort gevolgd door D66'ers. Voor CDA'ers telt alleen de G4 als Randstad. Daartegenover staat de VVD'ers bij wie de nadruk binnen de Noord/Zuidvleugel voornamelijk ligt op de niet-G4 regio's (dus steden als Leiden of Haarlem).

H.7 Conclusie en discussie

Dit hoofdstuk presenteert de conclusies die op basis van al het voorgaande kunnen worden getrokken omtrent de (ontwikkeling van de) geografische diversiteit van Nederlandse regeringen vanaf de Tweede Wereldoorlog. In het eerste subhoofdstuk bevat de conclusie waarbij de hoofdvraag zal worden beantwoord. In het tweede subhoofdstuk zal worden uitgelegd waarom het belangrijk is dat er meer (academische) aandacht komt voor het onderwerp. Het derde subhoofdstuk bevat de discussie waarbij stil wordt gestaan bij de tekortkomingen van dit onderzoek. In het vierde subhoofdstuk worden ten slotte – als reactie op het voorgaande subhoofdstuk – aanbevelingen gegeven voor vervolgonderzoek.

Aanleiding voor dit onderzoek

De aanleiding voor dit onderzoek betrof een onderzoek naar de woonplaatsen van kandidaat-parlementsleden voor de meest recente Tweede Kamerverkiezingen die in 2017 zijn gehouden. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de kandidatenlijsten (onevenredig) werden gedomineerd door mensen die woonachtig zijn in de Randstadprovincies. De realistische kans om als burger uit Amsterdam verkozen te worden in het parlement bleek vijf keer zo groot te zijn als voor een burger uit de gehele provincie Zeeland (respectievelijk 1/76.000 versus 1/380.000). Onderzoeken van onder andere de Staatscommissie Remkes (2018) en Kristinsson (1999) bewijzen juist dat het voor de belangenbehartiging van decentrale regio's belangrijk is dat dit gebeurt door vertegenwoordigers afkomstig uit deze regio's zelf. Daarnaast dreigen er op meerdere plekken periferieën te ontstaan en lijken deze perifere regio's zich ook steeds meer te roeren – zowel in Nederland als wereldwijd – wat zich onder andere uit in “*de periferisering van de proteststem*” (De Voogd, 2015, p. 15). Echter, aan het belang van deze *geografische component van diversiteit* wordt volgens onder andere electoraal geograaf Josse de Voogd (o.a. Duk, 2017, de Voogd, 2015 & 2017) veel te weinig aandacht geschonken. Nog minder aandacht lijkt er te zijn voor de geografische diversiteit van regeringen, althans, tijdens de verkenningsfase van dit onderzoek zijn er geen onderzoeken gevonden die hierover hebben geschreven. De vraag die dan ook opkomt is hoe het eigenlijk gesteld is met de geografische diversiteit binnen Nederlandse regeringen.

7.1 De conclusie op de centrale onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag die de rode draad door deze thesis is geweest luidt: *Hoe heeft de geografische diversiteit van de Nederlandse regeringen zich vanaf de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld?*

Het is niet goed gesteld met de geografische diversiteit van de Nederlandse regeringen vanaf 1946. Waar iemand (tot op zekere hoogte) een invloed kan hebben op de omgeving van de andere drie meegenomen variabelen, heeft niemand (bewuste) invloed over zijn of haar plaats van geboorte. Toch blijken de meeste kabinetsleden te zijn geboren in de Randstadprovincies (met name Zuid-Holland), in vergelijking met de provincies die het verst afliggen van *Den Haag*. De geboorteplekken van het CDA bevinden zich minder vaak in de Randstad dan van de andere vier partijen. Zonder deze partij zou het landschap er dus *nog Randstedelijker* uit komen te zien. De verwantschap tussen deze geboortevariabele en de andere drie variabelen lijkt ook grotendeels het verloop van de andere variabelen te verklaren. Uit de Chi-square test kwam namelijk naar voren dat kabinetsleden geboren binnen de Randstad binnen de Randstad zijn gebleven, terwijl kabinetsleden geboren buiten de Randstad uiteindelijk naar de Randstad zijn getrokken. Uit het gebrek aan diversiteit van geboorteplekken moet daarom geconcludeerd worden dat het probleem met diversiteit serieus is. Dit beeld wordt bevestigd in de scores van Randstedelijkheid: meer dan de helft van de kabinetsleden behaalde een hoge score (3 of meer) terwijl minder dan 5% van de kabinetsleden een score van nul behaalde. Over tijd is zelfs een soort periferisering binnen de Randstad waargenomen omdat ook regio's binnen de Randstadprovincies steeds minder vertegenwoordigd zijn.

Het verbeteren van de geografische diversiteit van kabinetten zou kunnen worden opgelost door tijdens het rekruteringsproces meer mensen van buiten de Randstad te rekruteren, maar het tegendeel lijkt te gebeuren. Zo is vanaf het Kabinet Balkenende II geen enkel kabinetslid geworven vanuit een baan in de Randstadprovincies, maar buiten de G4. Tijdens het rekruteringsproces wordt überhaupt al niet vaak buiten de *Haagse Vierkante Kilometer* gekeken, laat staan buiten Zuid-Holland en al bijna helemaal niet buiten de Randstadprovincies. Kennelijk zijn banen in perifere regio's geen goede opmaat voor het werk in *Den Haag*. Sterker nog, uit dit onderzoek blijkt dat de kans om Nederland te besturen wordt verkleind per levensfase die iemand doorbrengt buiten de Randstad. Met andere woorden, kabinetten worden gedomineerd door mensen wiens leven zich (bijna) volledig heeft

afgespeeld binnen de Randstad, oftewel Nederland wordt bestuurd door Randstedelijken, oftewel de Nederlandse democratie wordt bestuurd door de Randstad.

7.2 Waaronder geografische diversiteit meer aandacht nodig heeft

Uit het theoretisch kader is gebleken dat geografische diversiteit ertoe doet. Het beantwoorden van deze vraag dient te worden opgesplitst in twee vragen: waarom is diversiteit belangrijk en wat is de geografische component hiervan? Allereerst is diversiteit van belang omdat het Nederlandse staatsbestel zich (het beste) laat omschrijven als een representatieve democratie, die pas effectief kan functioneren als deze legitiem is georganiseerd (Dahlberg & Holmberg, 2014, pp. 515-516). De afnemende representativiteit van het parlement qua opleidingsniveau (beter bekend als de diplomademocratie van Mark Bovens) leidt ertoe dat problemen of wensen van laagopgeleiden pas laat, of zelfs niet op de agenda terecht komen (o.a. Bovens, 2006 & Bovens & Wille, 2017A). Dit komt de *input-legitimiteit* (oftewel: invloed) van een democratie niet ten goede (naar: Bovens, 2006, p. 14), terwijl dit volgens Scharpf (1997 & 1998) één van de twee vormen van legitimiteit is waar een democratie aan moet voldoen. Volgens de *Place-identity Theory* (Proshansky, Fabian & Kaminoff, 1983) bestaat er een directe link tussen iemands identiteit en de fysieke aspecten van de omgeving. Andere academici linken de ontwikkeling van iemands identiteit ook aan de ontwikkeling van zijn of haar politieke standpunten, politieke bril en ideologie (Oowell & Cowart, 2013; Glasberg & Shannon, 2011). Daarmee kan worden geconcludeerd dat burgers uit verschillende delen van een land zijn opgegroeid verschillende opvattingen, belangen en voorkeuren (kunnen) hebben. Al deze burgers hebben evenveel recht om gehoord te worden in een goed-functionerende representatieve democratie.

Met het waarschuwen voor (de gevolgen van) de diplomademocratie wordt aandacht gevraagd voor de belangenbehartiging van laagopgeleiden. Het goed willen behartigen van de belangen van individuele regio's zou volgens deze gedachtewijze dan ook alleen maar kunnen wanneer het bestuur geografisch representatief is. Daarom dient er meer (academische) aandacht te komen voor de geografische diversiteit van Nederlandse regeringen.

7.3 Discussie

De (misschien) harde conclusie dat de Nederlandse democratie wordt bestuurd door de Randstad, is gebaseerd op empirisch bewijs, voortvloeiend uit onderzoek naar de geografische diversiteit van alle kabinetsleden vanaf de Tweede Wereldoorlog over vier levensfasen. Hoewel hiermee de geografische achtergrond van iemand meer dimensies heeft gekregen, blijft dit onderzoek een ruwe schatting van iemands *totale* achtergrond. Zo was het bijvoorbeeld niet haalbaar om de woonplaats van kabinetsleden mee te nemen, terwijl dit misschien een doorslaggevende factor was in het handelen van een kabinetslid.

Daarnaast gaat dit onderzoek niet verder dan het aankaarten van de problemen van geografische diversiteit. Allereerst biedt dit onderzoek *geen verklaringen*. Misschien zijn er heel legitieme redenen waarom bijna geen enkel kabinetslid is geboren in bijvoorbeeld de provincie Drenthe of misschien ligt het enkel aan de afstand tussen Drenthe en Den Haag? Het is verder niet duidelijk of het gebrek aan geografische diversiteit veroorzaakt wordt doordat *Den Haag* wellicht niet verder kijkt dan haar eigen omgeving, of omdat burgers uit perifere regio's geen interesse hebben om zitting te nemen in een kabinet? Of kan de slechte geografische diversiteit worden verklaard door het unieke Nederlandse kiesstelsel (zie inleiding) met enkelvoudig kiesdistrict? Immers, veel kabinetsleden blijken te zijn gerekruteerd vanuit het parlement. Ten tweede biedt dit onderzoek ook *geen concrete oplossingen*. Dit wordt ten dele veroorzaakt door het voorgaande omdat verklaringen kunnen helpen met de richting waarin de oplossing dient te worden gezocht. Ten derde biedt dit onderzoek ook *geen kennis over de consequenties* van de slechte geografische diversiteit van Nederlandse regeringen. Er is bijvoorbeeld niet onderzocht in hoeverre het probleem met aardbevingen in Groningen kan worden verklaard door het lage aantal Groningers in Nederlandse kabinetten.

Verder blijft de vraag onbeantwoord wanneer een regering voldoende geografisch divers is. Moeten alle provincies evenveel kabinetsleden leveren voor een voldoende geografisch divers kabinet zoals bijvoorbeeld bij de Europese Commissie waarbij elke lidstaat, ongeacht haar omvang of het aantal inwoners, één Commissaris levert? Of zou het aantal inwoners per provincie moeten meetellen in het aantal kabinetsleden dat elke provincie levert, zoals bijvoorbeeld het aantal Europese parlementsleden per land?

7.4 Perspectieven en aanbevelingen voor verder onderzoek

Dit onderzoek dient dan ook te worden gezien als een eerste verkenning naar de geografische diversiteit van Nederlandse kabinetten. Zoals eerder gesteld is er geen vergelijkbaar empirisch onderzoek bekend over dit onderwerp, terwijl er in de maatschappij wel steeds meer aandacht lijkt te zijn voor het belang van diversiteit enerzijds en ‘het lot’ van (de burgers van) perifere regio’s anderzijds. De conclusies van dit onderzoek komen daarom misschien niet helemaal als een verrassing. Echter, het belang van dit onderzoek voor de (academische) wereld is dat dit vermoeden nu empirisch is aangetoond op basis van een grondige analyse van theorieën en nieuwe data. Het is nu van belang dat er meer (academische) aandacht komt naar de geografische diversiteit in (Nederlandse) regeringen. Verder onderzoek wordt aanbevolen om bijvoorbeeld een antwoord te krijgen op de vragen die zijn gesteld in de discussie.

Allereerst wordt aanbevolen om vergelijkend onderzoek te doen. Hiermee kan worden onderzocht in hoeverre dit een uniek probleem is, of het alleen in Nederland voorkomt, of dat blijkt dat ook in andere landen dergelijke clusteringeffecten bestaan rondom de plaats waar de regering zetelt. Door vergelijkend onderzoek kan ook de vraag beantwoord worden in hoeverre het unieke Nederlandse kiesstelsel (in)direct de geografische diversiteit van kabinetten beïnvloedt. Met vergelijkend onderzoek zal eventueel ook onderzocht kunnen worden in hoeverre de wereldwijde *periferisering van de proteststem* (blijkend uit de introductie) kan worden verklaard vanuit het gebrek aan geografische diversiteit.

Ten tweede wordt aanbevolen om onderzoek te doen naar de consequenties van de slechte geografische diversiteit van Nederlandse regeringen op het beleid. In hoeverre vallen beleidsafwegingen uit in het nadeel (of voordeel) van perifere regio’s omdat zij te weinig vertegenwoordigd zijn in het kabinet? Bijvoorbeeld, in hoeverre is het falende beleid omtrent de aardbevingen in Groningen door gaswinning (zie introductie) veroorzaakt doordat Nederlandse kabinetten te weinig *waren geworteld* in de Groningse samenleving?

Ten derde wordt aanbevolen om meer onderzoek te doen naar de carrièrepaden van politici vanuit een politiek-geografisch perspectief. Zijn er (cruciale) carrière- of levensstappen en/of eigenschappen die belangrijk zijn om minister te worden, die op bepaalde plaatsen gemakkelijker zijn te verkrijgen of behalen dan op anderen?

Ten slotte wordt een normatief onderzoek aanbevolen waarin een antwoord wordt gezocht op de vraag wanneer een regering voldoende divers is.

Literatuurlijst

- Alkassim, R., Etikan, I., & Musa, S. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Alonso, S., Keane, J., & Merkel, W. (2011). Editors' introduction: Rethinking the future of Representative democracy. In S. Alonso, J. Keane, & W. Merkel, *The Future of Representative Democracy* (pp. 1-22). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bakker, S. (2017, februari 23). Platteland slecht vertegenwoordigd op kandidatenlijst Tweede Kamer. Opgeroepen op maart 4, 2019, van RTL Nieuws: https://www.rtlnieuws.nl/buurtfacts/opmerkelijk/artikel/196946/platteland-slecht-vertegenwoordigd-op-kandidatenlijst-tweede?domain=rtlnieuws_domain
- Becket, A. (2016, december 12). From Trump to Brexit, power has leaked from cities to the countryside. Opgeroepen op februari 3, 2019, van TheGuardian.com: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/dec/12/trump-brexit-cities-countryside-rural-voters>
- Bock, B., Schouten, B., Eikenaar, E., Kramer, J., Van Der Maas, H., & Prevoo, D. (2017, maart 14). Kloof tussen Randstad en Randland wordt steeds dieper. Opgeroepen op februari 6, 2019, van Volkskrant.nl: <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/kloof-tussen-randstad-en-randland-wordt-steeds-dieper~beb62c63/>
- Bogdanor, V. (2016, February 22). ISRAEL'S ELECTORAL SYSTEM NEEDS REFORM. Opgeroepen op December 26, 2018, van The Jerusalem Post: <https://www.jpost.com/Opinion/Israels-electoral-system-needs-reform-445746>
- Bornschier, S. (2009). Cleavage Politics in Old and New Democracies. *Living Reviews in Democracy*, 1, 1-13. Geraadpleegd op 8 december 2018 van Living Reviews in Democracy: <http://www.livingreviews.org/lrd-2009-6>
- Bottemiller Evich, H. (2016, november 13). Revenge of the rural voter. Opgeroepen op februari 4, 2019, van Politico.com: <https://www.politico.com/story/2016/11/hillary-clinton-rural-voters-trump-231266>
- Bovens, M. (2006). De diplomademocratie: Over de spanning tussen meritocratie en democratie. *Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij*, 33(4), 205-218.
- Bovens, M., & Wille, A. (2010, december 8). De tweedeling tussen hoger en lager opgeleiden. Opgeroepen op maart 6, 2019, van Sociale Vraagstukken.nl: <https://www.socialevraagstukken.nl/de-tweedeling-tussen-hoger-en-lager-opgeleiden/>
- Bovens, M., & Wille, A. (2017A). *Diploma Democracy: The Rise of Political Meritocracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Bovens, M., & Wille, A. (2017B, maart 30). <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/03/30/kamerleden-lijken-steeds-minder-op-hun-kiezers-7774589-a1552507>. Opgeroepen op juni 15, 2019, van NRC.nl: <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/03/30/kamerleden-lijken-steeds-minder-op-hun-kiezers-7774589-a1552507>
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Calhoun, C. (1994). *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Chen, Y., & Rosenthal, S. (2018). Local amenities and life-cycle migration: Do people move for jobs or fun? Author links open overlay panel. *Journal of Urban Economics*, 64(3), 519-537.

- Colomer, J. (2011). Western Europe: General Overview. In J. Colomer, Handbook of Electoral System Choice (p. Hfdst. 9). Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Commissie Remkes. (2018). Lage drempels, hoge dijken. Den Haag: Staatscommissie Parlementair Stelsel.
- Crouch, C. (2004). Post democracy (themes for the 21st century). Cambridge: Polity Press.
- Cutler, F., & Jenkins, R. (2000). Where One Lives and What One Thinks: Implications for Rural Urban Opinion Cleavages for Canadian Federalism. Kingston, Ontario: Queen's University.
- Dahl, R. (1989). Democracy and its critics . New Haven CT: Yale University Press.
- Dahlberg, S., & Holmberg, S. (2014). Democracy and Bureaucracy: How their Quality Matters For Popular Satisfaction. West European Politics, 37(3), 515-537. doi:10.1080/01402382.2013.830468
- de Beer, J., Ekamper, P., & van der Gaag, N. (2018). Grote steden groeien sneller dan de rest van Nederland. Demos: Bulletin over bevolking en samenleving, 34(2), 1-4.
- De Telegraaf. (2017, oktober 21). Dit zijn de 16 ministers van Rutte III. Opgeroepen op maart 21, 2019, van De Telegraaf: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/876373/dit-zijn-de-16-ministers-van-rutte-iii>
- de Voogd, J. (2013). Nieuwe scheidslijnen op de kaart. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- de Voogd, J. (2015). Het ongelijkheidsdebat in land en stad. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- de Voogd, J. (2017). Zicht op verschil Een verkenning naar stemgedrag en ruimte in Nederland. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- de Winter, L. (1991). Parliamentary and party pathways to the cabinet. In J. Blondel, & J. Thiebault, The Profession of Government Minister in Western Europe (pp. 44-69). London: Palgrave Macmillan.
- Depla, P. (1999). De PvdA een louter nationale partij? Hoe statenverkiezingen plattelandsverkiezingen zijn geworden. Socialisme & Democratie, pp. 218-228.
- Duk, W. (2017, November 8). Je bent waar je woont. Opgeroepen op February 25, 2019, van De Telegraaf: <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1078636/je-bent-waar-je-woont>
- Eken, T. (2016). De PvdA tussen ideaal en praktijk Over de discrepantie tussen ideaal en praktijk betreffende de representativiteit van opleiding en gender bij de kandidaatstelling binnen de partij. Bachelor-scriptie. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- Gallagher, M., & Marsh, M. (1988). Candidate selection in comparative perspective. The secret garden of politics. Londen: Sage.
- Giles, J. (2005). Internet encyclopaedias go head to head. Nature, 438(7070), 900-901.
- Glasberg, D., & Shannon, D. (2011). Political Sociology: Oppression, resistance and the state. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Gocłowski, M., & Barteczko, A. (2018, oktober 21). Poland's ruling eurosceptics score modest gains in local vote, lose Warsaw. Opgeroepen op februari 3, 2019, van <https://www.reuters.com/article/us-poland-politics-election-idUSKCN1MU0XA>: Reuters.com

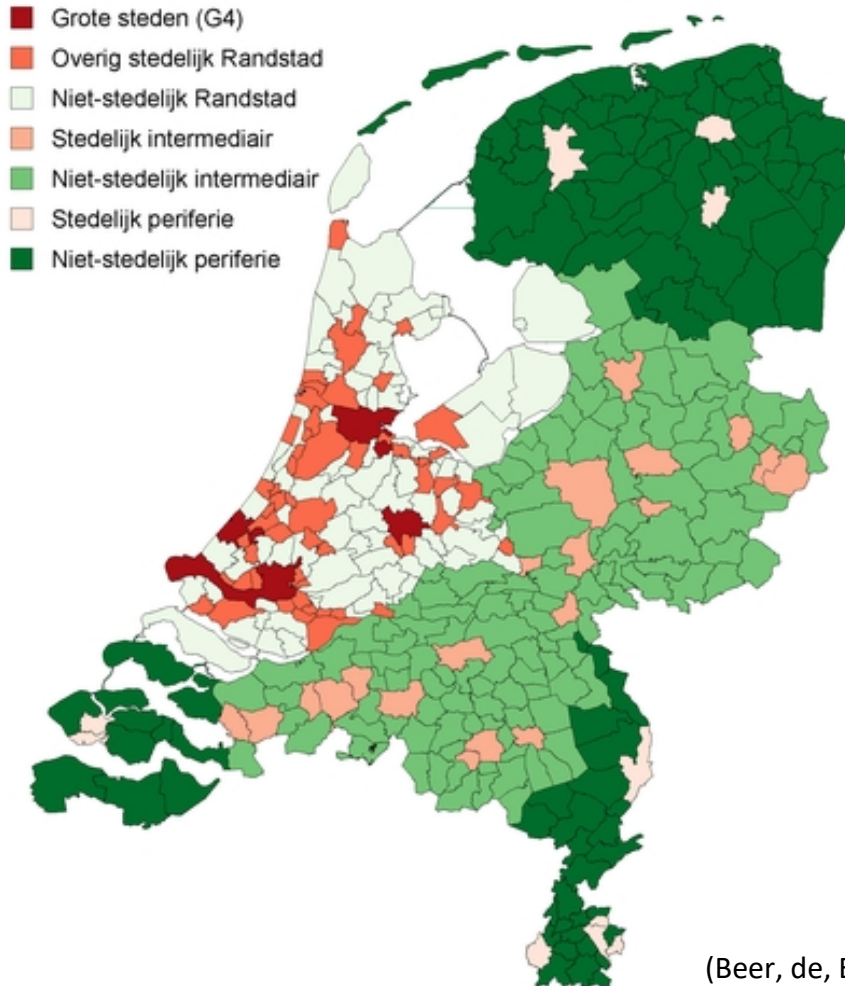
- Green, C. (2017, maart 7). Mapping the Brexit Vote. Opgehaald van University of Oxford: <http://www.ox.ac.uk/news-and-events/oxford-and-brexit/brexit-analysis/mapping-brexit-vote>
- Guilluy, C. (2014). *La France périphérique : Comment on a sacrifié les classes populaires*. Parijs: Flammarion.
- Hazan, R., & Rahat, G. (2010). *Democracy within parties. Candidate selection methods and their political consequences*. Oxford: Oxford University Press.
- Hilbers, H., Snellen, D., Daalhuizen, F., Jong, A. de, Ritsema van Eck, J. & Zondag, B. (2011). *Nederland in 2040: Een land van regio's*. Ruimtelijke Verkenning 2011. Den Haag: PBL. http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/rv11_rapport.pdf
- Hillebrand, R. (1992). *De antichambre van het parlement; kandidaatstelling in Nederlandse politieke partijen*. Dissertatie. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden.
- Kester, S. (2017, februari 8). Teruglezen: 'Als gas onder Den Haag had gezeten, was de kraan al dichtgedraaid'. Opgeroepen op juni 14, 2019, van De Volkskrant: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/teruglezen-als-gas-onder-den-haag-had-gezetten-was-de-kraan-al-dichtgedraaid~b20335e7/>
- Knutsen, O. (2007). *The regional cleavage in Western Europe. Can social composition, value orientations and territorial identities explain the impact of region on party choice?* Oslo: University of Oslo.
- Kok, L. (2017, februari 25). Steden vs. platteland. Opgeroepen op juni 5, 2019, van AD.nl: <https://www.ad.nl/binnenland/steden-vs-platteland~ab13457f/>
- Koole, R. (1992). *De Opkomst van de Moderne Kaderpartij. Veranderende Partijorganisatie in Nederland 1960-1990*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kristinsson, G. (1999). *Úr digrum sjóði: Fjárlagagerð á Íslandi*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Latner, M., & McGann, A. (2005). Geographical representation under proportional representation: The Cases of Israel and the Netherlands. *Electoral Studies*, 24, 709-734.
- Latten, J., Kooiman, N. & Bontje, M. (2017). Toenemende ruimtelijke verschillen in opleiding. *Demos*, 33(6), 1-4.
- Lipset, S., & Rokkan, S. (1967). *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Toronto: Free Press.
- Little, W., & McGivern, R. (2013). Chapter 5 - Socialization. In W. Little, & R. McGivern, *Introduction to Sociology – 1st Canadian Edition (1 ed.)*. Houston: Open Stax College. doi:<https://opentextbc.ca/introductiontosociology/chapter/chapter5-socialization/>
- Mackenzie, W. (1976). *Political Identity*. Londen: Penguin.
- Maravall, J., & Sánchez-Cuenca, I. (2008). *Controlling governments: Voters, institutions, and accountability*. Cambridge University press: Cambridge.
- Monnat, S. (2016). *Deaths of Despair and Support for Trump in the 2016 Presidential Election*. Pennsylvania: Pennsylvania.
- Musterd, S., & de Pater, B. (1994). *Randstad Holland: Internationaal, regionaal, lokaal*. Assen: Van Gorcum.
- Musterd, S., & Pater, de, B. (1994). *Randstad Holland: Internationaal, regionaal, lokaal*. Assen: Van Gorcum.
- NOS. (2014, november 08). Buma hekelt 'Randstad-kabinet'. Opgeroepen op maart 6, 2019, van NOS.nl: <https://nos.nl/artikel/2002794-buma-hekelt-randstad-kabinet.html>

- Oowell, L., & Cowart, J. (2013). *Political Campaign Communication: Inside and Out*. Boston: Allyn & Bacon.
- Openaccess.nl. (Z.J.). Wat is Open Data. Opgeroepen op mei 26, 2019, van Openaccess.nl: <https://www.openaccess.nl/nl/wat-is-open-access/open-data>
- Parlement.com. (Z.J.). Kabinet-Kok I (1994-1998). Opgeroepen op Juni 3, 2019, van Parlement.com: https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvvu/kabinet_kok_i_1994_1998
- Parlement.com. (Z.J.). Soorten Kabinetten. Opgeroepen op mei 26, 2019, van Parlement.com: https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw0/soorten_kabinetten
- Parlement.com. (z.j.). Tweede Kamerverkiezingen 1946. Opgeroepen op maart 21, 2019, van Parlement.com: https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwn/tweede_kamerverkiezingen_1946
- Prohansky, H., Fabian, A., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83.
- Raspe, O., Oort, F. van & Bruijn, P. de, (2004). *Kennis op de kaart - ruimtelijke patronen in de kenniseconomie*. Publicatie van ruimtelijk planbureau, Den Haag. Rotterdam: NAI uitgevers
- Rennie Short, J. (1993). *An Introduction to Political Geography*. London: Routledge.
- Rijksoverheid. (Z.J.). Bewindspersonen. Opgeroepen op December 28, 2018, van Rijksoverheid.nl: <https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen>
- Rose, R., & Urwin, D. (1975). *Regional differentiation and political unity in Western nation*. California: Sage: London and Beverly Hills.
- Rutten, R. (2019, januari 20). Baudet zoekt de boerenstem met steun van Henk Bleker. Opgeroepen op februari 23, 2019, van NRC.nl: <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/01/20/baudet-zoekt-de-boerenstem-met-steun-van-henk-bleker-a3650994>
- Schmelze, C. (2012). *Evaluating Governance: Effectiveness and Legitimacy in Areas of Limited Statehood*. Berlin: Freie Universität Berlin. doi:http://www.sfb-governance.de/en/_Archiv/sfb_conference_2011/panel_papers/Panel_F_Paper_1_Schmelze.pdf
- Simons, W. (2017, Oktober 23). Leidse regio levert zeven bewindslieden in Rutte III. Opgeroepen op December 28, 2018, van Leidsch Dagblad: https://www.leidschdagblad.nl/cnt/dmf20180926_79523734/leidse-regio-levert-zeven-bewindslieden-in-rutte-iii?utm_source=google&utm_medium=organic
- Smouter, K. (2017, november 30). Zo dichten we de kloof tussen de Randstad en de Rest. Opgeroepen op juni 14, 2019, van De Correspondent.nl: <https://decorrespondent.nl/7655/zo-dichten-we-de-kloof-tussen-de-randstad-en-de-rest/568973185-24084dfb>
- van den Berg, J. (1983). *De Toegang tot het Binnenhof. de Maatschappelijke Herkomst van Tweede-kamerleden tussen 1849 en 1970*. Weesp: Van Holkema en Warendorf.
- van den Berg, J. (1989). Het "Prefab-Kamerlid". In J. van den Berg, & N. Cramer, *Tussen Nieuwspoort & Binnenhof. De jaren 60 als breuklijn in de naoorlogse ontwikkelingen in politiek en journalistiek*. Opstellen Aangeboden aan Prof. Dr. N. Cramer (pp. 191-210). Den Haag: SDU.
- van der Heijde, H. (2011, December 1). De PVV is in het dorp! *Agora*, 27(4), pp. 26-29.
- Venhorst, V. A., Dijk, J. van & Wissen, L. van (2011). An analysis of trends in spatial mobility of Dutch graduates. *Spatial Economic Analysis*, 6(1), 57-82.

- Venhorst, V. A., Dijk, J. van & Wissen, L.J.G. van (2010). Do the best graduates leave the peripheral areas of the Netherlands?, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(5), 521-537.
- Vennix, J. (2011). *Theorie en Praktijk van Empirisch Onderzoek*. Edinburgh Gate: Pearson Education Limited.
- Ventura, R. (2016). Family Political Socialization in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies*, 34(6), 666-691. doi:10.1177/0010414001034006004
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is Onderzoek? Praktijkboek Methoden en Technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Verleden, F. (2013). De toegang tot de parlementaire elite Politieke rekrutering en lijstvorming in België in historisch perspectief. Gent: Politicologenetmaal.
- Wilson, A., & Likens, G. (2015). Content Volatility of Scientific Topics in Wikipedia: A Cautionary Tale. *PLoS ONE*, 10(8).

Appendices

Appendix I – De NIDI-verdeling

Regio	Mate van Stedelijkheid	Aantal gemeenten (in 2015)	Aantal inwoners (1 januari 2015)	Procentueel
Randstad	Grote steden (G4)	4	2.294.441	14,00%
	Overig stedelijk	55	3.531.173	21,00%
	Niet-stedelijk	84	2.201.689	13,00%
Intermedi- aire zone	Stedelijk	20	2.240.069	13,00%
	Niet-stedelijk	125	3.415.912	20,00%
Periferie	Stedelijk	10	852.903	5,00%
	Niet-stedelijk	95	2.364.539	14,00%
Nederland		393	16.900.726	

Appendix II – Ontwikkeling van diploma's onder Nederlandse regeringen.

OPLEIDING	1848	1888	1918	1940	1946	1967	1994	TOTAAL
	-1888	-1918	-1940	-1946	-1967	-1994	-2010	
Universitair	58	58	69	83	84	85	82	72
Hogere/hbo	15	35	31	14	12	8	13	18
Voortgezet/mbo	13	7	-	3	3	7	5	7
Lager onderwijs	3	-	-	-	1	-	-	1
Onbekend	11	-	-	-	-	-	-	2
Totaal (N)	100 (118)	100 (72)	100 (61)	100 (29)	100 (68)	100 (89)	100 (45)	100 (482)

Tabel 5.1 Opleidingsniveau van ministers in Nederland 1848-2010 (in procenten)²

(Bovens & Wille, 2010, p. 66)

Appendix III – Missings per variabele per kabinet

Naam Kabinet	Missings									
	A Middelbare			B Studie		C Laatste werk		A & B		
	Frequentie	Frequentie	%	Frequentie	%	Frequentie	%	Frequentie	%	
Beel I	19	2	11%	3	16%	3	16%	1	5%	
Drees I	25	2	8%	2	8%		0%		0%	
Drees III	24	1	4%	2	8%	1	4%		0%	
Drees IV	26	5	19%	6	23%	1	4%	4	15%	
De Quay	27	5	19%	5	19%		0%	4	15%	
Marijnen	25	4	16%	2	8%	1	4%	2	8%	
Cals	29	5	17%	4	14%		0%	2	7%	
De Jong	27	3	11%	2	7%		0%	1	4%	
Biesheuvel I&II	29	9	31%	4	14%	1	3%	2	7%	
Den Uyl	37	13	35%	11	30%		0%	9	24%	
Van Agt I	37	13	35%	14	38%	1	3%	11	30%	
Van Agt II	32	12	38%	5	16%		0%	4	13%	
Lubbers I	34	9	26%	5	15%	1	3%	4	12%	
Lubbers II	26	7	27%	3	12%		0%	3	12%	
Lubbers III	32	4	13%	4	13%		0%	4	13%	
Kok I	27	5	19%	5	19%		0%	3	11%	
Kok II	32	3	9%	0	0%		0%	2	6%	
Balkenende I	28	6	21%	2	7%		0%	1	4%	
Balkenende II	29	8	28%	1	3%		0%		0%	
Balkenende IV	29	7	24%		0%		0%		0%	
Rutte I	21	4	19%		0%		0%		0%	
Rutte II	26	2	8%		0%		0%		0%	
Rutte III	25	1	4%		0%		0%		0%	
Total	646	130	20%	80	12%	9	1%	57	9%	

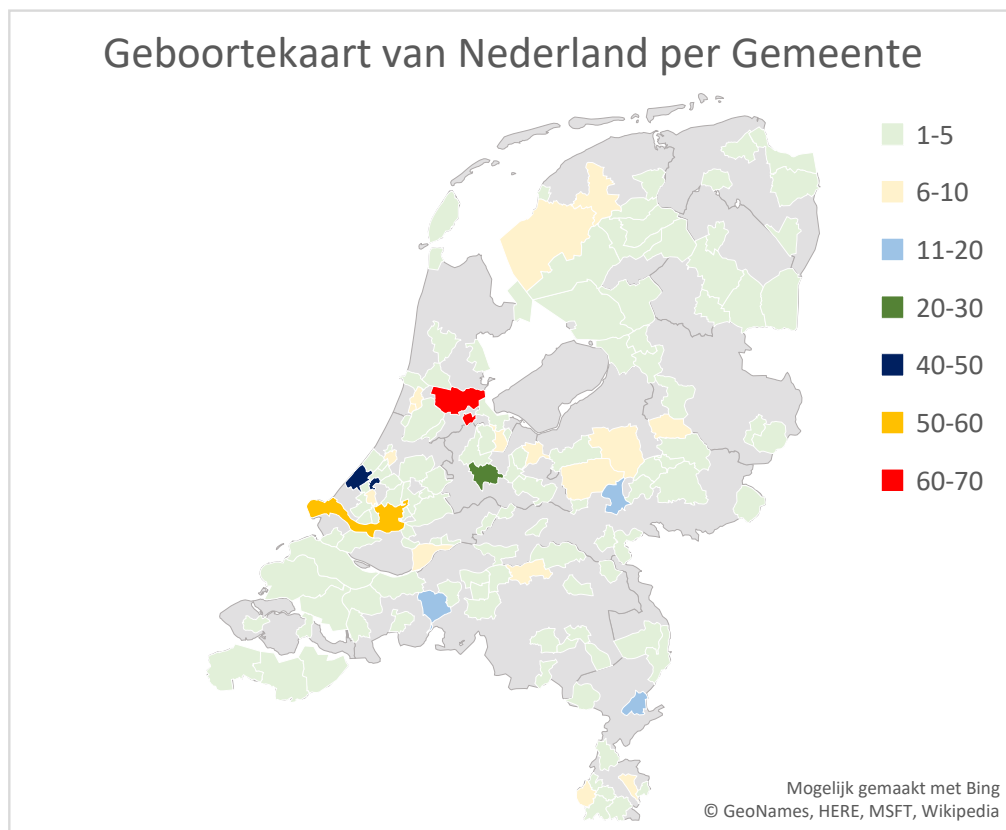
Appendices van Analyse

4.1A

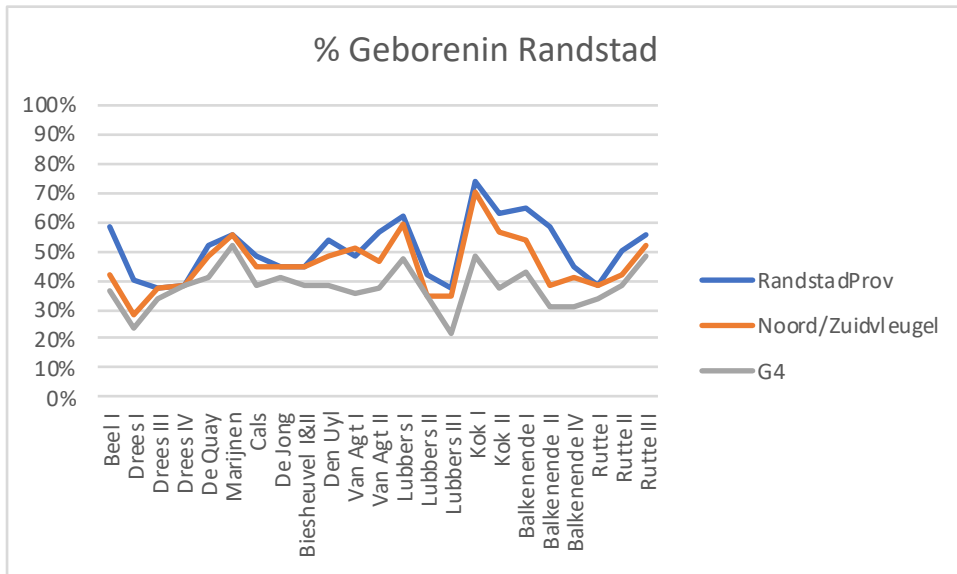
Geboorte Provincie

	<u>Frequentie</u>	<u>%</u>	<u>Valid %</u>	<u>Cumulatieve %</u>
Buitenland	19	2.9	2.9	2.9
Groningen	27	4.2	4.2	7.1
Friesland	40	6.2	6.2	13.3
Drenthe	9	1.4	1.4	14.7
Overijssel	27	4.2	4.2	18.9
Gelderland	55	8.5	8.5	27.4
Flevoland	2	.3	.3	27.7
Utrecht	44	6.8	6.8	34.5
Noord-Holland	115	17.8	17.8	52.3
Zuid-Holland	172	26.6	26.6	78.9
Noord-Brabant	69	10.7	10.7	89.6
Limburg	47	7.3	7.3	96.9
Zeeland	20	3.1	3.1	100.0
Totaal	646	100.0	100.0	

4.1B

4.1C

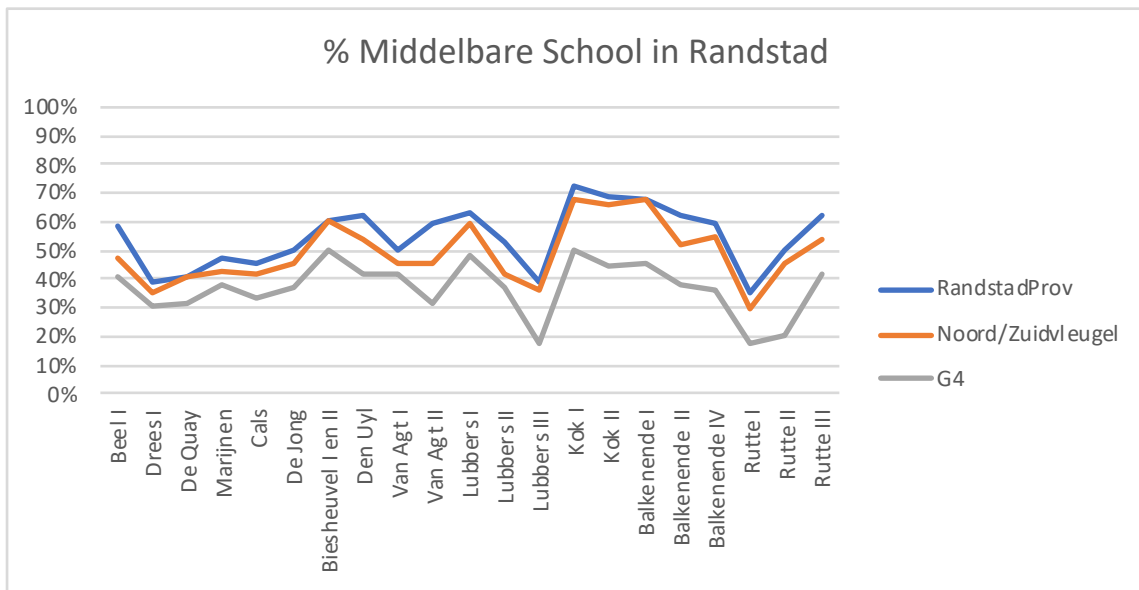

4.2A

Middelbare Provincie

	<u>Frequentie</u>	<u>%</u>	<u>Valid %</u>	<u>Cumulatieve %</u>
Buitenland	1	.2	.2	.2
Groningen	22	3.4	4.3	4.5
Friesland	31	4.8	6.0	10.5
Drenthe	13	2.0	2.5	13.0
Overijssel	5	.8	1.0	14.0
Gelderland	60	9.3	11.6	25.6
Flevoland	1	.2	.2	25.8
Utrecht	41	6.3	7.9	33.7
Noord-Holland	111	17.2	21.5	55.2
Zuid-Holland	128	19.8	24.8	80.0
Zeeland	9	1.4	1.7	81.8
Noord-Brabant	54	8.4	10.5	92.2
Limburg	39	6.0	7.6	99.8
Nvt	1	.2	.2	100.0
Totaal	516	79.9	100.0	
Missing	130	20.1		
Totaal	646	100.0		

4.2B

4.3A

Studie Provincie

	<u>Frequentie</u>	<u>%</u>	<u>Valid %</u>	<u>Cumulatieve %</u>
Buitenland	7	1.1	1.2	1.2
Groningen	42	6.5	7.2	8.4
Friesland	4	.6	.7	9.1
Overijssel	11	1.7	1.9	11.0
Gelderland	71	11.0	12.2	23.1
Utrecht	79	12.2	13.5	36.6
Noord-Holland	147	22.8	25.2	61.8
Zuid-Holland	169	26.2	28.9	90.8
Noord-Brabant	42	6.5	7.2	97.9
NVT	12	1.9	2.1	100.0
Totaal	584	90.4	100.0	
Missing	62	9.6		
Totaal	646	100.0		

4.3B

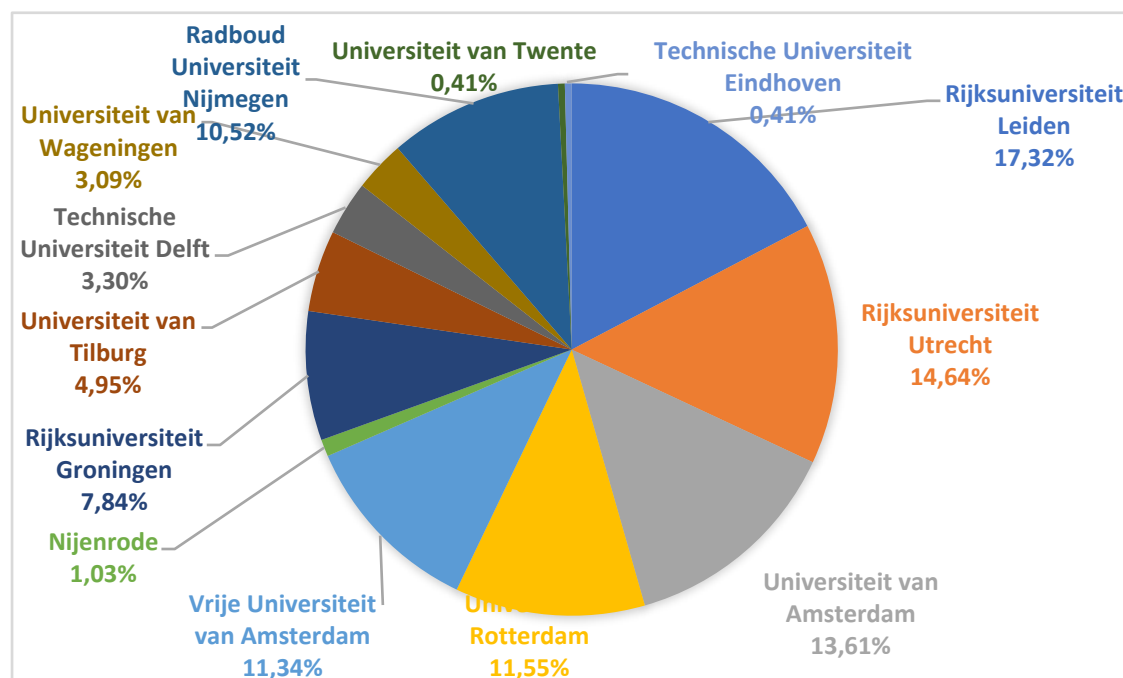
Gestudeerd aan universiteit?

	<u>Frequentie</u>	<u>%</u>	<u>Valid %</u>	<u>Cumulatieve %</u>
Ja	494	76.5	83.6	83.6
Nee	67	10.4	11.3	94.9
Militair	30	4.6	5.1	100.0
Totaal	591	91.5	100.0	
Missing	55	8.5		
Totaal	646	100.0		

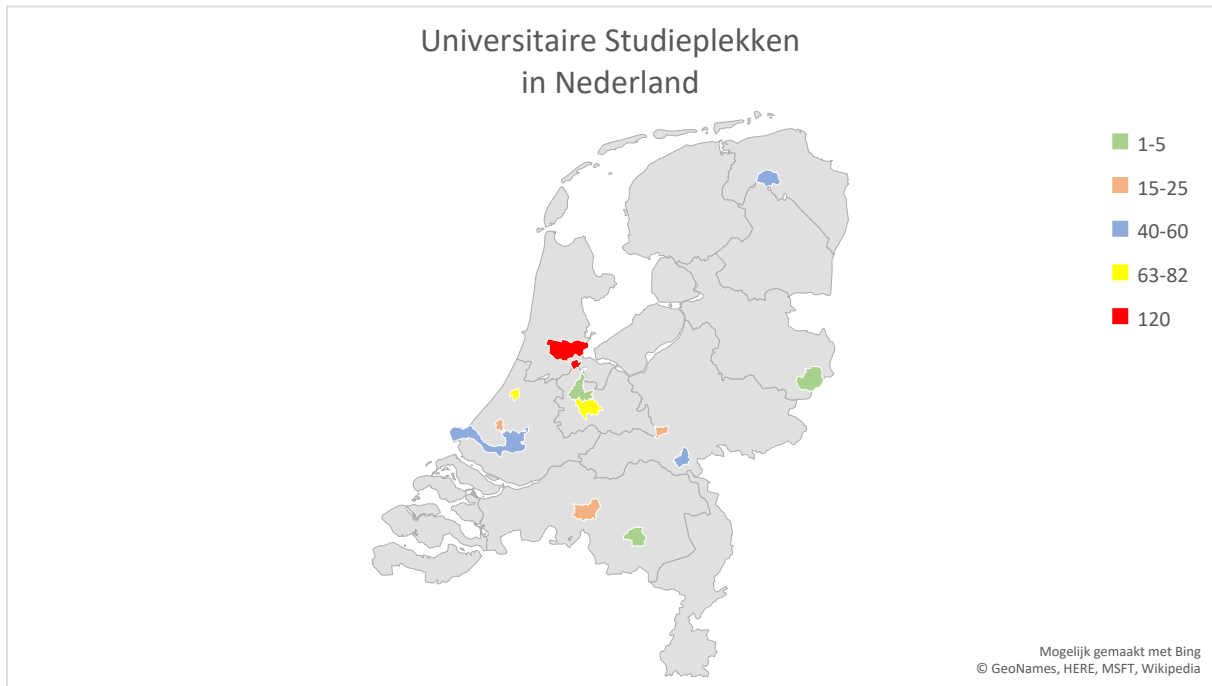
Gestudeerd op HBO of Universiteit?

	<u>Frequentie</u>	<u>%</u>	<u>Valid %</u>	<u>Cumulatieve %</u>
Ja	494	76.5	83.6	85.6
Nee	67	10.4	11.3	94.9
Militair	30	4.6	5.1	100.0
Totaal	591	91.5	100.0	
Missing	55	8.5		
Totaal	646	100.0		

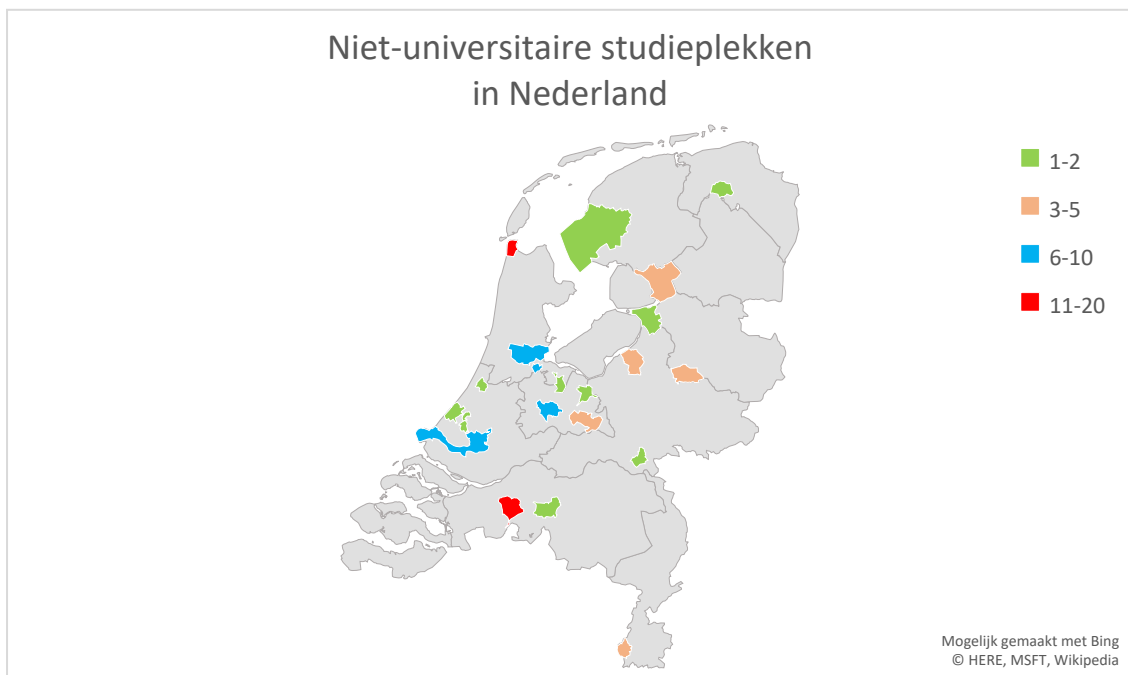
4.3C

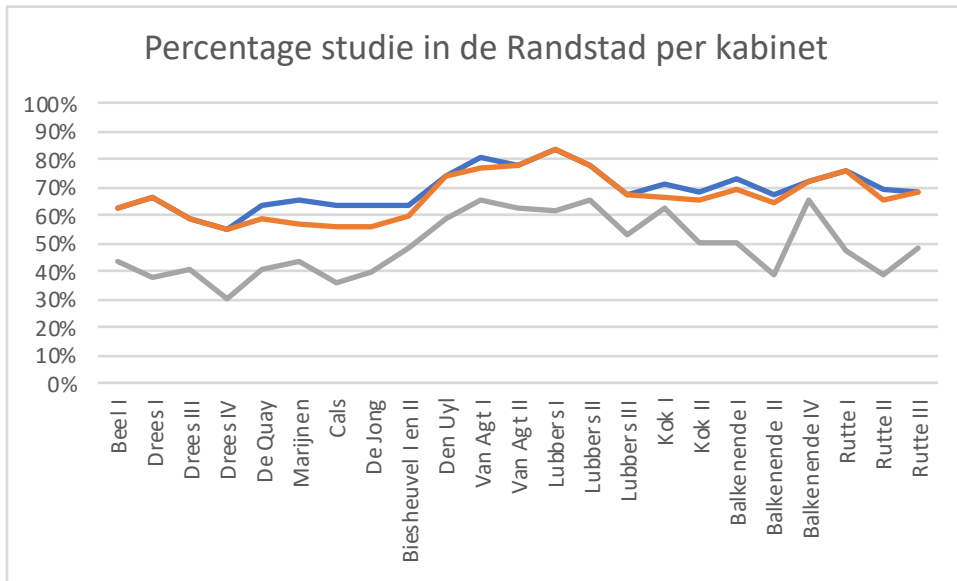
4.3D

4.3E

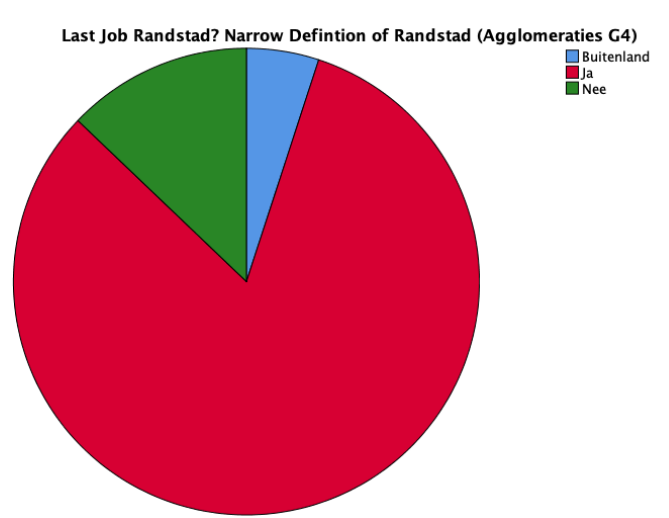
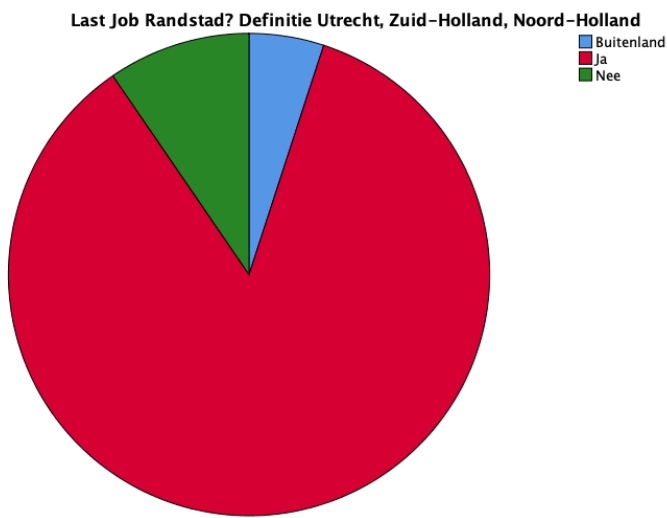

4.3F

4.4A

LastJob in Randstad?	Randstad Provincie		G4	
	Frequentie	%	Frequentie	%
Buitenland	32	5	32	5
Ja	547	85.5	526	82.2
Nee	61	9.5	82	12.8
Totaal	640	100	640	100
Missing	6		6	
Totaal	646		646	

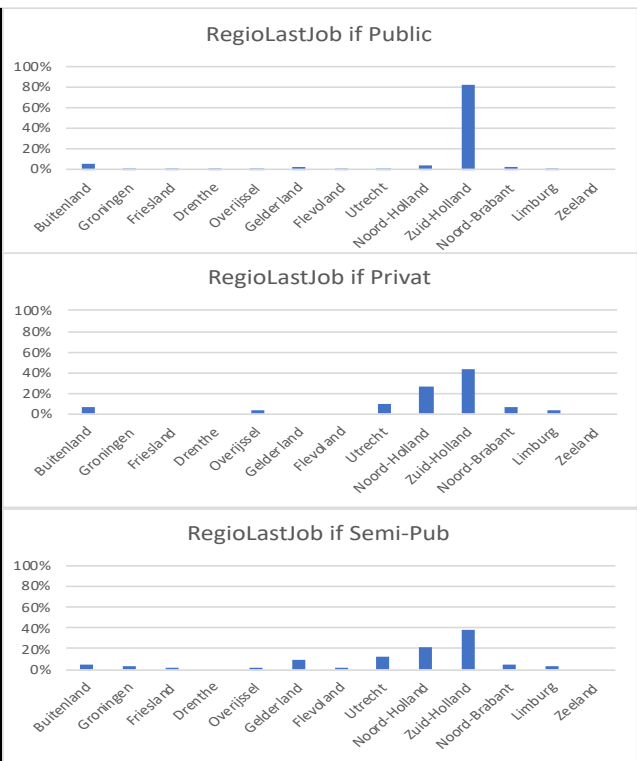

4.4B

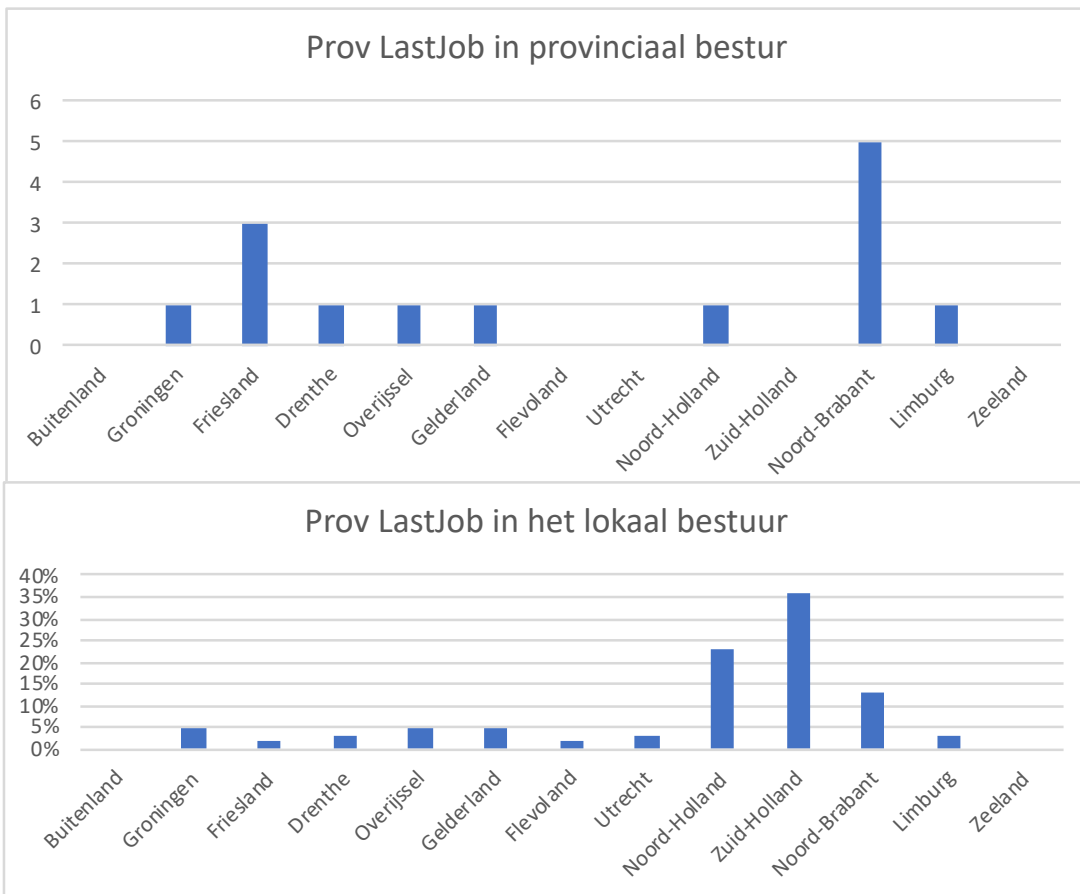
LastJob Classification: Priv or (semi-)Pub?		
	Frequency	Valid Percent
Publiek	550	85.9
Privaat	31	4.8
Semi-Publiek	59	9.2
Total	640	100.0
Missing	6	

LastJob bij Nationale Politiek in Kab/Parl		
	Frequency	Valid Percent
Ja	390	60.9
Nee	250	39.1
Total	640	100.0
Missing	6	

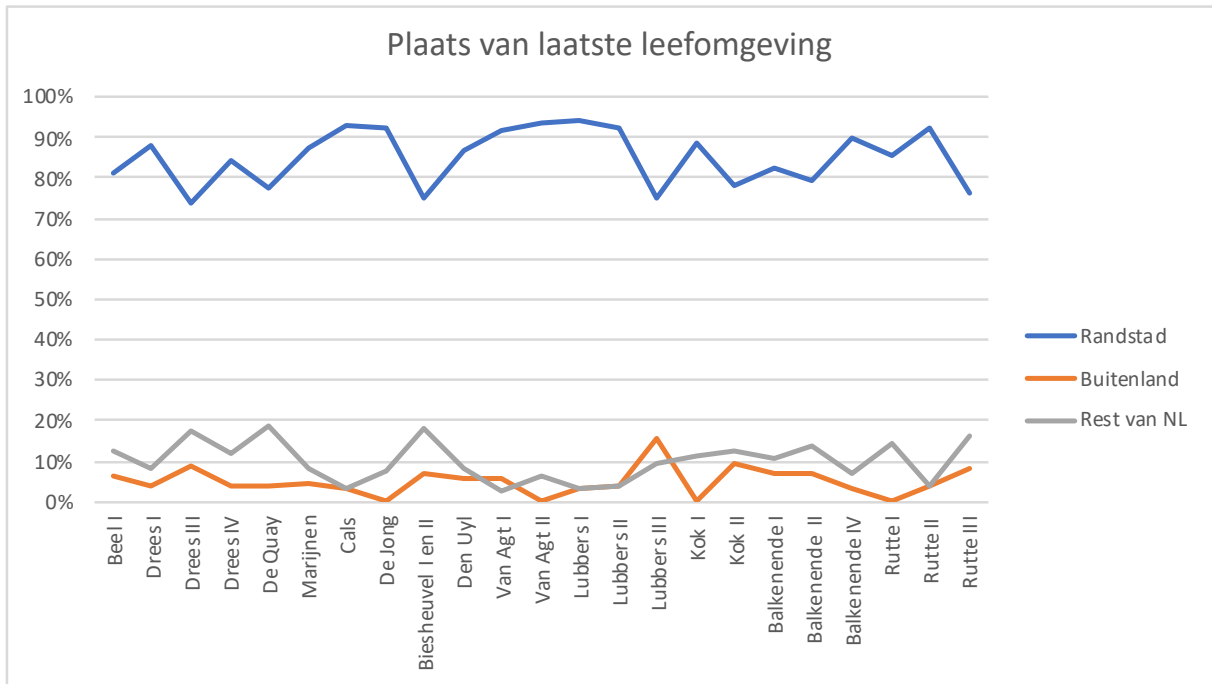
LastJob: In the Hague square KM (Centr. Gov)		
	Frequency	Valid Percent
Ja	414	64.7
Nee	226	35.3
Total	640	100.0
Missing	6	

4.4C

4.4D

4.4E

5.1A

*Chi-Square test tussen geboorteplaats en middelbare school volgens **Randstadprovincie***

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	240.615	1	.000
N of valid cases	520	1	
Phi	.680		

Note. df = degree of freedom***Geboren in Randstad Provincie en Middelbare in Randstad Provincie Crosstabulation***

		Middelbare in Randstad Provincie			
		<u>Ja</u>	<u>Nee</u>	<u>Totaal</u>	
Geboren in Randstad Provincie	Ja	Count	235	36	271
		% binnen	86.7%	13.3%	100.0%
		GebRandProv			
		% binnen	83.3%	15.1%	52.1%
		MidRandProv			
	% van Totaal	45.2%	6.9%	52.1%	
	Nee	Count	47	202	249
		% binnen	18.9%	81.1%	100.0%
		GebRandProv			
		% binnen	16.7%	84.9%	47.9%
MidRandProv					
% van Totaal	9.0%	38.8%	47.9%		
Totaal	Count	282	238	520	
	% binnen	54.2%	45.8%	100.0%	
	GebRandProv				
	% binnen	100.0%	100.0%	100.0%	
	MidRandProv				
% van Totaal	54.2%	45.8%	100.0%		

*Chi-Square test tussen geboorteplaats en middelbare school volgens **Brede Randstad Definitie***

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	228.056	1	.000
N of valid cases	520	1	
Phi	.662		

Geboorte in Noord/ Zuidvleugel en Middelbare in Randstad Crosstabulation

		Middelbare in Randstad Provincie		
		<u>Ja</u>	<u>Nee</u>	<u>Totaal</u>
Geboorte in Noord/ Zuidvleugel	Count	206	37	243
	% binnen			
	GebRandBrede	84.8%	15.2%	100.0%
	% binnen			
	MidRandBrede	80.2%	14.1%	46.7%
	% van Totaal	39.6%	7.1%	46.7%
	Count	51	226	277
	% binnen			
	GebRandBrede	18.4%	81.6%	100.0%
	% binnen			
	MidRandBrede	19.8%	85.9%	53.3%
	% van Totaal	9.8%	43.5%	53.3%
Totaal	Count	257	263	520
	% binnen			
	GebRandBrede	49.4%	50.6%	100.0%
	% binnen			
	MidRandBrede	100.0%	100.0%	100.0%
	% van Totaal	49.4%	50.6%	100.0%

Chi-Square test tussen geboorteplaats en middelbare school in G4

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	215.512	1	.000
N of valid cases	520	1	
Phi	.644		

Geboorte in G4 en Middelbare in G4 Crosstabulation

		Middelbare in G4			
		Ja	Nee	Totaal	
Geboorte in G4	Ja	Count	206	37	243
		% binnen GebRandG4	84.8%	15.2%	100.0%
		% binnen MidRandG4	80.2%	14.1%	46.7%
		% van Totaal	39.6%	7.1%	46.7%
	Nee	Count	51	226	277
		% binnen GebRandG4	18.4%	81.6%	100.0%
		% binnen MidRandG4	19.8%	85.9%	53.3%
		% van Totaal	9.8%	43.5%	53.3%
Totaal	Count	257	263	520	
	% binnen GebRandG4	49.4%	50.6%	100.0%	
	% binnen MidRandG4	100.0%	100.0%	100.0%	
	% van Totaal	49.4%	50.6%	100.0%	

5.1B

Chi-Square test tussen geboorteplaats en studie school volgens Randstadprovincie

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	88.364	1	.000
N of valid cases	565	1	
Phi	.395		

Geboorte in Randstadprovincie en Studie in Randstadprovincie Crosstabulation

		Studie in Randstad Provincie			Totaal
		Ja	Nee		
Geboorte in Randstad Provincie	Ja	Count	246	38	284
		% binnen GebRandProv	86.6%	13.4%	100.0%
		% binnen StudRandProv	63.7%	21.2%	50.3%
		% van Totaal	43.5%	6.7%	50.3%
	Nee	Count	140	141	281
		% binnen GebRandProv	49.8%	50.2%	100.0%
		% binnen StudRandProv	36.3%	78.8%	49.7%
		% van Totaal	24.8%	25.0%	49.7%
	Totaal	Count	386	179	565
		% binnen GebRandProv	68.3%	31.7%	100.0%
		% binnen StudRandProv	100.0%	100.0%	100.0%
		% van Totaal	68.3%	31.7%	100.0%

Chi-Square test tussen geboorteplaats en Studie in Randstad Brede Definitie

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	215.512	1	.000
N of valid cases	520	1	
Phi	.644		

Geboorte in Randstad Brede definitie en Studie in Randstad Brede definitie Crosstabulation

		Studie in Randstad Brede definitie				
		Ja	Nee	Totaal		
Geboorte in Randstad Brede definitie	Ja	Count	213	42	255	
		% binnen GebBrede	83.5%	16.5%	100.0%	
		% binnen StudBrede	59.7%	20.2%	45.1%	
		% van Totaal	37.7%	7.4%	45.1%	
	Nee	Count	144	166	310	
		% binnen GebBrede	46.5%	53.5%	100.0%	
		% binnen StudBrede	40.3%	79.8%	54.9%	
		% van Totaal	25.5%	29.4%	54.9%	
		Totaal	Count	357	208	565
		% binnen GebBrede	63.2%	36.8%	100.0%	
	% binnen StudBrede	100.0%	100.0%	100.0%		
	% van Totaal	63.2%	36.8%	100.0%		

Chi-Square test tussen geboorteplaats en Study in G4

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	215.512	1	.000
N of valid cases	520	1	
Phi	.644		

Geboorte in Randstad G4 en Studie in Randstad G4 Crosstabulation

		Studie in Randstad G4			
		Ja	Nee	Totaal	
Geboorte in Randstad G4	Ja	Count	129	80	209
		% binnen GebG4	61.7%	38.3%	100.0%
		% binnen StudG4	47.1%	27.5%	37.0%
		% van Totaal	22.8%	14.2%	37.0%
	Nee	Count	145	211	356
		% binnen GebG4	40.7%	59.3%	100.0%
		% binnen StudG4	52.9%	72.5%	63.0%
		% van Totaal	25.7%	37.3%	63.0%
Totaal	Count	274	291	565	
	% binnen GebG4	48.5%	51.5%	100.0%	
	% binnen StudG4	100.0%	100.0%	100.0%	
	% van Totaal	48.5%	51.5%	100.0%	

5.1C

*Chi-Square test between last job location and birth place volgens **Randstadprovincie***

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	14.828	1	.000
N of valid cases	637	1	
Phi	.153		

Note. df = degree of freedom***Geboorte in Randstad Provincie en Laatste Baan in Randstad Provincie Crosstabulation***

		Laatste baan Randstad Provincie			
		Nee	Ja	Totaal	
Geboorte in Randstad Provincie	Nee	Count	63	251	314
		% binnen GebRandProb	20.1%	79.9%	100.0%
		% binnen LBRandProv	67.7%	46.1%	49.3%
		% van Totaal	9.9%	39.4%	49.3%
	Ja	Count	30	293	323
		% binnen GebRandProb	9.3%	90.7%	100.0%
		% binnen LBRandProv	32.3%	53.9%	50.7%
		% van Totaal	4.7%	46.0%	50.7%
	Totaal	Count	93	544	637
% binnen GebRandProb		14.6%	85.4%	100.0%	
% binnen LBRandProv		100.0%	100.0%	100.0%	
% van Totaal		14.6%	85.4%	100.0%	

*Chi-Square test between last job location and birth place volgens **Brede Definitie***

	Value	df	Significance
Pearson Chi-Square	8.673	1	.004
N of valid cases	637	1	
Phi	.117		

Note. df = degree of freedom

Geboorte in Randstad Brede definitie en Laatste Baan in Randstad Brede definitie Crosstabulation

		Laatste baan Randstad Brede definitie			
		Nee	Ja	Totaal	
Geboorte in Randstad Brede definitie	Nee	Count	65	249	314
		% binnen GebRandBrede	20.7%	79.3%	100.0%
		% binnen LBRandBrede	62.5%	46.7%	49.3%
		% van Totaal	10.2%	39.1%	49.3%
	Ja	Count	39	284	323
		% binnen GebRandBrede	12.1%	87.9%	100.0%
% binnen LBRandBrede		37.5%	53.3%	50.7%	
% van Totaal		6.1%	44.6%	50.7%	
Totaal	Count	104	533	637	
	% binnen GebRandBrede	16.3%	83.7%	100.0%	
	% binnen LBRandBrede	100.0%	100.0%	100.0%	
	% van Totaal	16.3%	83.7%	100.0%	

5.2A

Score van Randstedelijkheid

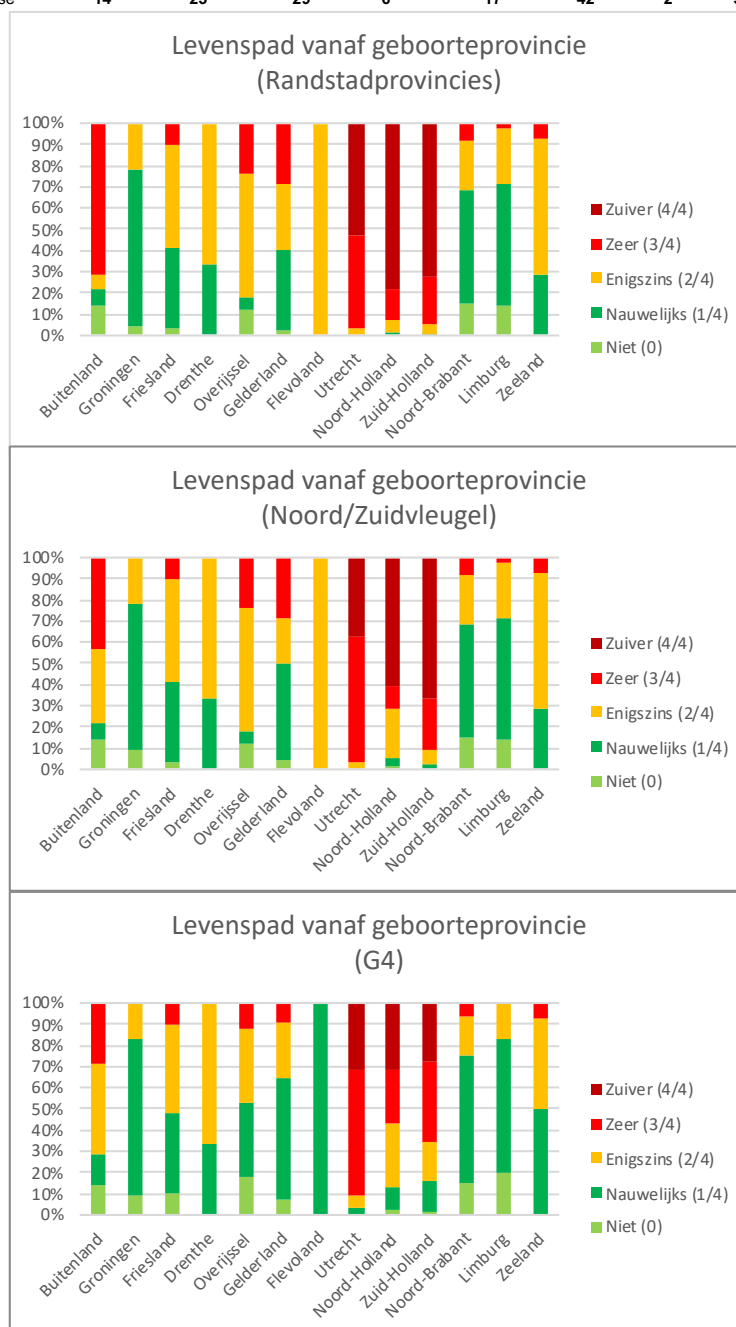
		Frequentie	%	Valid %	Cumulatieve %	
Score Rand Prov	Niet Randstedelijk (0)	21	3,3%	4,3%	4,3%	100,0%
	Nauwelijks Randstedelijk (1/4)	107	16,6%	21,7%	25,9%	95,7%
	Enigszins Randstedelijk (2/4)	94	14,6%	19,0%	44,9%	74,1%
	Zeer Ranstedelijk (3/4)	91	14,1%	18,4%	63,4%	55,1%
	Zuiver Randstedelijk (4/4)	181	28,0%	36,6%	100,0%	36,6%
	Totaal	494	76,5%	100%		
	Missing	152	23,5%			
	Totaal	646	100%			
Score Rand Broad	Niet Randstedelijk (0)	24	3,7%	4,9%	4,9%	100,0%
	Nauwelijks Randstedelijk (1/4)	114	17,6%	23,1%	27,9%	95,1%
	Enigszins Randstedelijk (2/4)	112	17,3%	22,7%	50,6%	72,1%
	Zeer Ranstedelijk (3/4)	92	14,2%	18,6%	69,2%	49,4%
	Zuiver Randstedelijk (4/4)	152	23,5%	30,8%	100,0%	30,8%
	Totaal	494	76,5%	100%		
	Missing	152	23,5%			
	Totaal	646	100%			
Score Rand Narrow	Niet Randstedelijk (0)	33	5,1%	6,7%	6,7%	100,0%
	Nauwelijks Randstedelijk (1/4)	159	24,6%	32,2%	38,9%	93,3%
	Enigszins Randstedelijk (2/4)	120	18,6%	24,3%	63,2%	61,1%
	Zeer Ranstedelijk (3/4)	108	16,7%	21,9%	85,0%	36,8%
	Zuiver Randstedelijk (4/4)	74	11,5%	15,0%	100,0%	15,0%
	Totaal	494	76,5%	100%		
	Missing	152	23,5%			
	Totaal	646	100%			

Masterscriptie Bestuur & Beleid

5.2B

Score van randstedelijkheid per geboorteprovincie

	Buitenland	Groningen	Friesland	Drenthe	Overijssel	Gelderland	Flevoland	Utrecht	Noord-Holland	Zuid-Holland	Noord-Brabant	Limburg	Zeeland	
Score Rand Prov	Niet (0)	14%	4%	3%	0%	12%	2%	0%	0%	0%	15%	14%	0%	
	Nauwelijks (1/4)	7%	74%	38%	33%	6%	38%	0%	1%	1%	54%	57%	29%	
	Enigszins (2/4)	7%	22%	48%	67%	59%	31%	100%	3%	7%	23%	26%	64%	
	Zeer (3/4)	71%	0%	10%	0%	24%	29%	0%	44%	14%	22%	8%	3%	
	Zuiver (4/4)	0%	0%	0%	0%	0%	0%	53%	78%	72%	0%	0%	0%	
Aantal meegenomen in de analyse		14	23	29	6	17	42	2	32	92	127	61	35	14
Score Noord/ Zuid	Niet (0)	14%	9%	3%	0%	12%	5%	0%	0%	1%	0%	15%	14%	
	Nauwelijks (1/4)	7%	70%	38%	33%	6%	45%	0%	4%	2%	54%	57%	29%	
	Enigszins (2/4)	36%	22%	48%	67%	59%	21%	100%	3%	23%	7%	23%	64%	
	Zeer (3/4)	43%	0%	10%	0%	24%	29%	0%	59%	11%	24%	8%	3%	
	Zuiver (4/4)	0%	0%	0%	0%	0%	0%	38%	61%	66%	0%	0%	0%	
Aantal meegenomen in de analyse		14	23	29	6	17	42	2	32	92	127	61	35	14
Score G4	Niet (0)	14%	9%	10%	0%	18%	7%	0%	2%	2%	15%	20%	0%	
	Nauwelijks (1/4)	14%	74%	38%	33%	35%	57%	100%	3%	11%	14%	61%	50%	
	Enigszins (2/4)	43%	17%	41%	67%	35%	26%	0%	6%	30%	19%	18%	43%	
	Zeer (3/4)	29%	0%	10%	0%	12%	10%	0%	59%	25%	38%	7%	0%	
	Zuiver (4/4)	0%	0%	0%	0%	0%	0%	31%	32%	28%	0%	0%	0%	
Aantal meegenomen in de analyse		14	23	29	6	17	42	2	32	92	127	61	35	14

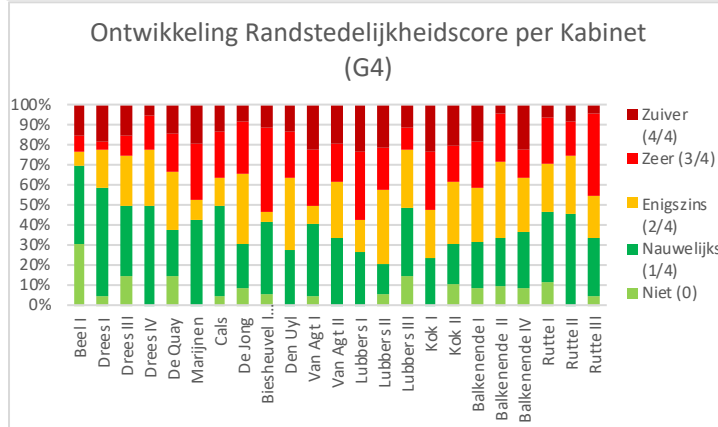
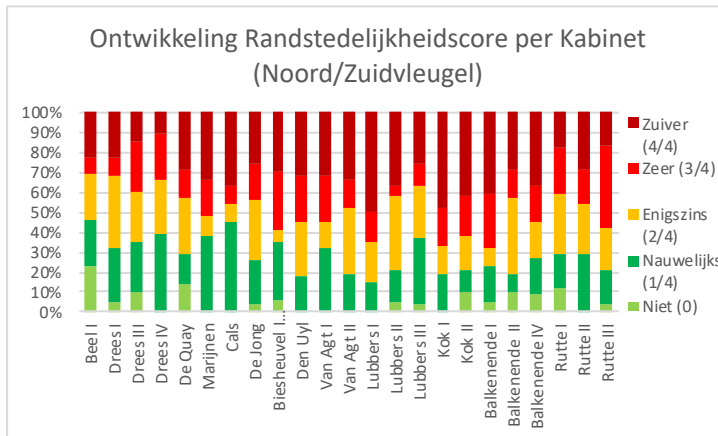
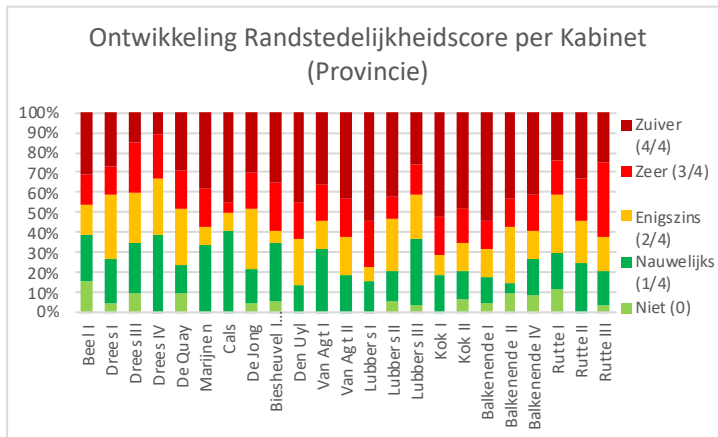

Masterscriptie Bestuur & Beleid

5.2C

Score van randstedelijkheid per kabinet

		Beel		Drees		De Quay		De Marijnen		Cals		De Jong		Biesheuvel		Den Uyl		Van Agt		Lubbers		Kok		Balkenende		Rutte	
		I	II	III	IV	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Score Rand PRov	Niet (0)	15%	5%	10%	0%	10%	0%	0%	4%	6%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	Nauwelijks (1/4)	23%	23%	25%	39%	14%	33%	41%	17%	29%	14%	32%	19%	15%	16%	33%	19%	14%	14%	5%	18%	18%	25%	17%			
	Enigszins (2/4)	15%	32%	25%	28%	29%	10%	9%	30%	6%	23%	14%	19%	8%	26%	22%	10%	14%	14%	29%	14%	29%	21%	17%			
	Zeer (3/4)	15%	14%	25%	22%	19%	19%	5%	17%	24%	18%	18%	19%	23%	11%	15%	19%	17%	14%	14%	18%	18%	21%	38%			
	Zuiver (4/4)	31%	27%	15%	11%	29%	38%	45%	30%	35%	45%	36%	43%	54%	42%	26%	52%	48%	55%	43%	41%	24%	33%	25%			
Aantal meegenomen in analyse		13	22	20	18	21	21	22	23	17	22	22	21	26	19	27	21	29	22	21	22	17	24	24			
Score Rand Broad	Niet (0)	23%	5%	10%	0%	14%	0%	0%	4%	6%	0%	0%	0%	0%	5%	4%	0%	10%	5%	10%	9%	12%	0%	4%			
	Nauwelijks (1/4)	23%	27%	25%	39%	14%	38%	45%	22%	29%	18%	32%	19%	15%	16%	33%	19%	10%	18%	10%	18%	18%	29%	17%			
	Enigszins (2/4)	23%	36%	25%	28%	29%	10%	9%	30%	6%	27%	14%	33%	19%	37%	26%	14%	17%	9%	38%	18%	29%	25%	21%			
	Zeer (3/4)	8%	9%	25%	22%	14%	19%	9%	17%	29%	23%	23%	14%	15%	5%	11%	19%	21%	27%	14%	18%	24%	17%	42%			
	Zuiver (4/4)	23%	23%	15%	11%	29%	33%	36%	26%	29%	32%	32%	33%	50%	37%	26%	48%	41%	41%	29%	36%	18%	29%	17%			
Aantal meegenomen in analyse		13	22	20	18	21	21	22	23	17	22	22	21	26	19	27	21	29	22	21	22	17	24	24			
Score Rand Narrow	Niet (0)	31%	5%	15%	0%	14%	0%	5%	9%	6%	0%	5%	0%	0%	5%	15%	0%	10%	9%	10%	9%	12%	0%	4%			
	Nauwelijks (1/4)	38%	55%	35%	50%	24%	43%	45%	22%	35%	27%	36%	33%	27%	16%	33%	24%	21%	23%	24%	27%	35%	46%	29%			
	Enigszins (2/4)	8%	18%	25%	28%	29%	10%	14%	35%	6%	36%	9%	29%	15%	37%	30%	24%	31%	27%	38%	27%	24%	29%	21%			
	Zeer (3/4)	8%	5%	10%	17%	19%	29%	23%	26%	41%	23%	27%	19%	35%	21%	11%	29%	17%	23%	24%	14%	24%	17%	42%			
	Zuiver (4/4)	15%	18%	15%	6%	14%	19%	14%	9%	12%	14%	23%	19%	23%	21%	11%	24%	21%	18%	5%	23%	6%	8%	4%			
Aantal meegenomen in analyse		13	22	20	18	21	21	22	23	17	22	22	21	26	19	27	21	29	22	21	22	17	24	24			

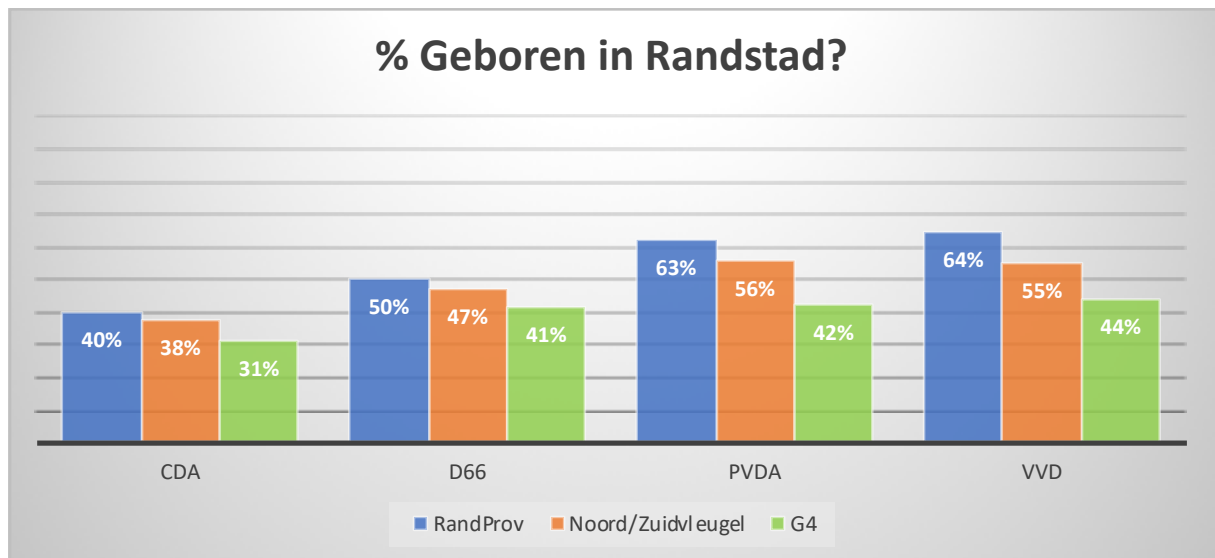

6.1A

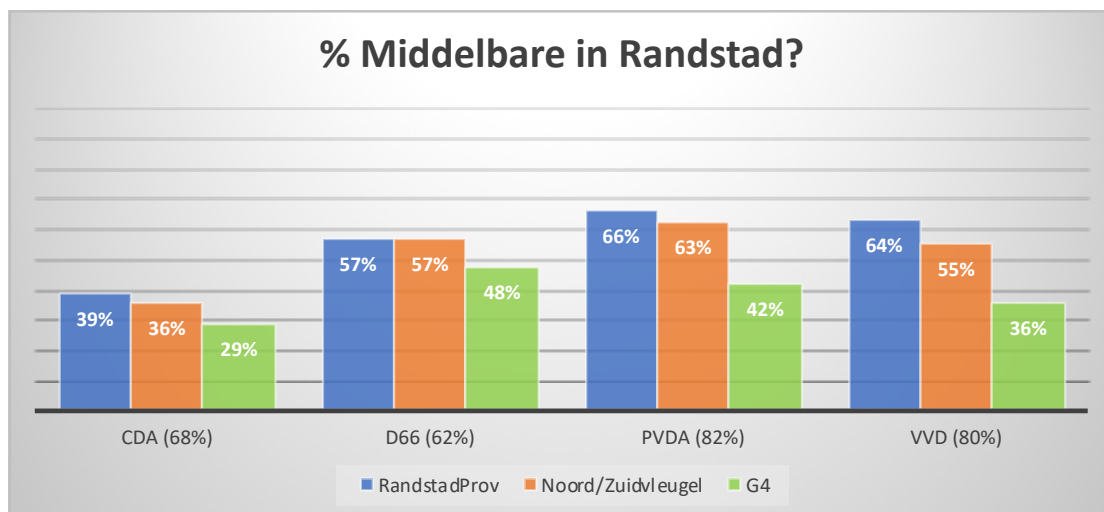
Overzicht van het aantal kabinetsleden per partij

	Frequentie	%	Valid %	Cumulatieve %
CDA	304	47.1	47.1	47.1
CU	6	.9	.9	48.0
D66	34	5.3	5.3	53.3
DS'70	4	.6	.6	53.9
LPF	10	1.5	1.5	55.4
Partijloos	15	2.3	2.3	57.7
GroenLinks	3	.5	.5	58.2
PvdA	136	21.1	21.1	79.3
VVD	134	20.7	20.7	100.0
Totaal	646	100.0	100.0	

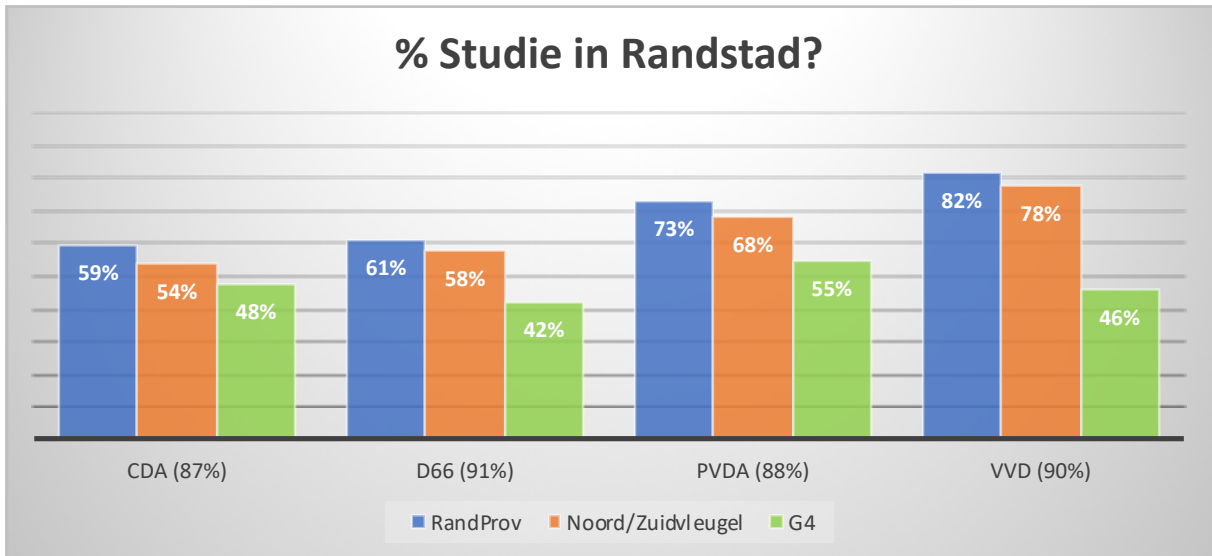
6.1B

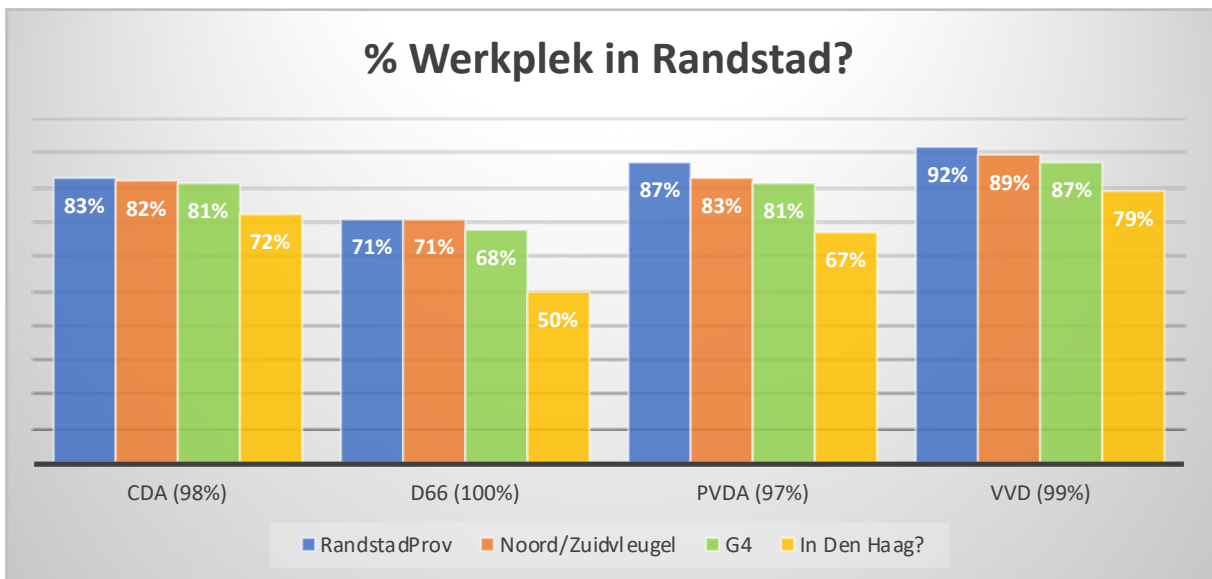
6.2A

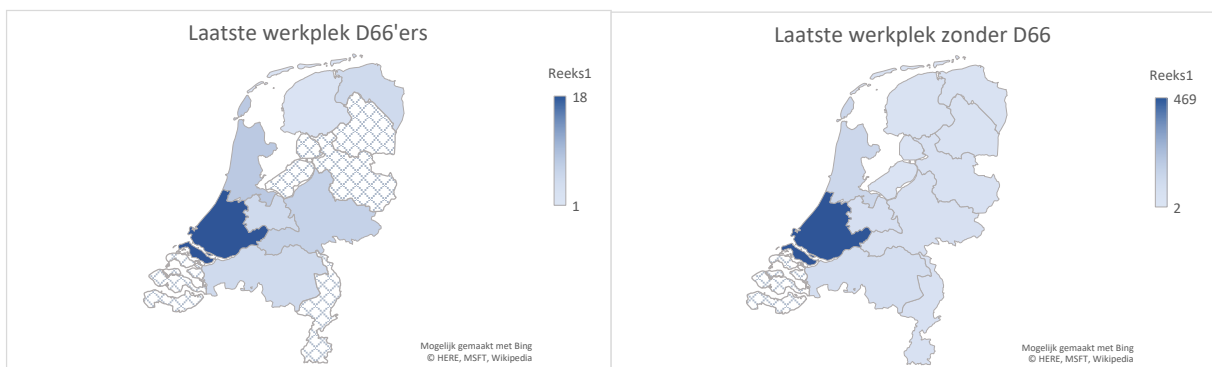
6.3A

6.4A

6.4B

6.5A

